

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Výchovné problémy, životní představy a realita očima dívek z výchovného ústavu

Vypracovala: Ing. Bc. Michaela Hofmanová, DiS.
Vedoucí práce: PhDr. Miroslav Procházka, Ph.D.

České Budějovice 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne

.....

Ing. Bc. Michaela Hofmanová, DiS.

Poděkování

Děkuji PhDr. Miroslavu Procházkovi, Ph.D. za vedení práce a výchovným pracovníkům za spolupráci a poskytnutí rozhovorů a informací.

Anotace

Tématem bakalářské práce jsou výchovné problémy, životní představy a realita očima dívek ve výchovném ústavu. Cílem práce je pomocí kvalitativního výzkumu vystižení životní situace a zmapování výchovných problémů a životních představ z pohledu dívek umístěných v konkrétním výchovném ústavu, a i po jeho opuštění.

Teoretická část je zaměřena na základní charakteristiku rizikového chování dětí a mládeže, na faktory zvyšujícími pravděpodobnost vzniku poruch chování, na klasifikaci poruch chování a agresivitu dětí a mládeže. Další kapitolou teoretické části je charakteristika ústavní výchovy, aktuální výchovné instituce v České republice a dále je uvedena struktura konkrétního výchovného ústavu, kde proběhl výzkum.

V praktické části jsou zpracovány případové studie několika dívek, včetně jejich vstupních anamnéz, zachycen vývoj jejich chování v době umístění do výchovného ústavu. Dále jejich odchod z ústavní výchovy a jejich další život po opuštění výchovného zařízení a i to, jak samy dívky hodnotí dopady svého života v ústavní péči na současnou realitu.

V rámci kvalitativního výzkumného šetření jsou v praktické části použity především metody získávání dat pomocí polostrukturovaných rozhovorů, analýzy písemné komunikace a studium osobních dokumentů dívek. V teoretické části práce je vycházeno z odborné literatury, zákonů a dostupných statistik.

Klíčová slova: rizikové chování, poruchy chování, ústavní výchova, výchovný ústav.

Abstract

The topics of this bachelor thesis are educational problems, life ideas and reality from the perspective of girls in an educational and detention institution. The aim of the thesis is description of life situation, mapping of educational problems, and life ideas from the view of girls placed in the certain educational and detention institution and even after their departure – by using the qualitative research.

The theoretical part is focused on the basic characteristics of risk behaviour in children and young people, on the factors increasing the probability of behavioural disorder, classification of behavioural disorders, and aggression in children and the youth. The next chapter of the theoretical part is about the characteristics of the institutional nurture, educational and detention institutions in the Czech Republic, and the structure of the concrete educational and detention institution, where the research took place.

In the practical part, the case studies of several girls are processed, including the input anamnesis. It is recorded the girls' behavioural development at the time of their placement in the educational and detention institution, next, their departure from the institutional nurture, and their further life after leaving the educational and detention institution and how they evaluate the impacts on their lives in the institutional nurture for the current reality.

Within the qualitative research investigation, in the practical part, they are used the methods of data acquisition by semi-structured interviews, the analysis of the written communication and the study of the girls' personal documents. The theoretical part is based on the professional literature, laws and available statistics.

Key words: risk behaviour, behaviour disorder, institutional nurture, educational and detention institution

OBSAH

ÚVOD	9
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Rizikové chování.....	10
1.1 Lhaní	11
1.2 Záškoláctví, útěky a toulky	12
1.3 Agrese, agresivita a agresivní chování.....	16
1.4 Zneužívání a závislost na psychoaktivních látkách	18
1.5 Kriminalita mládeže	22
1.6 Sebepoškozování.....	25
2. Poruchy osobnosti a chování.....	30
2.1 Klasifikace poruch chování dle společenské závažnosti.....	31
2.2 Klasifikace poruch chování dle mezinárodní klasifikace nemocí.....	32
3. Ústavní výchova.....	34
3.1 Historický exkurz.....	34
3.2 Současné pojetí ústavní výchovy	36
3.3 Zařízení pro výkon ústavní výchovy	37
3.4 Ústavní a ochranná výchova	40
4. Popis konkrétního výchovného ústavu	41
4.1. Charakteristika a struktura zařízení.....	41
4.2 Specifika jednotlivých výchovných skupin	42
4.3 Výchovná opatření a kreditní systém.....	44
4.4 Režim dne ve výchovném ústavu.....	46
4.5 Postup při útěku dítěte.....	48
4.5 Příprava na zletilost ve výchovném ústavu	49
II. EMPIRICKÁ ČÁST	50
5. Vymezení výzkumného problému	50

5.1 Výzkumné cíle práce.....	50
5.2 Výzkumné otázky.....	50
6. Metodika výzkumu.....	51
6.1 Kvalitativní výzkum.....	51
6.2 Rozhovor.....	51
7. Realizace výzkumu a zpracování výsledků.....	52
7.1 Kazuistika a rozhovor Lola.....	52
7.1.1 Poznatky z pozorování na výchovné skupině.....	53
7.1.2 Rozhovor ve výchovném ústavu.....	54
7.1.3 Rozhovor ve vazební věznici.....	58
7.1.4 Další reálný vývoj.....	60
7.2 Kazuistika a rozhovor Sandra.....	61
7.2.1 Poznatky z pozorování na výchovné skupině.....	62
7.2.2 Rozhovor ve výchovném ústavu.....	62
7.2.3 Základní informace získané z písemných rozhovorů.....	67
7.2.4 Rozhovor po 15 měsících od propuštění z výchovného ústavu.....	67
7.3 Kazuistika a rozhovor Karla.....	70
7.3.1 Poznatky z pozorování na výchovné skupině.....	71
7.3.2 Rozhovor ve výchovném ústavu.....	72
7.3.3 Rozhovor ve vazební věznici.....	76
7.3.4 Další reálný vývoj.....	79
7.4 Kazuistika a rozhovor Monika.....	80
7.4.1 Poznatky z pozorování na výchovné skupině.....	81
7.4.2 Rozhovor ve výchovném ústavu.....	81
7.4.3 Další reálný vývoj.....	85
7.5 Kazuistika a rozhovor Rebeka.....	86
7.5.1 Poznatky z pozorování na výchovné skupině.....	86

7.5.2 Rozhovor ve výchovném ústavu	87
7.5.3 Rozhovor v kavárně	90
7.5.4 Další reálný vývoj	93
8. Diskuze.....	94
9. Závěr	100
Seznam použitých zdrojů	102
Seznam tabulek	107
Seznam příloh.....	108

ÚVOD

V současné době se neustále v mediích setkáváme s informacemi o dětech a mladistvých, kteří překračují společenskou hranici svým chováním a jednáním. Obecně také stoupá, jak agresivita mladistvých ve věku 15–18 let, ale i dětí pod trestní hranicí 15 let. Na tuto skutečnost reagovala i Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR vyvoláním diskuze o snížení trestní odpovědnosti na 13 let u zvláště závažných zločinů. Nakonec však tento návrh sněmovnou neprošel a mladiství se tak dostávají dále do výchovných ústavů. Co je příčinou jejich jednání a jak oni sami vnímají své „prohřešky“? Uvědomují si jejich závažnost? Mají představu o budoucím životě, až opustí výchovný ústav? Budou se snažit o společensky akceptované soužití? Kde podle sebe vidí příčinu svého umístění do výchovného ústavu? Jaké jsou jejich rodiny a mají vůbec nějaké? Na tyto a další otázky se budu zaměřovat v praktické části bakalářské práce. Zaměřila jsem se na dívky ve věku 17–20 let, které byly soudem umístěny do konkrétního výchovném ústavu. Z důvodu anonymity a choulostivého tématu nebudu uvádět umístění výchovného ústavu, kde byl kvalitativní výzkum prováděn. Jména dívek jsou také pozměněna.

V teoretické části jsem se zaměřila na rizikové chování u dětí a mladistvých, a to především na zneužívání návykových látek, agresivitu, útěky, záškoláctví a sebepoškozování, dále pak poruchy chování a také obecnou charakteristiku systému ústavních výchovy v České republice s nástinem historie. Teoretickou část jsem zpracovala za pomoci studia odborné literatury, a to především z oblasti speciální pedagogiky, sociální psychologie, psychopatologie a sociologie.

Nastavení systému ústavní výchovy na začátku roku 2019 zabývalo i Ministerstvo práce a sociálních věcí. Metodickým pokynem se zaměřilo na sociální kurátory těchto mladistvých se snahou umisťovat méně dětí do výchovných ústavů. Tento metodický pokyn však nebyl zatím upraven nebo přepracován Ministerstvem školství, pod které výchovné ústavy spadají.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Rizikové chování

Rizikové chování je velice širokým pojmem, se kterým se můžeme setkat v několika odborných vědách. Jak uvádí Nielsen Sobotková (2014), především v oborech vývojové a sociální psychologie, kriminologie, sociální pedagogiky a dalších společenských vědách. „*Nejednotnost terminologie v této oblasti je způsobena různými teoretickými východisky či zdůrazňováním zdravotního, sociálního či normativního kontextu*“ (Nielsen Sobotková, 2014, s. 39). Šafářová (2002) mluví ve vztahu k rizikovému chování hlavně o pojmech problémové chování, delikvence, predelikventní jednání a poruchy chování. Další pojmy, které označuje společensky nepřijatelné chování, vymezuje Dolejš (2010, s. 15) „*abnormální chování, agresivní chování, antisociální chování, asociální chování, delikvence, delikventní chování, kriminální chování, maladaptivní chování návykové chování, nepřizpůsobivé chování, problémové chování, rizikové chování*“. Vzhledem k roztržiténosti termínu rozdělil (Fischer, Škoda, 2009) teorii vzniku rizikového chování do tří oblastí:

- **Teorie biologicko-psychologické**, které označují souvislosti mezi tělesnou stavbou, hormony, genetikou a chováním.
- **Teorie sociálně-psychologické**, které pracují převážně s temperamentem, osobnostními charakteristikami a sociálním učením.
- **Teorie sociologické**, jak již z názvu vyplývá, se soustřeďují na společenský kontext, kulturu a skladbu moderní společnosti.

Jak můžeme z výše uvedeného usuzovat, je rizikové chování zastřešující obecnější pojem, který je využitelný v několika oborech. Ke vzniku rizikového chování přispívá několik faktorů podle výše uvedených teorií. Především to jsou genetické dispozice, stadium vývoje (ohroženější skupinou jsou právě adolescenti), psychická vyspělost, míra resilience, výchova a celkový vliv rodiny a také vrstevníků. Nemalou roli hraje také místo bydliště (vesnice nebo město) a v neposlední řadě také školské zařízení a pedagogové, kteří mohou sehrát podstatnou roli jak v prevenci tak i volbou vhodného přístupu a řešení, pokud se rizikové chování u žáka již projevilo.

Někteří autoři uvádějí přímo termín riziková mládež. Například Labáth (2001, s. 11) „za takovou mládež považuje adolescenty, u kterých, je následkem spolupůsobení více faktorů, zvýšená pravděpodobnost v selhání v sociální nebo psychické oblasti“.

Nielsen Sobotková (2014, s. 40) mezi rizikové chování řadí následující:

- záškoláctví, útěky, toulky,
- lhaní,
- agresivita a agresivní chování,
- šikana, kyberšikana, násilné chování,
- obecně kriminální chování (především krádeže),
- vandalismus,
- závislostní chování,
- rizikové chování na internetu,
- rizikové sexuální chování,
- rizikové chování v dopravě,
- extrémně rizikové sporty a hazardní aktivity,
- užívání anabolik a steroidů,
- nezdravé stravovací návyky,
- extremismus,
- xenofobie, rasismus, intolerance a antisemitismus.

Z výše uvedeného typů rizikového chování budou následující kapitoly zaměřeny na ty, které se nejčastěji objevují u dětí a mládeže a díky kterým se pak dostávají do systému ústavní výchovy.

1.1 Lhaní

Se lhaním se můžeme setkat u dětí již od útlého věku. Jak uvádí Martínek (2009, s. 93) je nutné rozlišit tři základní kategorie „*smyšlenku (konfabulaci), bájnou lež (pseudologia phantastica) a pravou lež*“. Se smyšlenkou se můžeme setkat již u dětí v předškolním věku. Tento druh lži není nic patologického a nemusíme se obávat. Dítě si v tomto věku neuvědomuje, že vlastně lže, ale nedovede správně vyjádřit například vzdálenost, čas. Jistý varovný signál bychom měli vnímat, pokud by se tento druh lži objevil u dětí staršího školního věku, což může svědčit i o jejich zpomaleném vývoji a infantilnosti. Bájnou lež můžeme slyšet především u dětí ve věku 10 let, kdy fantazírují

a vymýšlejí si dlouhé příběhy, které jsou mnohdy těžko uvěřitelné. Pokud takový smyšlený příběh uslyšíme u adolescenta, může se již jednat o psychickou poruchu, kdy on sám ztrácí přehled o tom, co je pravda a co je již lež (Martínek, 2009).

Pravá lež, jak uvádí Vágnerová (2004, s. 793) „je charakteristická úmyslem a vědomím nepravdivosti. Dítě dobře ví, že nemluví pravdu. Jde o obranný mechanismus, který má jasný cíl: dítě se potřebuje vyhnout potížím nebo získat nějakou výhodu, obvykle nezaslouženou. Při hodnocení dětských lží je významným kritériem frekvence, dále výběr osob, jimž lže, specifická situace, v nichž obvykle lže a zejména účel, který dítě ke lhaní vedl“. Mimo zmiňovanou frekvenci a účel uvádí také Fischer, Škoda (2008) důležitost důsledku lži, tak aby mohla být posouzena její závažnost. Pokud jedinec škodí lží sám sobě, jedná se o disociální chování. Pokud je lží způsobena škoda druhému člověku jedná se o asociální nebo antisociální chování, dle její závažnosti.

1.2 Záškoláctví, útěky a toulky

Záškoláctví není problémem jen středních škol, ale i základních. Každý pedagog se s ním setkává poměrně často. Záškoláctví můžeme charakterizovat jako neomluvené absence s vědomím a záměrem se neúčastnit školní výuky, ať už jedné hodiny nebo celého dne. Martínek (2010, s. 97) rozdělil záškoláctví na dvě kategorie: „záškoláctví impulsivního charakteru a záškoláctví účelové, plánované“. Jak již z názvu vyplývá, můžeme považovat záškoláctví impulsivní za méně závažné, jelikož dítě, mladistvý jedná na základě momentální situace. „Opakované a plánované záškoláctví bývá signálem odlišnosti socializačního vývoje, určitého postoje k autoritě a normě povinnosti, kterou dítě není ochotné či schopné akceptovat. Dost často jde o děti, u nichž je v důsledku dysfunkční rodinné výchovy vztah k běžným hodnotám a normám změněn“ (Vágnerová, 2004, s. 794).

Jak zmiňuje Martínek (2010) na záškoláctví má podstatný vliv škola, rodina a parta vrstevníků. Negativní vztah ke škole jako takové nebo přímo k pedagogovi vyvolává u žáka nechuť a hledá možnost úniku před zátěžovou situací, které je vystaven. U mladších ročníků se většinou jedná o méně nadané děti, které se těžko přizpůsobují tempu, které je vyžadováno. Velmi nevhodné mohou být i připomínky pedagogů jako například „tebe se ani ptát nemusím, ty to stejně opět neumíš, zázrakem jsi nepropadl“. U starších ročníků mohou naopak být vyčleňovány z kolektivu děti nadané, které pedagog vyzdvihuje před ostatními a spolužáci je pak vnímají jako „šprty a podlézače“. V neposlední

řadě příčinou záškoláctví může být také šikana, která je v posledních letech velmi skloňovaným pojmem. Šikana nemusí nutně probíhat přímo ve škole, ale při cestě do školy nebo z ní. Z toho může i vyplývat neúčast na prvních nebo posledních hodinách. Záškoláctví se také může vztahovat i na nepřítomnost na jeden předmět, který vyučuje jeden pedagog. Jedná se pak již o narušený vztah mezi dítětem a konkrétním pedagogem. Může se vytvořit například nespravedlivým hodnocením a žák získá pocit, že i kdyby udělal cokoli tak bude vše špatně a raději se začne vyučujícímu a předmětu vyhýbat. Vliv rodiny na záškoláctví je, jak uvádí Martínek (2010, s. 99), je zásadní „většina výzkumů ukazuje, že základ jakéhokoliv patologického chování (a tudíž i záškoláctví) je potřeba hledat v rodině. Na dítě negativně doléhá, jak přehnaná péče a s ní spojené vysoké nároky rodičů, tak i jejich nezáměr o ně, o školu a školní prospěch“. Nezáměr nebo naopak vysoké nároky rodičů mohou spustit další problém, trávení volného času se zavadovou partou. Není výjimkou, že v takovéto partě je pro přijetí přímo vyžadováno některé z forem rizikového chování, ať už se jedná o záškoláctví, krádeže, lhaní, vandalství, experimentování s návykovými látkami a další (Martínek, 2010).

Dolejš (2010, s. 66) zmiňuje rozdělení záškoláctví dle Lazarové (1998) do tří skupin dle příčin:

- **reaktivní akt** – strach z neúspěchu, trestů, posměchu a impulzivní nepromyšlený únik z těchto situací, dítě odhaluje trest a připravuje si lži a výmluvy.
- **dobrá zábava** – skupinová forma, která vyúsťuje v navštěvování barů, hospod a užívání legálních a nelegálních drog. U této formy je nejnižší míra úzkosti.
- **výbuch** – řešení dlouhodobé frustrace, které je dopředu plánované, dítě zažívá pocity opuštěnosti, nenávisti k rodičům, pedagogům a beznaděj.

Možnými příčinami se zabývalo i Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které aktualizovalo v roce 2017 *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže*. Součástí tohoto doporučení je i příloha Č.j.: MŠMT- 32548/2017-1, která se zabývá záškoláctvím. Definiuje také možné rizikové faktory, a to z hlediska společnosti, osobnosti jedince, školy, rodiny a vrstevnické skupiny, které interpretuje následující tabulka.

Tab. 1 Rizikové faktory záškoláctví

Doména	Rizikové faktory
Společnost	<i>příležitost k nelegální činnosti, negativní vzory v okolí, glorifikace rizik a negativního chování v médiích, nízká úroveň vzdělání, nezaměstnanost, prostředí ohrožené sociálním vyloučením, příslušnost k menšinám – zejména problematika romské menšiny, chudoba</i>
Osobnost jedince	<i>hledání náhradního uspokojení při citové deprivaci nebo neuspokojených základních psychických potřebách (potřeba uznání a pozornosti, volání o pomoc v tíživé akutní situaci – dítě je ve stresu, disharmonický vývoj osobnosti - oploštěná emočnost, výraznější egoismus, nedostatečná sebekontrola a vnitřní zábrany, problémové chování přerůstá v poruchy chování, projev jiné závažné psychické poruchy - např. schizofrenie, deprese, experimenty s návykovými látkami u žáků, gambling a jiné formy rizikového chování</i>
Škola	<i>povyšování žáka s mimořádnými vědomostmi a schopnostmi, vysoký počet žáků ve třídě, nedostatečná příprava učitele, přetěžování učitele, odpor ke škole u dětí s menším nadáním - jsou kárány, trestány, či zesměšňovány, vysoké požadavky na žáka, negativní citové zážitky spojené se slabým prospěchem, neschopností porozumění učivu a tím i zhoršené sociální postavení v kolektivu, špatné přizpůsobení školnímu režimu, nechť ke školní práci, projevy šikanování ve školách, osobnost pedagoga - nespravedlivé hodnocení žáků, lhostejnost k chování žáků, neřešení vážných situací, atd.</i>
Rodina a vrstevnické skupiny	<i>(zanedbávající, příliš autoritativní nebo příliš liberální výchova, nejednotnost výchovného působení, nezáměr rodičů o své děti -nedostatečná péče, rodiče sami nemají dostatečně osvojené morální normy a jsou pro dítě nevhodným modelem, dítě se problémovým chováním je v roli obětího beránka v rodině – problémy v chování u dítěte pomáhají udržovat rodinnou rovnováhu, jiné problémy se neřeší, zaměstnanost rodičů - pracovní vytíženost, směnnost jejich práce, atd., neochota a neschopnost rodičů motivovat dítě ke vzdělávání, nedostatečné právní povědomí o rodičovských povinnostech aktuální zatěžující či krizová situace v rodině - např. rozvod rodičů, ztráta rodiče, apod., party s negativním cílem činnosti - experimenty s návykovými látkami, kriminální činnost, atd., nedostatečná nabídka volnočasových aktivit v komunitě, prostředí ohrožené sociálním vyloučením</i>

Zdroj: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

Česká školní inspekce ve své *Výroční zprávě školního roku 2017/2018* uvádí záškoláctví jako jednu nejčastějších forem rizikového chování u žáků na středních školách. Ve své zprávě statisticky zpracovala nejčastější příčiny tohoto chování u studentů na střední škole, které jsou zpracovány v tabulce níže.

Tab. 2 Příčiny neomluvených absencí žáků - podíl škol (v %)

Příčiny neomluvených hodin	Podíl
Nepřizpůsobení školnímu režimu	83,80 %
Vliv rodinného prostředí	72,30 %
Vliv mimoškolního (volnočasového) prostředí	48,70 %
Obavy ze školního neúspěchu	20,40 %
Porucha v oblasti mezilidských vztahů	17,80 %
Jiné (pozdní omlouvání absence, mimoškolní výdělečná činnost žáků, nezájem, nízká motivace ke studiu)	11 %
Obavy z možné šikany, klima třídy	2,60 %
Negativní vztah k vyučujícímu	1,60 %

Zdroj: [https://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Vyrocní-zpravy/KVALITA-A-EFEKTIVITA-VZDELAVANI-A-VZDELAVACI-S-\(1\)](https://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Vyrocní-zpravy/KVALITA-A-EFEKTIVITA-VZDELAVANI-A-VZDELAVACI-S-(1))

Z výše uvedené statistky je patrné že, nejčastější příčinou jsou osobnostní vlastnosti jedince, primární rodinné prostřední a trávení volného času. Zaškoláctví v určité míře, by se dalo označit jako predispozice k dalšímu vývoji rizikového chování, útěků a toulek, pokud nebude efektivně řešeno a nalezena jeho příčina. Je tedy velmi důležitá preventivní činnost a spolupráce školy, rodiny a samotného žáka.

Pod pojmem útěk, si představíme fyzický útěk z jednoho místa na jiné. V literatuře je také velmi často zmiňován útěk do nemoci, ale ten není předmětem tohoto tématu. V souvislosti s dětmi a mládeží se jedná nejčastěji o útěky z domova, zvláště pak opakované, které jsou jednou z možných příčin umístění dítěte do diagnostického nebo výchovného ústavu. Tam také v několika případech útěky pokračují v souvislosti s dalším rizikovým chováním. Opět jako v předchozí kapitole, je potřeba hledat příčinu, od které se tato forma rizikového chování odvíjí a podle závažnosti vhodnými pedagogicko-výchovnými prostředky ji řešit.

Vágnerová (2004) rozděluje útěky do tří skupin. Reaktivní neboli impulzivní útěky, které popisuje jako zkratkovitou reakci a útěk před aktuální situací, která je pro dítě nepříjemná a stresující nebo se nepříjemnou může stát v podobě trestu. Tento útěk můžeme brát jako určitý signál zoufalství. Dítě tímto útěkem vyjadřuje svou potřebu něco řešit a zpět se vrátit chce. Druhý typem, který Vágnerová jmenuje, jsou chronické útěky, které jsou opakované a plánované. Nejedná se jen o útěky z domova, ale velmi často se jedná útěky z výchovného zařízení. Stankowski (2004, s. 68) rozlišuje v souvislosti s útěky z výchovných zařízení specifické a nespecifické motivy k tomu jednání. Mezi specifické motivy řadí: „návyk k toulání, odpor vůči omezování osobní svobody, útěky

vychovatelům na zlost, nenáležité životní podmínky, nedostatek pocitu smyslu života, nedostatek perspektiv, málo atraktivní činnosti, útek před učením a školou“. Ke specifickým motivům pak zařazuje následující:

1. útek k životu na šikmé ploše a činnosti v partě na svobodě,
2. zlodějstvo – loupežný výpad do okolí zařízení a návrat,
3. výpad na flám do okolí a návrat.

Útěky z výchovných zařízení jsou problémem celorepublikovým, a jak je nastíněno výše, většinou se útky pojí s dalšími formami rizikového chování. Obvykle se jedná o drobné krádeže, zneužití návykových látek po dobu útěku, rizikové sexuální chování a vandalství. Dlouhodobý útek pak označuje Vágnerová (2004) jako toulání. Toulání se většinou vyskytuje u starších dětí, adolescentů. „Častější jsou u dětí, které nemají vytvořen vztah k domovu, mnohdy se jedná o jedince citově chladné s naprosto bezhraničným chováním. Toulky bývají promyšlené, dítě předem plánuje, kam půjde, vymyslí si přesný detailní plán, jak se, kam dostane, kde sežene peníze na obživu apod. Toulky většinou končí vypátráním dítěte policií“ (Martínek, 2009, s. 104).

1.3 Agrese, agresivita a agresivní chování

Pojmy agrese a agresivita spolu úzce souvisí, ale jejich význam je zcela odlišný. „**Agresivita** z latinského *Aggressivus* znamená útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostí. **Agrese** z latinského *Aggressio* znamená útok, výpad nebo jednání, jímž se projevuje násilí vůči některému objektu, nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit“ (Martínek, 2009, s. 9). Jak uvádí Lovaš (1997) je nejdůležitějším a základním znakem agrese její cílevědomost.

Agrese dětí a mládeže má v současné době stoupající tendenci, objevuje se ve školských zařízeních, a to především u starších ročníků. Jak zdůrazňuje Stankowski (2004) v současnosti je převážně řešena agrese starších žáků vůči slabším vrstevníkům nebo žákům z nižších tříd. Podle názoru psychologů je původ agrese v narušených mezilidských vztazích, zejména pak rodinných a velký vliv má také kontakt s agresí na veřejnosti, ať v podobě přímých situací ve škole, v rodině nebo nepřímo v rámci filmů a počítačových

her. V posledních letech také stoupá agrese, která je přímo agresory zveřejňována na sociálních sítích za podporování mnohdy velké skupinky přihlízejících vrstevníků. Stankowski (2004, s. 116) rozlišuje několik základních činitelů, které podporují agresivní chování což je především „*nedostatek citových vztahů v rodině, neadekvátní jednání s dětmi, přísnost, časté tresty, agresivní jednání členů rodiny, nezáměr ze strany rodiny o potřeby a problémy dítěte, omezenost volného času, přemíra povinností a nedostatek seberealizace*“. Vágnerová (2004) označuje za příčiny agresivity dědičnost, každý jedinec má určité vrozené dispozice k agresivnímu chování. Dále pak biologické faktory, které nemusí souviset s genetickým poškozením mozku, ale poškození způsobené nemocí nebo úrazem i v pozdějším věku. Agresivní jednání je také spojeno s duševními poruchami a zneužitím psychoaktivních látek, především pak alkoholu a látek obsahující amfetaminy. Jako poslední a velmi komplikovanou příčinu uvádí Vágnerová vliv prostřední a aktuální situací. Shodně se Stankowskím uvádí, že je agrese a agresivní chování je úzce spojeno s učením, učením nápodobou a identifikací, a to již v rámci primární zkušenosti. Podstatný vliv mají i další sociální skupiny a jejich normy a také touha dítěte patřit do některé z těchto skupin.

Agresi můžeme také rozdělit do několika typů. Aktivní agrese, kdy se sám agresor aktivně zapojuje a pasivní, kdy agresor je přítomen, ale aktivně se nezapojuje. Fyzická agrese, kdy se jedná přímo o fyzický útok na osobu nebo předměty a verbální agrese, která může být určitou formou psychického týrání, jedná se o zesměšňování, ponižování, urážky, nadávky a ignoraci, která souvisí s ostrakizací. Rozšiřujícím typem uvedených čtyř kategorií je i agrese přímá a nepřímá. Jak již z názvu vyplývá, je rozhodným faktorem, zda se na ní agresor přímo podílí nebo je v pozadí a deleguje agresivní ataky na někoho jiného nebo pouze vymýšlí způsoby a organizuje v pozadí (Martínek, 2009).

Pokud se podíváme na agresivní chování z pohledu psychiatrie, je možné ho rozdělit do tří kategorií. **Impulzivní agrese**, která je spojena s nedostatkem zábrán v chování a je výsledkem okamžité neplánované reakce. **Psychotická agrese**, která většinou souvisí s psychickým onemocněním a reakce je vyvolána například halucinacemi či bludy například i po požití návykových látek. **Instrumentální agrese**, která je plánovaným činem za účelem získání výhody nebo uspokojení aktuální potřeby. Tento typ agrese je běžný i u normální populace nejen ve vztahu k psychickým onemocněním (Látalová, 2013). Martínek (2009) uvádí jako typický příklad instrumentální agrese loupežné přepadení. Agresor si vytyčil cíl získat hotovost, například okradením jiné osoby na ulici, a pokud mu k dosažení jeho cíle, stojí bránící se oběť, neváhá použít násilí. Tento typ

agrese také zmiňuje jako velmi častý ve školním prostředí. Jako příklad uvádí situaci, pokud si žák vynucuje lepší známku a reakce pedagoga je diskutování, či ustoupení, stává se pedagog obětí a žák si tak potvrzuje správnost své agresivní reakce a dosahuje cíle. Dalším typickým případem instrumentální agrese je šikana. Jako opak instrumentální agrese uvádí Martínek (2009) emociální agresi, která je okamžitou neplánovanou reakcí s pozorovatelnými tělesnými projevy, které způsobí zvýšená hladina adrenalinu v krvi. Ve školním prostředí není tento typ agrese výjimkou, a pokud se pedagog s tímto chováním setká, není vhodné okamžitě reagovat a žáka zklidňovat, ale nechat tuto agresivní reakci bezpečně odeznít.

Agresivní chování v jakékoliv podobě překračuje sociální normy společnosti. Jeho původ je multifaktoriální. Dle závažnosti agresivních projevů nebo jejich nadmíru lze využít preventivních opatření a terapií. V první řadě **sociální působení** na jedince i společnost, **farmakologická léčba**, **psychoterapie** a **socioterapie**, která reaguje na naučené vzorce chování snahou o resocializaci. V neposlední řadě i terapie **úpravou prostředí**, a to převážně ve výchovných institucích a léčebnách (Vágnerová, 2004).

1.4 Zneužívání a závislost na psychoaktivních látkách

V současné moderní společnosti jsou návykové látky, drogy často skloňovaným pojmem. Není týden, kdy by v médiích neproběhly informace o zadržení osob pěstujících marihuanu nebo o odhalení varny pervitinu. Stále více mladých lidí má příležitost se s návykovými látkami setkat. Záleží na mnoha faktorech, zda se jedná o zneužívání návykových látek nebo již o závislost. Jak uvádí Jedlička (2011, s. 401) „*závislost na návykových látkách je choroba vyvolaná opakovaným užíváním určité chemické materie (drogy) s psychoaktivními účinky*“. Vágnerová (2004, s. 548) se shoduje s Jedličkou a vidí závislost jako „*onemocnění, které postupně vede k narušení tělesných, psychických a sociálních funkcí. Míra závislosti označuje pravděpodobnost jejího zneužívání, to znamená, že závislý člověk bude danou látku užívat bez ohledu na negativní důsledky pro své zdraví*“. Závislost dále můžeme rozdělit na psychickou, kdy je touha po droze neovladatelná a dotyčný si ji potřebuje opatřit za jakoukoliv cenu a závislost fyzická, která se nejčastěji projevuje nástupem abstinčních příznaků. Není ostrá hranice mezi psychickou a fyzickou závislostí, často splývá. Velmi rizikovou skupinou ke vzniku závislosti jsou mladiství ve věku 15–25 let. Velkým problémem je v současné době dostupnost drog, jako nejvýznamnější rizikový faktor, dále pak selhání rodinného prostředí a sociálního prostředí (Štefan, Mach, 2005).

Příčiny vzniku závislosti jsou ve většině odborných publikací rozděleny na genetické predispozice, biologické predispozice, psychické faktory a sociální faktory.

- **Genetické predispozice** – pozorovatelné souvislosti s užíváním návykových látek se týkají především alkoholu. Není zatím prokazatelné, že by určitá genetická výbava byla predispozicí pro užívání nelegálních drog. Uvádí se, že až 64 % mladých mužů, kteří mají otce alkoholika, také alkoholismu podlehne. Toto může být způsobeno i nižší hladinou produkce hormonu endorfinu, který zlepšuje náladu a je odpovědný za radost. V důsledku jeho nedostatečného vyplavování pak jedinci tyto příjemné pocity hledají v alkoholu.
- **Biologické predispozice** – souvisejí především se změnami v mozku a metabolickém zpracování při požití jakékoliv návykové látky. Příjemné pocity pak vedou k opakování užívání a zvyšování dávek (Fischer, Škoda 2014).
- **Psychické faktory** – jako hlavní spouštěč experimentování s návykovými látkami je motivace. Motivace z vnějšího okolí, například nebýt vyloučen se skupiny nebo se stát jejím členem. Dále motivace jako forma úniku, snaha něčemu se vyhnout nebo naopak něco získat, ať už příjemné pocity nebo uvolnit zábrany. Další psychické faktory souvisejí s osobností, způsobem prožívání, emocionálním naladěním, volnými vlastnostmi, stupněm psychické odolnosti a schopnosti autoregulace svého chování (Vágnerová, 2004).
- **Sociální faktory** – Vágnerová (2004) uvádí několik významných faktorů patřící do této kategorie. Společnost, kde upozorňuje především na dostupnost drog, dále je rizikovějším faktorem městské prostředí, které je anonymnější a je zde i větší nabídka a snadnější dostupnost. Další významným faktorem, který je uváděn u všech forem rizikového chování, je rodina ve smyslu její dysfunkčnosti, sociální skupina vrstevníků. Jako poslední zmiňuje jako možné vyšší riziko nižší stupeň vzdělání a sociální deprivaci.

Tkáč (2005, s. 17) zmiňuje, že „některé studie prokazují dispozici k různým typům závislosti u mužů a u žen. Ženy jsou citlivější na drogy než muži, závislost se u nich vyvíjí rychleji. Naopak ženy pak lépe reagují na léčbu. Toxicita některých drog je naopak vyšší u mužů než u žen (např. kokain). Je také prokázána zvýšená reaktivita a citlivost nezralých jedinců ve vztahu k drogové závislosti“.

Nešpor (2018) upozorňuje především na specifické působení návykových látek u dětí a mladistvých. Vytváření závislosti u mladistvých a dětí je podstatně rychlejší než u dospělého jedince, stoupá také riziko otrav a akutní intoxikace ohrožující život. Pod vlivem návykové látky existuje i vyšší riziko nebezpečného jednání, které vede k úrazům a v neposlední řadě zaostávání v psychosociálním vývoji, z čehož pramení problémy ve škole a s rodinou. Některé návykové látky také negativně působí na vytváření sítí mozkových buněk, a to především konopné látky a alkohol. *„U dospělých, a tím spíše u dětí platí, že závislost je pouze jedním z mnoha rizik, které návykové látky působí. Tvrzení, že závislost je nejzávažnějším rizikem návykových látek, neobstojí. Smrtelná otrava, dopravní nehoda pod vlivem návykové látky nebo těžký úraz při intoxikaci mohou být závažnější než závislost. Je ovšem pravda, že závislost riziko dalších komplikací zvyšuje“* (Nešpor, 2018, s. 74).

Mezi mladistvými jsou podle současných výzkumných šetření nejčastěji zneužívané návykové látky tabák, alkohol a výrazně stoupá zneužívání nelegálních drog, jako jsou kanabinoidy, stimulancia a amfetaminy. Jednou z důvodů umístění do výchovných ústavů je právě zneužívání nelegálních návykových látek.

Stankowski (2004) rozděluje závislost do tří kategorií, fyzická, psychická a sociální. Ve skupině mladistvých se nejčastěji můžeme setkat se závislostí psychickou. Jedná se o nezvladatelné nutkání užití návykové látky za účelem vyvolat stav, který určitá návyková látka způsobuje. Intenzitu tohoto nutkání ovlivňuje jednak délka užívání návykových látek tak také její druh. Špatná nálada, psychická nepohoda se v okamžiku po užití návykové látky promění v pocity bezstarostnosti, uvolnění, duševní pohody, slasti a jak někteří uživatelé často uvádějí v pocity převyšující orgasmus. Velmi rychlá psychická závislost vzniká hlavně u metamfetaminu, morfinu a jeho derivátů a barbituratů. Všechny návykové látky způsobují závislost psychickou, ale ne všechny závislost fyzickou. Fyzická závislost se projevuje změnami metabolismu a dochází k rozvratu vnitřní rovnováhy látkové přeměny v organismu, což se projevuje fyzickými příznaky. Pocení, únava, třes rukou, neschopnost se soustředit, zimnice, křeče, zvracení, průjem a další příznaky známé jaké abstinenci syndrom. Poslední typ závislosti označované jako sociální zkoumá určité vztahy mezi prostředím uživatelů drog a společností. Tento typ závislosti je většinou spojen s dalšími sociálně patologickými jevy, jako je prostituce, trestná činnost, alkoholismus a kontaktem jedince s ostatními lidmi z tohoto prostředí. Je zaznamenáno mnoho případů, kdy uživatelé drog po úspěšné léčbě, díky zpětnému návratu do tohoto prostředí

opět začínají užívat návykové látky. Tato skutečnost se velmi často objevuje i u mladistvých, kteří jsou na útěku z výchovných zařízení a vyhledávají to samé prostředí, které je většinou sociálně patologické.

Tab. 3 Rozsah užívání drog – studie *Prevalence užívání drog v populaci ČR 2017*.

Celoživotní prevalence	Věková skupina 15–64 let			Věková skupina 15–34 let
	Muži (n=712)	Ženy (n=692)	Celkem (n=1404)	Mladí dospělí (n=491)
Typ drogy				
Jakákoliv nelegální droga	44 %	32,5 %	38,3 %	55,4 %
Konopné látky	42 %	31,6 %	36,9 %	53,8 %
Extáze	5,5 %	3,0 %	4,3 %	9,0 %
Pervitin	2,7 %	1,4 %	2,1 %	3,3 %
Kokain	2,1 %	1,7 %	1,9 %	3,3 %
Heroin	0,6 %	0,1 %	0,4 %	0,6 %
Jiné opiáty	1,5 %	0,7 %	1,1 %	1,8 %
LSD	4,6 %	1,4 %	3,1 %	5,5 %
Halucinogenní houby	6,7 %	2,0 %	4,4 %	7,3 %
Ketamin, poppers nebo GHB/GBL	1,7 %	1,9 %	1,8 %	3,5 %
Těkavé látky	1,4 %	0,0 %	0,7 %	0,8 %
Nové psychoaktivní drogy	1 %	1,0 %	1,0 %	1,2 %
Léky (sedativa, hypnotika, opioidní analgetika)	9,3 %	12,7 %	11,0 %	12,0 %
Anabolické steroidy	2,8 %	0,7 %	1,8 %	2,6 %

Zdroj: Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti (2018 a), Výroční zpráva a o stavu ve věcech drog v České republice 2017

Ve výše uvedené tabulce můžeme vidět srovnání užívání návykových látek u mužů, žen a mladých dospělých. Je zajímavé, že dle této studie jsou ženy ve vyšších procentech téměř ve všech vybraných návykových látkách, kromě ketaminu, kde mají vyšší procento muži. U mladých dospělých mají nejvyšší procento konopné látky, léky a extáze, ale rozhodně nejsou zanedbatelná ani procenta užívání pervitinu. Jelikož jsou tato procenta nejvyšší ze všech skupin a procenta u žen v populaci na druhém místě, dalo by se předpokládat, že je více žen ve věku 15–34 let, které pervitin užívají než mužů.

V další tabulce bylo provedeno srovnání užití návykových látek přímo u dětí a mladistvých na základních a středních školách za posledních 12 měsíců. Tento výzkum byl proveden v letech 2016 a 2017. Výsledek je alarmující, jelikož téměř ve všech případech, všech skupin návykových látek došlo ke zvýšení.

Tab. 4 Užívání návykových látek v posledních 12 měsících mezi žáky ZŠ a studenty SŠ

Návyková látka	2016	2017
	(n = 18 580)	(n = 8644)
Tabák	48,2 %	42,2 %
Alkohol	71,1 %	75,8 %
Alkohol v kombinaci s léky	3,4 %	4,8 %
Léky na uklidnění	2,4 %	3,3 %
Konopné látky	22,8 %	28,9 %
Extáze	2,7 %	4,1 %
LSD	1,3 %	1,9 %
Halucinogenní houby	1,8 %	1,9 %
Kokain	1,3 %	2,1 %
Pervitin	1,2 %	1,6 %
Opiáty	0,8 %	1,2 %
Nové psychoaktivní látky	0,6 %	0,8 %
Anabolické steroidy	0,3 %	0,3 %
Těkavé látky	1,2 %	1,8 %
Injekční užití	0,1 %	0,2 %

Zdroj: Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti (2018 a), Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice 2017

1.5 Kriminalita mládeže

„Kriminalita neboli zločinnost bývá definována jako výskyt trestného chování vyjádřeného souhrnem trestných činů spáchaných na určitém území ve vymezeném časovém úseku. Kriminalita mládeže (sociálními psychology často označována jako juvenilní delikvence) má svá specifika vzhledem k celkové nezralosti a neukončenosti psychosociálního vývoje dospívajících. Velkou roli hraje slabá volní kontrola, zvýšená impulzivnost, vzájemné podněcováním a vypitý alkohol (výtržnictví vedoucí k ublížení na zdraví, flirt končící znásilněním, krádeže motorových vozidel končící tragickými nehodami). Juvenilní delikvence vykazuje ve většině případů skupinový charakter – zapadnout do party, nebyt srab, ukázat se“ (Jedlička, 2011, s. 413). Koudelková (1995) vymezuje juvenilní delikvenci jako přestupkový akt mladistvých ve věku 16 až 18, kteří se díky svému jednání dostávají před soud. Delikventní chování může představovat jednu epizodu, opakované činy ať už plánované nebo příležitostné nebo zakotvený způsob delikventního způsobu života. Vágnerová (2005) uvádí, že trestnou činností tedy i kriminální chování a delikvenci lze chápat jako poruchy sociálně adaptačních dovedností a schopností.

V odborné literatuře se objevuje několik příčin vzniku kriminálního chování a juvenilní delikvence. Fischer, Škoda (2009) je shrnují do třech kategorií, biologické faktory, psychické faktory a sociální. Mezi biologické faktory řadí pohlaví, věk, vrozené dispozice

a další poruchy spojené s ontogenetickým vývojem. Odborná literatura uvádí vyšší procento kriminální chování u mužů, což je způsobeno i přítomností hormonu testosteronu a vyšší náchylnosti k agresivnímu jednání. Toto tvrzení potvrzují i statistiky každoročně publikované Vězeňskou službou České republiky. Dále autoři poukazují i na věk, kdy je poměrná část vězněných osob do věku 26 let a opakovaně vězněných osob do věku 30 let. Poměrně rozsáhlým tématem jsou geneticky vrozené predispozice, kdy osoby se zvýšenou dráždivostí, impulzivitou a nižší mírou frustrační tolerance se častěji dopouštějí delikventního jednání a kriminálních činů. Do biologických příčin dále řadí i nespecifické poruchy chování související s minimální mozkovou dysfunkcí, problémy vyplývající se syndromu hyperaktivity (Attention Deficit Hyperactivity Disorder – ADHD) a abnormální aktivity mozkové činnosti zobrazující se na elektroencefalografu. Psychické příčiny kriminality a delikvence se pak soustřeďují na otázku inteligence a rozumových schopností. Je zde předpoklad, že lidé s nižšími rozumovými schopnostmi, jsou náchylnější k páčání trestných a protispoločenských činů, a to z toho důvodu, že nedomýšlí následky těchto činů.

Nezanedbatelnou část tvoří také diagnostikované poruchy chování a vrozený temperament osobnosti. Na predispozice k páčání trestných činů může mít nemalý podíl rodina, jako primární skupina. Vliv rodiny a její funkčnost nebo dysfunkčnost řadíme k sociálním příčinám. Nejčastější zkoumanou otázkou je úplnost rodiny a plnění především její emocionální funkce. Pokud není rodina funkční, jedinec vyhledává náhradní řešení, což bývá většinou skupina vrstevníků, parta. V této skupině pak dochází k uspokojování potřeb seberealizace a sounáležitosti, které jedinec nemohl uspokojit v primární skupině. Pokud tato vrstevnická skupina vykazuje znaky asociálního až antisociálního chování, velmi výrazně se zvyšuje riziko identifikace jedince s těmito vzorci chování a následnému páčání delikventních a kriminálních činů. Fischer (2006) poukazuje ve svém výzkumu na vzdělanost vězněných osob, kdy nejvyšší procento uvězněných mají jedinci se základním vzděláním a vyučením, nejčastěji v oboru zedník. S mírou dosaženého vzdělání souvisí i zaměstnanost a využití volného času. Volný čas, který má nezaměstnaný jedinec a není využíván k rekvalifikaci nebo jiným účelným způsobem se následně stává prostorem k možnosti kriminálních činů, například získání finančních prostředků nelegální formou. Jak ukazuje výše zmíněný průzkum, je nadpoloviční většina vězňů bez pracovního poměru před nástupem do výkonu trestu. Využití volného času mládeže má stejný potenciál,

pokud děti a mládež nemají vhodné využití volného času, je tento čas prostorem k možnému delikventnímu chování. Na základě tohoto zjištění se v posledních letech rozšířil počet Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, které nabízejí mnoho činností, pořádají tábory, výlety, nabízejí doučování, sociální poradenství a další činnosti. Toto vše je pro uživatele těchto služeb zdarma nebo za minimální příspěvek.

Nielsen Sobotková (2014) dle dostupných statistik shrnuje nejčastější trestnou činnost mladistvých do následujících oblastí:

- násilí proti jednotlivci a skupině,
- opilství a výtržnictví,
- neoprávněné užití motorového vozidla,
- rozkrádání a vandalismus,
- toxikomanie,
- prostituce,
- gamblerství,
- trestná činnost páchaná pomocí internetu.

Trestná činnost páchaná mladistvými pachateli je většinou páchána živelně, neplánovaně pod vlivem aktuální situace, rozhodnutí. Často je spojená s činností skupiny a ostatní členové jsou spolupachateli. Častým impulzem k páchání trestné činnosti jsou povzbuzující látky, jaké jsou alkohol nebo jiné návykové látky. Nezřídka je trestná činnost spojena s ničením, neúměrnou tvrdostí, devastací a znehodnocením předmětů. Mladiství pachatelé odcizují předměty, které se jim líbí, a ani je nepotřebují. Pokud se trestná činnost realizuje v rámci skupiny, probíhá její rozdělení také ve skupině a případně odcizené finanční prostředky utrácejí společně (Nielsen Sobotková, 2014).

Tab. 5 Odsouzené mladistvé osoby za vybrané trestné činy

Ukazatel	2015	2016	2017
Celkem odsouzeno osob	1 403	1 312	1 231
z toho:			
útok na veřejného činitele	3	5	5
nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů, šíření toxikomanie	82	97	99
výtržnictví	232	212	213
vražda	6	4	3

ublížení na zdraví, rvačka	153	131	133
loupež	136	127	97
porušování domovní svobody	139	134	98
znásilnění a pohlavní zneužívání	126	148	155
krádež, zpronevěra, podvod	556	483	432
zvláštní případ poškození cizí věci	162	138	121
trestné činy v dopravě	37	36	34

Zdroj: Český statistický úřad, Statistická ročenka České republiky 2018

Tab. 6 Trestné činy mladistvých za rok 2018

Klasifikace trestných činů	Registrováno v roce 2018		
	spácháno nezletilými	spácháno mladistvými	spácháno dětmi *
vraždy	1	4	5
násilná kriminalita	224	427	622
mravnostní kriminalita	157	260	417
krádeže vloupáním	105	205	288
krádeže prosté	180	434	597
ostatní majetková kriminalita	71	84	151
majetková kriminalita	356	723	1 036
ostatní kriminalita	306	559	848
obecná kriminalita	1 043	1 969	2 923
zbývající kriminalita	42	60	98
hospodářská kriminalita	37	109	145
CELKOVÁ KRIMINALITA	1 122	2 138	3 166

Zdroj: Policie ČR, Statistické přehledy za rok 2018

*spácháno dětmi – není součtem nezletilých + mladistvých, protože jeden skutek mohou spáchat oba a byl by započítán duplicitně

1.6 Sebepoškozování

Sebepoškozování patří k formám určité agrese namířené proti sobě samému. Cílem sebepoškozování není zemřít, ale záměrně poškodit tělesnou integritu části svého těla. Tento jev se velmi často objevuje právě v adolescenci a podle dostupných studií je častější u dívek. Sociální souvislost se sebepoškozováním je značná. Sebepoškozování, a to převážně u psychicky nemocných, bývá často vyvoláno snahou něco získat, nějakou výhodu nebo naopak se něčemu nepříjemnému vyhnout (Fischer, Škoda 2014).

Fox a Hawton (2004) ve své knize uvádějí, že úmyslné sebepoškozování je prostředkem k hledání si pozornosti nebo volání o pomoc. Mladiství, kteří se k tomuto způsobu upozornění na sebe uchýlili, se sebepoškozují v soukromí a na částech těla, která se dají

dobře zakrýt ošacením. Sebeпоškozování je ryze soukromá věc a nesdělují tuto skutečnost přátelům ani rodině. Dále uvádějí, že v návalu emocí necítí jedinci bolest a jedinci, kteří mají se sebeпоškozením zkušenosti, uvádějí, že o pozornost nestojí, právě naopak. Žiletky, střepy či jiné ostré předměty často schovávají v oblečení tak, aby nebyly nalezeny například při příjmu na psychiatrické oddělení nemocnic. Sebeпоškozování nezahrnuje jen řezání se na různých částech těla, ale i zneužívání léků, návykových látek, sebeпоškozování pomocí rozžhavených předmětů, žíravými látkami a tupými předměty. Sebeпоškozování je většinou spojeno i s depresí, poruchami osobnosti, nízkou sebeúctou a sexuálním zneužíváním. Rizikovým věkem je období puberty a adolescence. Pokud se v tomto období jedinec uchýlí k autoagresivnímu chování, zpravidla v něm pokračuje několik let. Světová zdravotnická organizace WHO se shodla na termínu Parasuicide a definovala ho jako „*akt s nefatálním výsledkem, při kterém jedinec úmyslně zahajuje nezvyklé chování, které bez zásahu ostatních způsobí sebeпоškození nebo úmyslně požije látku nad rámec předepsaného nebo obecně uznávané terapeutické dávkování, které je zaměřeno na uskutečnění změn, které si subjekt přál prostřednictvím skutečných nebo očekávaných fyzických důsledků*“ (Fox, Hawton, 2004, s. 14).

Přesnou definicí sebeпоškozování se již zabývalo mnoho autorů a jejich pojetí se různí, ale často opakovanými výrazy jsou sebedestructce, záměrné a úmyslné poškození, přímé a opakující se poškození, poškození vlastního těla a tkání a akt, který nemá fatální důsledky a nekončí smrtí na rozdíl od sebevražedného chování, kdy jedinec jedná s úmyslem se zabít.

Pokud hovoříme o sebeпоškozování, zpravidla si většina běžné populace vybaví řezné rány na zápěstích a jiných částech těla. Ale existuje několik způsobu, které jsou považované za sebeпоškozování. Kriegelová (2008) je shrnuje v níže uvedené tabulce.

Tab. 7 Možné způsoby sebeпоškozujícího chování

Zneužívání alkoholu	Pokus o utopení
Zneužívání léků a drog, nesprávné požívání léků	Strhávání si kůže a nehtů, vytrhávání si vlasů a řas
Přejídání se	Sebe-zanedbávání
Kousání se, okusování si prstů a nehtů	Sebe-otrávení (předávkování)
Lámání si kostí	Hladovění
Tělesné sebe-bití	Sebe-škrcení

Pálení kůže, vyřezávání a vyškra- bávání do kůže	Odříznutí si části těla (ucho, prst, genitál)
Enukleace oka	Bouchání hlavou o stěnu
Extrémní rizikové chování (nepo- zorné řízení, promiskuita)	Tělo modifikující techniky (pier- cing, tetování), branding/vypalo- vání,
Vpravování jehel pod kůži nebo do žil	Škrábání (až do krvácení)
Vpravování ostrých předmětů do tělesných dutin otvorů	Drhnutí kůže (obsesivní drhnutí rukou až do masa)
Polykání cizích předmětů nebo toxických tekutin	Probodávání kůže (kružítkem, jehlami, špendlíky)
Zabraňování zacelení rány	Kouření
Opařování se (koupel nebo spr- cha s vařící vodou) vodou)	Účastnit se vysoce rizikových nebo vysoce kontaktních sportů
Skok z budovy nebo mostu	Setrvávání v násilném vztahu
Obsesivní mytí (až do krvácení)	Suicidum
Příliš tělesného cvičení pohybu	Přepracování

Zdroj: Kriegelová Marie, *Sebepoškozování v dětství a adolescenci*, 2008, s. 20

Z výše citovaných způsobů sebepoškozování se v prostředí výchovných ústavů se můžeme nejčastěji setkat se zneužíváním léků a návykových látek, pálením, vyřezáváním a vyškra-
báváním do kůže, polykáním cizích předmětů a toxických tekutin (např. Savo, prací prostředky), probodáváním kůže, boucháním hlavou nebo končetinami o stěnu či nábytek a sebe-škracením.

Sebepoškozování stejně jako další rizikové chování a jejich vznik je ovlivněno několika faktory, které můžeme hledat v primárním prostředí rodiny, osobnosti jedince nebo v dalších sociálních skupinách. Kriegelová (2008, s. 68) poukazuje na výsledky výzkumu Suttonové (2005), která ve své knize uvádí obsáhlý seznam faktorů, kterými jsou:

- *dlouhodobé zneužívání v dětství,*
- *znovu obnovené vzpomínky na zneužívání,*
- *znásilnění,*
- *popření zneužívání matkou nebo jinou významnou osobou,*
- *zneužívání udržované v tajnosti,*
- *odloučení od primárně pečující osoby,*

- *ztráta významné osoby,*
- *alkoholismus u pečující osoby,*
- *týrání, zanedbávání a opuštění jedince v dětství,*
- *nedostatek fyzického kontaktu dítěte s primárně pečující osobou,*
- *rozvod rodičů nebo vlastní rozvod jedince,*
- *zneužívání dítěte jako „pěšáka“ při řešení manželských problémů rodičů,*
- *diagnostikovaná depresivní porucha u pečující osoby,*
- *nutnost prosazovat se a bránit se v podmínkách ústavní péče,*
- *popírání vlastní identity,*
- *problémy s pohlavní identitou,*
- *jedinec je příliš kontrolován okolím nebo pocit nedostatku vlastní kontroly,*
- *pocit nevyslyšení od svého okolí,*
- *opakovaná zranění významnou osobou,*
- *narušené sebevnímání až sebenenávist,*
- *zadržování silných emocí,*
- *uvěznění ve smutku a častá plačtivost,*
- *nízká sebeúcta, sebehodnocení a sebevědomí,*
- *pocit nejistoty a vlastní neschopnosti,*
- *vnitřní pocity prázdnoty a osamělosti.*

Sebepoškozování se velmi často objevuje u lidí s diagnostikovanou poruchou osobnosti jako je hraniční typ emočně nestabilní poruchy osobnosti, poruchy příjmu potravy, poruchy vyvolané zneužíváním návykových látek, depresivní poruchy, bipolární poruchy osobnosti, schizofrenie a další. Dalším zkoumaným jevem jsou genetické predispozice. I když zcela nebyla potvrzena přímá genetická souvislost, vědci se domnívají, že sebepoškozování může souviset s hladinou endorfinů ve dvou směrech. Jednak sebepoškozováním je stimulováno zvýšení normální hladiny endorfinu, anebo naopak jedinci mající dlouhodobě sníženou hladinu endorfinu navozují její normální hodnotu. V odborné literatuře je také popisován vliv endorfinů na bolest, při jeho vyplavení se snižuje práh bolesti, což má za následek i postupně se zvyšující míru sebezraňování (Kriegelová 2008).

Samotný význam a pocity jedince, který se opakovaně sebepoškozuje, shrnuje Kriegelová (2008, s. 105) podle modelu Suttonové (2005), který označuje jako Osm C:

- *Coping and crisis intervention – copingová strategie a krizová intervence,*
- *Calming and comforting – uklidnění a utišení,*
- *Control – kontrola,*
- *Cleansing - očištění,*
- *Confirmation of existence – potvrzení existence,*
- *Creating comfortable numbness – navození utěšujících pocitů otupělosti,*
- *Chastisement – sebetrestání,*
- *Communication – komunikace.*

Převážně mladí lidé nemají ještě plně osvojené strategie zvládnání problémů a řešení komplikovanějších situací. Nachází se v tenzi a sebepoškozováním se dostavuje úleva. Tito mladí lidé se většinou sebepoškozují na místech, o kterých vědí, že nebude ohrožen jejich život. Tuto strategii volí spíše ženy, jelikož na rozdíl od mužů si problémy více připouštějí a více se jich osobně dotýkají (Fischer, Škoda, 2014). Kriegelová (2008) se s tímto tvrzením shoduje a rozebírá další výše uvedené skutečnosti. Popisuje hněv jako dalším spouštěcím mechanismem, po sebepoškození se dostavuje úleva. Jako další rozebírá kontrolu nad svým tělem, pocity sebeovládání, do nichž nevstupuje žádná jiná osoba. Pokud mladistvý jedinec byl v dětském věku sexuálně zneužíván v sebepoškozování, vidí způsob očištění svého těla a zbavení se pocitů hanby. Obraz tekoucí krve z rány přirovnává ke starému způsobu léčení „pouštění žilou“. Zároveň tekoucí krev poskytuje potvrzení vlastní existence a přítomnosti. Sebepoškozování vysvětluje i jako možný únik do otupělosti, druh psychické anestezie, tento pocit je srovnatelný s užitím některých návykových látek. Někteří jedinci mohou vnímat sebepoškozování jako trest v souvislosti se sebeobviňováním a nutkavého pocitu sám sebe potrestat. V posledním případě je možné sebepoškozování chápat jako druh nezdravé neverbální komunikace. Jedinec takto komunikuje se snahou získat pozornost nebo manipulovat se svým okolím. Dosáhnout výhody nebo se zbavit trestu.

Terapie záměrného sebepoškozování je velmi zdlouhavým procesem a mnohdy opakovaným. Není v literatuře uvedeno, jak dlouhá tato cesta může být a jaký časový horizont je optimální. Pokud se jedinec nepoškozuje rok, není vyloučené, že při zátěžové situaci se ataky sebepoškozování nebudou opakovat. V terapii musí být zapojena, kromě samotného jedince, především rodina, odborníci z oboru psychiatrie, škola a samotné vý-

chovné zařízení, pokud je zde jedinec umístěn a v neposlední řadě i případná farmakoterapie. Hlavním úkolem je hledat příčinu a podle ní následně odvíjet všechny terapeutické možnosti.

2. Poruchy osobnosti a chování

V dětském věku a období dospívání se častěji hovoří o poruchách chování než o poruchách osobnosti, a to především z důvodu dozrávání osobnosti až v pozdějším věku. Mnohé z dětí nebo dospívajících se ke klinickému nebo psychologickému vyšetření nedostanou, jelikož jejich okolí nebo oni sami to nepovažují za nutné. Počet výskytu poruch chování, lze tak velmi těžko postihnout přesně (Koukolík, Drtilová, 1996).

Vágnerová (2004) souhlasně uvádí, že četnosti poruch chování a jejich stanovení konkrétním číslem je nesnadným úkolem. Příčinu vidí v nejasnostech a rozdílnostech v diagnostice. Je obtížně stanovitelná hranice, kdy se jedná o nějaký typ vzdorovitého chování a kdy už se jedná o diagnostikovanou poruchu chování. Rozdílnosti závisí i na sociokulturních rozdílech. Jako příklad uvádí romskou populaci, která může klást menší důraz na sebeovládání na rozdíl od majoritní společnosti. Mezi jednotlivými autory nepanuje shoda ani, zda poruchami chování jsou více postiženi chlapci nebo dívky. Za významné hodnotící kritérium pokládá vývojově podmíněné změny. Jako první mezník je věk od 2 až do 8–9 let věku dítěte, kdy se může vyvinout u dětí tzv. porucha opozičního vzdoru. Koukolík, Drtilová (1996) také poukazují na opoziční chování v dětském věku, které je přirozené v období kolem dvou let dítěte a v období puberty. Pokud se toto chování objevuje v jiném období nebo je delší než 6 měsíců hovoří již o Opoziční poruše chování, která se projevuje výraznou náladovostí, hádkami s dospělými jedinci, odmítavým postojem k plnění svých povinností a žádostí rodičů, záměrným chování dělat to, co jiným lidem je nepříjemné, nevráživostí, nespisovnými výrazy a mstivostí.

V porovnání s obdobím dospíváním je klidnější obdobím mladší školní věk, vzhledem k vývoji poruch chování. V mladším školním věku se dítě adaptuje na školní povinnosti, a i když se mohou projevovat různé výkyvy v chování, jde pouze o přirozený vývojový rytmus. Ve středním školním věku se míra rizika vzniku poruch chování zvyšuje, a to především díky vrstevnickým partám. Děti se učí normy skupiny, které se vždy nemusí shodovat s pravidly v rodinném prostředí. V tomto období, pokud je dítě skupinou odmítáno, se zvyšuje i procento četnosti výskytu šikany. Za velmi bouřlivé a velmi rizikové období je považováno dospívání. Dospívající již nepřijímají vše, co jim je řečeno

v rodině, hledají nové možnosti, nová řešení problémů. Osamostatňují se a odcházejí od rodiny do samostatného života, kde již nebudou omezeni pravidly a vytvoří si své vlastní. Postupné vytváření a získání vlastní identity je hlavním cílem dospíváním. Potvrzení vlastní identity a kompetencí se tak velmi snadno může uskutečňovat v sociálně nevhodné společnosti (Vágnerová, 2004).

„Příkladem rozvoje problematického vývoje u jedince adolescentního věku je 17letý chlapec umístěný vzhledem ke svým projevům a neschopnosti rodiny jej zvládnout v diagnostickém ústavu. Žil v neúplné rodině s matkou a mladším bratrem, otec ve výkonu trestu. Do školy přestal chodit, nedokončil ani první ročník učiliště. Po několika roztržkách s matkou se odstěhovat k sestře, která žije s už trestaným druhem. V této době již začal obchodovat se střelnými zbraněmi, vykradl několik bytů apod. Mezi jeho preference patří peníze, moc a obdiv. Jeho nejlepším zážitkem bylo, když mohl utratit tolik peněz, kolik chtěl. Nejhorší zážitek žádný nemá. Do vězení se těší, chápe to jako křest pro tvrdé chlapy. Druh jeho sestry mu slíbil posílat do věznice cigarety, že tam bude pak king. O svém jednání mluví uvolněně, pocity viny nemá“ (Krása, 1999 cit. dle Vágnerové, 2004, s. 792).

2.1 Klasifikace poruch chování dle společenské závažnosti

Především ve speciální pedagogice se můžeme setkat s dělením podle společenské nebezpečnosti na chování disociální, asociální a antisociální.

Disociální chování můžeme definovat jako nespolečenské chování, které přináší nejmenší riziko pro společnost. Disociální chování může být určitou predispozicí, a pokud není výchovnými včas stimulováno, může se vyvinout k dalšímu stupni s vyšší společenskou nebezpečností. Jak uvádí Fischer a Škoda (2009) v případě disociálních poruch chování není nutná spolupráce se speciálními institucemi a jsou zvládnutelné běžnými pedagogickými a výchovnými metodami. Tato porucha zahrnuje drobné odchylky jako je lhaní, vzdorovitost a zlozvyky, které mohou být i příznakem dalších poruch jako je hyperkinetická porucha pozornosti. Druhým stupněm v rámci nebezpečnosti pro společnost je chování **asociální**, která ve svých důsledcích má dopad spíše na nositele. Jedná se především o úteky, závislostní chování a záškoláctví. Tento typ chování již vyžaduje účast speciálně pedagogických poraden a institucí. Není již zvládnutelná běžnými prostředky a je zde velké riziko pokračujícího vývoje ke třetímu stupni, kterým je **antisociální** chování. Toto chování vykazuje vysokou míru nebezpečnosti pro společnost

i pro samotného nositele. Jedná se o činy, které jsou na hranici se zákonem nebo již protizákonné. Jedinci dopouštějící těchto činů v případě mladistvých jsou umisťováni do výchovných institucí, jelikož ambulantní korekce jejich chování by neměla požadovanou efektivitu. I v rámci institucionální péče je náprava velmi obtížná a často je pravděpodobnost recidivy tohoto typu chování a činů.

2.2 Klasifikace poruch chování dle mezinárodní klasifikace nemocí

„Poruchy chování můžeme definovat jako opakující se a trvalý vzorec chování, při němž jsou porušována buď základní práva jiných osob, nebo společenské normy či pravidla přiměřená věku. Musí trvat alespoň 6 měsíců. Po tu dobu musí být přítomny některé z příznaků: časté výbuchy zlosti, časté hádky s dospělými, časté odmítání žádostí dospělých a porušování pravidel, časté dělání věcí naschvál, časté svádění chyb na jinou osobu, zlomyslnost, pomstychtivost, časté lhaní pro získání výhody nebo vyhnutí se trestu, časté vyvolávání rvaček, používání zbraně a snaha někomu ublížit (pálka, střep, nůž), časté toulky po nocích, projevy krutosti ke zvířatům, ničení majetku, zakládání požárů, krádeže věci nemalých hodnot doma i mimo domov, časté záškoláctví (před 13. rokem věku), alespoň dvakrát útěk z domova nebo jednou, ale více než na jednu noc, tyranizování jiných osob, vniknutí do domu, do auta, nucení jiné osoby k sexuální aktivitě a spáchání zločinu, kde dochází ke konfrontaci s obětí“ (Látalová, 2013, s. 190-191).

V rámci Mezinárodní klasifikace nemocí jsou poruchy chování zahrnuty pod číslem F91. Diagnostický rámec poruch chování zahrnuje již výše jmenovanou podmínku, že příznaky musí vykazovat delší časový úsek, tedy musí trvat déle než 6 měsíců. V rámci diagnostiky je také velmi důležité přihlížet ke stupni vývoje a dalším možnostem jiné choroby jako například hyperkinetická porucha pozornosti, schizoidní poruchy, deprese a další. Diagnostická skupina F91 dále rozlišuje diagnostické podskupiny.

- *F91.0 Porucha chování ve vztahu k rodině.*
- *F91.1 Nesocializovaná porucha chování.*
- *F91.2 Socializovaná porucha chování.*
- *F91.3 Porucha opozičního vzdoru.*
- *F91.8 Jiné poruchy chování.*
- *F91.9 Porucha chování nespecifikovaná (MKN-10, 2006, s. 206–208).*

Poruchy chování ve vztahu k rodině, jak již z názvu vyplývá je chování překračující normy vymezeno na domov a domácnost. Ve vnějším prostředí konflikty nebývají. Jedinec se dopouští v domácím prostředí krádeží, ničení majetku a násilí vůči osobám sdílející společnou domácnost (MKN-10, 2006).

Nesocializovaná porucha chování se projevuje především negativním vztahem k autoritám a ke škole. Jedinec nemá pozitivní vztahy k vrstevníkům. Je tu absence pozitivních sociálních vztahů. Delikty většinou páchá samostatně. Má sklony k šikanování slabších jedinců, je hrubý, krutý a násilný vůči lidem i zvířatům. Tyto skutky jsou páhány většinou mimo domov a nejvíce bývá tato porucha viditelná ve školním prostředí (MKN-10, 2006).

Socializovaná porucha chování se liší od předchozí především v přítomnosti pozitivních vrstevnických vztahů a není podmínkou, že vrstevnická skupina musí být závadovou partou. Jedinec se ke členům party chová vstřícně. Opakem je pak závadová parta, kde jsou delikty prováděny skupinově. Porucha chování se ve většině případů projevuje mimo domov (MKN-10, 2006).

Porucha opozičního vzdoru se projevuje především odmítáním různých příkazů, neposlušností, nepřiměřenými až nepřátelskými postoji, zlostí, provokativním chováním a dalším projevům proti požadavkům autorit. Diagnostika této poruchy vylučuje přítomnost agresivního jednání a chování, krádeží a jiných protispolečenských a protiprávních deliktů. Základním předpokladem je také posouzení vývojového stadia dítěte (Hutyrová et. al, 2019).

Jiné poruchy a poruchy chování nespecifikované se pro diagnostiku nedoporučují a neodpovídají výše uvedeným diagnostickým kritériím (MKN-10, 2006).

3. Ústavní výchova

3.1 Historický exkurz

První zmínky o ochraně dětí se objevují již v Chamurappiho zákoníku, kde byl stanoven trest za usmrcení dítěte. Ve starém Egyptě existovala také ochrana dětí. V pozdější době se začaly objevovat nalezince. V těchto prvních institucích byla velmi vysoká úmrtnost, a to díky nemocem, špatným hygienickým podmínkám a nedostatku potravy. Na počátku 16. století byl u nás zřízen Vlašský špitál, ke kterému patřil první nalezinec v Čechách. Tento nalezinec bylo velmi složité udržet, jelikož jeho jediný zdroj prostředků byl z dobročinných darů. Až roku 1762 díky Marii Terezii a následně jejího syna Josefa II, který byl zastáncem ústavní výchovy, byl nalezinec zestátněn a na jeho provoz přispívala pražská města. Během dalších let začaly vznikat další ústavy pečující o sirotky a děti nechtěné. V roce 1883 jich bylo 21. Ústavy byly jak veřejné, tak i soukromé. Podle dostupných pramenů bylo v těchto ústavách 808 dětí, ale stále se tato zařízení potýkala s vysokou úmrtností, a to více než 50 %. Již v tomto období se začala rozvíjet myšlenka o pěstounské péči a následně byly vydány knížky, kde byly formulovány zásady pro pěstouny. Za osvojení dítěte žena dostávala příspěvek na výchovu a stravu dítěte. V období Rakouska-Uherska dle Občanského zákoníku bylo ustanoveno, že pěstounem může být pouze muž starší padesáti let a později v roce 1914 rozšířeno, že pěstounkou může být žena starší čtyřiceti let. V období první republiky existovala pěstounská péče v několika variantách. Po první světové válce bylo zapotřebí se postarat i o válečné sirotky a v Čechách byl zřízen Dům dětství, který ale brzy opět zanikl. Dlouhodobější pobytová zařízení v té době ještě neexistovala, jednalo se spíše o diagnostické a záchytné domy, ze kterých velmi brzy děti odcházely do pěstounské péče. V období druhé světové války se nejvýznamnějším počinem v rámci náhradní rodinné péče stal skutek Nicholase Wintona, který zachránil 669 dětí z Československa a umístil je do rodin ve Velké Británii (Gabriel, Novák, 2008).

Od roku 1947 zajišťovaly péči a výchovu o děti výchovny dorostu, jesle, kojenecké ústavy a dětské domovy. Zákonem č. 48/1947 Sb. byly zřízeny komise okresní péče o mládež a zemské péče o mládež. Stát tedy přebral roli v péči o děti v ústavní výchově a tímto zákonem byla zrušena podpora církevních a dobročinných organizací a jejich majetek byl zestátněn. Dalším zákonem, který upravoval především výchovu v rodině, osvojení a poručnictví byl zákon 265/1949 Sb. Tímto zákonem byla zrušena pěstounská péče.

Právní ochranou dětí se podrobněji zabýval zákon č. 69/1952, kterým byly zřízeny Úřadovny pro ochranu mládeže. Dětem mladším 3 let poskytují kolektivní výchovu zdravotnická zařízení a dětem starším ostatní domovy a výchovné ústavy. Hlavními rozdíly v tomto období bylo, že nařízená ústavní výchova mohla být prodloužena až do 20 let věku. Výchovny dorostu zřizovalo Ministerstvo spravedlnosti a zaměstnanci národních výborů zabývající se právní ochranou dětí a mládeže byli zařazeni pod Ministerstvo spravedlnosti. Ústavy v té době byly velké a byl vytvářen tlak na zvyšování jejich kapacit. Více jak deset let se tento stav neměnil. Výrazný vliv na změnu pohledu na ústavní výchovu měla kniha *Psychická deprivace v dětství*, která byla poprvé vydána roku 1963. Matějček v knize popisuje rozsáhlé studie a výzkumy, které prokazatelně popisují strádání dětí v ústavní výchově, a to především v oblasti citové, která se projevuje především vývojovým zaostáváním, poruchami chování, psychickými poruchami a reakcemi (Langmeier, Matějček, 1963). V roce 1963 byl vydán nový Zákon o rodině 94/1963 Sb. který upravuje výchovu dítěte. Hlavní roli ve výchově dítěte zastávají rodiče. Zákon také řeší umístění dítěte do ústavní péče a to „pouze na rok“ v případech nezvladatelnosti jeho chování. Důležitým dokumentem je Vyhláška č. 64/1981 Sb. o školských zařízeních ústavní a ochranné výchovy. V této vyhlášce jsou rozlišeny tato výchovná zařízení:

- dětský domov
- dětský výchovný ústav
- výchovný ústav pro mládež
- dětský výchovný ústav se zvýšenou péčí
- výchovný ústav pro mládež se zvýšenou výchovnou péčí
- výchovný ústav pro mládež s ochranným režimem
- výchovný ústav pro děti a mládež
- ústav s oddělením s výchovně léčebným režimem
- diagnostické ústavy (Vyhláška 64/1981 Sb.).

Kromě jednotlivých zařízení jsou ve vyhlášce specifikována práva a povinnosti svěřenců, výchovně vzdělávací činnosti, pravidla pro přejímání a propouštění a hmotné zajištění. V tomto období již patří všechna výchovná zařízení pod Ministerstvo školství s tím, že v ústavech s léčebně výchovným režimem je zajištěna i zdravotní péče. Tuto vyhlášku pozměnil až nový Zákon o ústavní výchově vydán roku 2002.

3.2 Současné pojetí ústavní výchovy

Současné pojetí ústavní výchovy se vzhledem k historii změnilo a mění se nadále. V posledních letech je zde požadavek na výchovu dětí v rodinách. Osvojením nebo formou pěstounské péče. Ministerstvo práce a sociálních věcí, které je nadřízeným orgánem Odboru sociálně právní ochrany dětí, v roce 2016 vydalo Metodickou příručku pro kurátory pro děti a mládež. Tento dokument obsahuje podrobné návody, kazuistiky a případové studie opírající se o práva dítěte a vyplývá z něj právě požadavek snížit počet dětí umístěovaných do kolektivní péče. *„Ústavní výchova nesmí být dítěti ukládána jako sankce za jeho sociálně ohrožující nebo protiprávní jednání. Takový přístup hrubě odporuje jejímu zákonem stanovenému účelu. Zákonný účel ústavní výchovy přitom vychází především z jejího systémového zařazení v českém právním řádu jako **jiné formy péče o dítě**. Zákonný účel ústavní výchovy se tak žádným způsobem neliší od účelu svěření dítěte do péče jiné osoby nebo pěstounské péče, odlišná je jen forma, v níž je tento účel zajišťován. Tímto účelem je přitom sloužit dítěti jako náhrada jeho přirozeného rodinného prostředí v těch případech, kdy z důvodů na straně tohoto prostředí zde dítě čelí **nepřiměřenému, tj. závažnému a pravděpodobnému ohrožení svého příznivého vývoje a jeho přiměřené ochrany není možné dosáhnout jinými, méně omezujícími opatřeními**“* (Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež, 2016).

Problematika ústavní výchovy je zakotvena především v Zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy, který je postupně novelizován. Dalšími dokumenty souvisejícími s ústavní a ochrannou výchovou jsou:

- Úmluva o právech dítěte
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
- Vyhláška č. 458/2005 Sb., kterou se upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče
- Zákon č. 352/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Nařízení vlády č. 460/2013 Sb., o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy.

3.3 Zařízení pro výkon ústavní výchovy

V současné době jsou v České republice dle Zákona č. 109/2002 Sb. tato zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy:

- diagnostický ústav
- dětský domov
- dětský domov se školou
- výchovný ústav.

Dle posledních zveřejněných statistik Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy z roku 2018/2019 je v těchto zařízeních umístěno 6394 dětí z toho 3651 chlapců a 2743 dívek. Celkem je v České republice 204 zařízení z toho 138 dětských domovů, 28 dětských domovů se školou, 13 diagnostických ústavů a 25 výchovných ústavů. Zajímavým údajem je také to, že z celkového počtu u 4148 dětí neproběhla diagnostika v diagnostickém ústavu. Celkem dětí se soudem nařízenou ústavní výchovou je 5119 a ochrannou výchovou 91, ostatní pobyty do celkového počtu jsou dobrovolné, na žádost rodičů nebo na základě předběžného opatření. Nejvyšší počet výchovných ústavů, dětí s ochrannou výchovou a nařízenou ústavní výchovou má Ústecký kraj.

Tab. 8 Vývoj počtu všech zařízení a počtu dětí

	Počet zařízení	Počet dětí celkem	Z toho dívek	Ochranná výchova	Ústavní výchova
2018/2019	204	6394	2743	91	5119
2017/2018	209	6345	2675	83	5043
2016/2017	211	6500	2751	83	5023
2015/2016	213	6482	2726	73	4813
2014/2015	214	6495	2664	130	4949
2013/2014	219	6549	2673	116	5275
2012/2013	220	6941	2855	131	5526
2011/2012	227	7150	2963	162	5725
2010/2011	228	7397	3063	187	6046
2009/2010	229	7878	3210	229	6282
2008/2009	232	7820	3146	206	6488
2007/2008	230	7427	2953	154	6294
2006/2007	229	7459	2980	138	6112
2005/2006	225	7621	3038	155	6134

Zdroj: Statistické ročenky MŠMT 2005-2019, vlastní zpracování

Z výše uvedené tabulky je zřejmé, že ta poslední roky dochází k úbytku zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Za období třinácti let se počet zařízení snížil o 21. Celkově můžeme říci, že všechny sledované ukazatele v tabulce mají sestupnou tendenci a mění se tak i pohled na ústavní výchovu.

Tab. 9 Vývoj počtu výchovných ústavů, počtu dětí a útěků

	Počet zařízení	Počet dětí celkem	Z toho dívek	Ochranná výchova	Ústavní výchova	Útěk
2018/2019	25	993	348	62	797	205
2017/2018	26	1004	339	71	802	193
2016/2017	27	1096	377	71	848	202
2015/2016	28	1089	340	59	816	193
2014/2015	28	1081	309	85	823	153
2013/2014	29	1149	318	79	915	161
2012/2013	29	1269	391	92	1026	190
2011/2012	33	1395	425	124	1115	248
2010/2011	33	1445	420	131	1176	254
2009/2010	33	1534	435	150	1209	256
2008/2009	34	1546	426	143	1284	314
2007/2008	33	1430	384	113	1203	256
2006/2007	34	1404	387	91	1094	259
2005/2006	34	1400	386	83	1109	241

Zdroj: Statistické ročenky MŠMT 2005-2019, vlastní zpracování

V tabulce číslo 9 můžeme vidět celkem tři nejnižší hodnoty v posledním sledovaném roce. Počet výchovných ústavů se ustálil na počtu 25, a pokud sledujeme celý vývoj, můžeme předpokládat, že se jejich počet může v dalších letech ještě snižovat. V posledním sledovaném roce je nejmenší počet dětí ve výchovných ústavech a také nejméně dětí s nařízenou ústavní výchovou. Zajímavostí je, že počet dívek za celé sledované období nemá výraznější tendenci ke změnám a oproti celkovému počtu dětí ve výchovném ústavu nemá výraznější klesající křivku.

Diagnostický ústav

Do diagnostického ústavu jsou umísťovány především děti se soudem nařízeným předběžným opatřením, ústavní nebo ochrannou výchovou. Péče v diagnostickém ústavu je zaměřena na diagnostické činnosti, terapeutické, vzdělávací, výchovné a sociální, organizační a koordinační. Do diagnostického ústavu se umísťují děti zpravidla maximálně

na dobu 8 týdnů. Diagnostické ústavy po provedeném vyšetření a stabilizačním pobytu umísťují děti do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů. Bez předchozí diagnostiky může být dítě umístěno rovnou do dětského domova nebo dětského domova se školou v případě, že je mladší 6 let, bylo v kojeneckém ústavě nebo jiném zařízení pro okamžitou pomoc, nemá-li poruchy chování, v případě, že má dítě ukončenou diagnostiku Střediskem výchovné péče nebo v jiných blíže nespecifikovaných případech. Diagnostický ústav také slouží jako záchytné pracoviště a krátkodobé ubytování v případě zadržení dítěte z jiného zařízení, které bylo na útěku a bylo zadrženo Policií České republiky. V diagnostickém ústavu musí být nejméně 3 výchovné skupiny, které je možno specifikovat podle věku nebo pohlaví. Děti, které mají ukončenou základní školní docházku, docházejí do diagnostických tříd, aby se tam připravovali na své budoucí povolání (Zákon 109/2002 Sb.). V České republice je v současné době 13 diagnostických ústavů.

Dětské domovy

Do dětského domova jsou umísťovány pouze děti, které nemají poruchy chování, jelikož v místě domova není škola a děti docházejí do různých škol dle věku v okolí. Do dětského domova mohou být umístěny děti od 3 do 18 let věku. Důvody nařízení ústavní výchovy u těchto dětí je především nemožnost nebo neschopnost rodičů řádně vychovávat své potomky (zázemí, finance, návykové látky, promiskuita apod.), děti nezletilých matek, osiřelé děti, týrané děti nebo děti z náhradní rodinné péče, která byla z různých důvodů ukončena (Zákon 109/2002 Sb.). Současný počet dětských domovů je 138.

Dětské domovy se školou

Zde jsou umísťováni děti s nařízenou ústavní výchovou nebo ochrannou výchovou, které mají závažné poruchy chování nebo mají psychickou poruchu, která vyžaduje kromě výchovné i léčebnou péči a nezletilé matky, jejichž děti nemohou být vzdělávány ve škole mimo zařízení domova. Dětský domov se školou je určen pro děti od 6 let věku po dokončení základní školní docházky. Pokud má dítě závažné poruchy chování, je po ukončení povinné školní docházky přerazeno do výchovného ústavu. V České republice najdeme celkem 28 dětských domovů se školou.

Výchovný ústav

Výchovné ústavy, kterých je v České republice 25, byly zřízeny pro děti starší 15 let s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou se závažnými poruchami chování. Výchovné ústavy se rozdělují na jednotlivé výchovné skupiny, které mají svá specifika a odlišná režimová a výchovná opatření.

- děti s nařízenou ústavní výchovou
- děti s uloženou ochrannou výchovou (až extrémní poruchy chování)
- nezletilé matky s dětmi s nařízenou ústavní výchovou s poruchami chování
- děti vyžadující kromě výchovné i léčebnou péči

Zákon také stanovuje výjimku, za které mohou být umístěny do výchovného ústavu děti mladší 15 let a starší 12 let, které projevují extrémní poruchy chování a nemohou mít umístění do dětského domova se školou (Zákon 109/2002 Sb.).

3.4 Ústavní a ochranná výchova

Ústavní i ochranná výchova je opatření, které je nařizováno příslušným soudem zpravidla do věku osmnácti let, ale může být v opodstatněných případech prodloužena o další rok. Nařízení ústavní výchovy nemá trestní charakter. Návrh na udělení ústavní výchovy podává orgán sociálně právní ochrany dětí. Nařízení ústavní výchovy nemusí souviset jen s výchovnými problémy dítěte, ale také nefunkční rodinou, patologickým rodinným prostředím, nebo pokud rodina zanikla (smrt rodičů) a není nalezena jiná možnost další výchovy dítěte v širší rodině. O zrušení ústavní výchovy rozhoduje také soud v případě, že pominuly důvody k jejímu pokračování nebo se podaří dítě umístit do náhradní rodinné péče. Nařízená ochranná výchova je opatřením, které se ukládá dětem starších 15 let, ale existuje i zde výjimka, a může být uložena i mladšímu dítěti, pokud vykazuje známky výrazně protispolečenského jednání. Základní rozdíl mezi nařízenou ústavní výchovou a ochrannou výchovou spočívá v tom, že v případě nařízené ochranné výchovy se jedná o výrazné antisociální chování, které by u dospělého člověka bylo kvalifikováno jako trestný čin. Ochranná výchova je realizována především ve výchovných ústavech. Výchovné ústavy by měly mít zvlášť zřízeny jednotlivá oddělení pro děti s ochrannou ústavní výchovou a s nařízenou ústavní výchovou. V ojedinělých případech je možné do výchovného ústavu umístit dítě mladší 15 let s nařízenou ochrannou výchovou, která je obvykle realizována v dětském domově se školou (Slomek, 2010).

4. Popis konkrétního výchovného ústavu

V následující kapitole je popsán konkrétní výchovný ústav, kde byl kvalitativní výzkum empirické části práce prováděn. Cílem kapitoly je, jak představit prostředí ústavu, v němž výchovný proces probíhá a který tvořil kulisu příběhů informantek, zapojených do výzkumné části. Pozornost je věnována také motivačnímu a výchovnému systému v sledovaném ústavu, neboť reflexe jeho dopadů zaznívají v rozhovorech s participantkami výzkumu.

4.1. Charakteristika a struktura zařízení

Celý název konkrétního zařízení je Výchovný ústav, středisko výchovné péče a střední škola a je příspěvkovou organizací zřizovanou MŠMT. Jak již z názvu vyplývá, je součástí tohoto zařízení i ambulantní Středisko výchovné péče, které má sídlo mimo samotný výchovný ústav. Střední škola je pak součástí stejné budovy jako výchovný ústav. Na střední škole je realizován dvouletý učební obor Provozní služby. Do výchovného ústavu jsou umísťovány pouze dívky s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou straší 15 let. Pouze ve výjimečných případech mladší 12 let, pokud to konkrétní situace vyžaduje. Do výchovného ústavu jsou umísťovány i dívky s mentálním, tělesným nebo smyslovým postižením, u kterých byla soudem nařízena ústavní výchova. Výchovně vzdělávací program těchto dívek je pak individuálně uzpůsoben jejich schopnostem a je zde realizována ambulantní spolupráce s dalšími odborníky. Celá budova je rozdělena na I. a II. internát, z toho čtyři výchovné skupiny (A, B, C, D) jsou na I. internátě a dvě výchovné skupiny (E a F) na II. internátě. Celkem má výchovný ústav kapacitu 36 lůžek a každá skupina má kapacitu 6 dívek. Kapacita školy je 32 dívek. V zařízení působí i nepedagogičtí pracovníci, kteří zajišťují ekonomický provoz, údržbu budovy a zařízení, úklid a provoz školní jídelny. Ve školní jídelně se stravují dívky i zaměstnanci. Mezi pedagogické pracovníky v tomto zařízení pak patří ředitel, zástupce ředitele pověřený řízením výchovného úseku, zástupce ředitele pro školu, učitelé, vedoucí vychovatel, etoped, vychovatelé (z nichž jeden z každé výchovné skupiny je pověřen vedením konkrétní výchovné skupiny), asistenti pedagoga a psycholog. Zařízení disponuje kromě moderně vybavených učeben také posilovnou, keramickou dílnou, přilehlou zahradou s možností sportovně-relaxačního využití a přípravou potravin na otevřeném ohni. Ústav využívá také externí tělocvičnu a má k dispozici i několik automobilů pro přepravu dívek na výchovné, sportovní a vzdělávací pobyty mimo výchovné zařízení. Každá výchovná skupina je vybavena třemi dvoulůžkovými pokoji s dalším nezbytným zařízením, kuchyňkou

(kromě výchovné skupiny E), sociálním zařízením, společenskou místností vybavenou počítačem, televizorem, posezením s audio zařízením, úložnými prostory, úklidovou místností s pračkou a uzamykatelným skladem, který využívají vychovatelé pro uskladnění pomůcek pro výchovně vzdělávací činnost (Vnitřní řád zařízení).

4.2 Specifika jednotlivých výchovných skupin

Do výchovných skupin na I. internátě jsou zařazovány dívky s nařízenou ústavní výchovou. Do jednotlivých výchovných skupin se zařazují dívky podle některých specifík.

Výchovná skupina A je určena především pro dívky s nižšími projevy agresivního jednání, nízkým rizikem k útěku a které mají v anamnéze psychické a mentální poruchy a užívají pravidelně předepsanou medikaci. Tato skupina je určena i pro dívky, které nemají předešlé drogové zkušenosti. Je zde poskytována i výchovně léčebná činnost. Do této skupiny jsou umisťovány dívky, které mají sklony k sebepoškozování. Pobyt na této skupině má většinou dlouhodobý charakter. Skupina se nachází v přízemí a má bezbariérový přístup (Profily výchovných skupin).

Výchovná skupina B je svým složením podobná skupině A. Je umístěna taktéž v přízemí a má bezbariérový přístup. Jsou zde umisťovány dívky, které mají lehčí mentální a psychické poruchy a vyžadují klidné a stálé prostředí. U některých dívek je v anamnéze i lehká drogová zkušenost v podobě experimentování. Většina dívek na této skupině také užívá pravidelnou medikaci (Profily výchovných skupin).

Výchovná skupina C je určena většinou pro střednědobé pobyty. Dívky na této skupině mají předešlou drogovou zkušenost, ale jsou v současné době stabilizované a motivované k abstinenci. Dívky docházejí do školy uvnitř zařízení nebo do veřejných škol mimo zařízení. Dívky mají oproti předešlým dvou skupinám vyšší tendenci k útěkům. V rámci denních činností a sebeobsluhy jsou samostatné (Profily výchovných skupin).

Na skupině D jsou ubytovány především dívky s předchozí drogovou zkušeností a dalšími protispolečenskými skutky jako jsou drobné krádeže, vandalismus a agresivní chování. Pobyty na této skupině mají krátkodobý až střednědobý charakter. Většina dívek z této skupiny nedochází do školy a navštěvují dopolední vzdělávací kurzy v zařízení. Mají vysokou tendenci k útěkům a nízkou motivaci k abstinenci (Profily výchovných skupin).

Na II. internátě se nachází skupina E, která je specifická jak svým vybavením, tak i režimem. Na skupinu E jsou umístovány dívky s nařízenou ochrannou výchovou, u kterých jsou významné projevy antisociálního chování, dále dívky po útěku v rámci stabilizačního pobytu a dívky, které hrubě poruší své povinnosti nebo pravidla na I. internátě například napadení, pokus o útěk, zneužití návykové látky nebo ničení vybavení výchovného ústavu. Skupina E není z bezpečnostních důvodů vybavena kuchyňkou. Jsou zde také tři ložnice po dvou lůžkách a další vybavení pokoje je zamontováno přímo v podlaze tak, aby se nemohlo s nábytkem manipulovat. Skla oken jsou zhotovena z odolného bezpečnostního skla a dají se otvírat pouze na ventilaci, celé okno může v případě větrání otevřít pouze výchovný pracovník. Tato skupina je vybavena odolnými toaletními mísami a umyvadly z nerezových materiálů a sprcha je zabudována ve stěně. V koupelně jsou umístěny jen zrcadlové folie opět z důvodu bezpečnosti. Dveře od jednotlivých pokojů mají kovovou konstrukci a jsou odolné proti poškození a vylomení. Dále mají k dispozici dívky učebnu s počítačem a klubovnu, kde je také televizor. Na této skupině vždy slouží 2 výchovní pracovníci. Dívky, které jsou zařazeny na tuto skupinu ať už na dlouhodobý pobyt nebo přechodnou dobu, mají výchovným opatřením omezeno trávení volného času mimo zařízení. U dívek pobývajících na této skupině se především můžeme setkat agresivním chováním vůči věcem i lidem, s opakovaným porušováním Vnitřního řádu zařízení, porušováním Protipožárních předpisů, s nekontrolovaným chováním v rámci abstinčních příznaků „dojezdu“ a vysokou mírou rizika útěku. Dívky ze skupiny E mají k dispozici venkovní uzavřený dvůr, který je určen pouze pro ně a slouží k venkovním sportovním aktivitám a také druhý travnatý dvorek s možností venkovního grilování. Všichni výchovní pracovníci vykonávající službu na skupině E jsou proškoleni k řešení neobvyklé a krizové situace, která může, především na tomto „uzavřeném“ oddělení, vzniknout. Pracovníci mají také povinnost nosit u sebe signalizační zařízení, které je použito v případě krizové situace. Signalizační zařízení spustí poplašný signál a odešle automaticky zprávu vedoucím pracovníkům o tísni. Na základě signalizace se na oddělení dostavují další výchovní pracovníci z ostatních oddílů a je postupováno dle závažnosti situace s možností přivolání Policie České republiky nebo Zdravotní záchranné služby. Konkrétním případem může být úmyslné ničení majetku ústavu a napadení výchovného pracovníka nebo jiné dívky, v těchto případech je vždy přivolána hlídka Policie České republiky. Další mimořádnou situací může být úmyslné sebepoškozování s agresivními projevy a odmítání odevzdání předmětu, kterým se dívka sebepoškozuje nebo hromadný útěk či požár. Všechny dívky umístěné na oddělení E vyžadují vysoce individuální péči

a specifický výchovně vzdělávací program, který je také realizován. Výchovní pracovníci během své směny nikdy výchovnou skupinu neopouštějí (Profily výchovných skupin).

Poslední je výchovná skupina F, která je umístěna na II. internátě. Tato skupina prošla několika změnami. Původně byla určena pro dívky, které se stabilizovaly na skupině E a před přestupem na I. internát absolvovaly ještě krátký pobyt na skupině F, a to již s možností vycházek. Nyní je skupina F určena dívkám, které docházejí do škol nebo do práce (brigády) mimo ústav. Je podle toho upraven i režim skupin tak, aby se přiblížil domácímu prostředí. Také jsou sem přemísťovány dívky před dosažením zletilosti, jelikož je program skupiny upraven i tak, aby naplňoval přípravu na zletilost těchto dívek (Profily výchovných skupin).

Společné prostory využívají všechny dívky (kromě skupiny E) a vzájemně se potkávají například na keramickém kroužku, sportovních aktivitách v tělocvičně nebo na hřišti. Jen na stravování docházejí dívky zvlášť podle svých skupin a v daném pořadí. Na každé skupině jsou tři kmenoví vychovatelé, z nichž jeden je vedoucím skupiny. Vedoucí skupiny se účastní pravidelných porad, zajišťuje materiální vybavení skupiny, provádí vyúčtování, spolupracuje se sociální pracovníci, koordinuje výchovné pracovníky na své skupině, organizuje výchovné činnosti a aktualizuje Program rozvoje osobnosti u každé z dívek na své skupině. K dispozici jsou také nejméně dva asistenti pedagoga na denní směně. Jeden z nich je trvale přidělen na skupinu E. Noční směnu vykonávají noční asistenti pedagoga.

4.3 Výchovná opatření a kreditní systém

Výchovná opatření se udělují na základě Vnitřního řádu zařízení a udělit je může výchovný pracovník – vychovatel, nikoliv asistent pedagoga. Ústav má svůj elektronický informační systém EVIX, kde je vedena kompletní evidence o dívkách. Dále má každá dívka svůj deník, kam se zaznamenává denní hodnocení na základě kreditního systému. Hodnocení provádí vždy sloužící vychovatel nebo učitel za dopolední nebo odpolední blok a hodnocení vždy dívce sděluje a ta má právo se k němu vyjádřit. Hodnocení je prováděno na základě stanovených povinností a činností, které jsou přesně definovány Vnitřním řádem zařízení. Za jeden den může každá dívka získat celkem 12 kreditů. Celkové zhodnocení dne probíhá při večerním kruhu, kdy má každá dívka prostor pro sebehodnocení a může vznést stížnost, která je následně řešena ředitelem zařízení. Kreditní

system je odlišný v pracovních dnech a ve dnech volna, jak ukazují tabulky níže. Dosažené kredity se sčítají a jednou za týden (vždy v neděli) se anulují. Za týden může každá dívka získat maximálně 84 kreditů. Podle celkového týdenního počtu kreditů, jsou dívky uděleny počty individuálních vycházek, finanční odměna nebo další výhoda. Při opakujícím se vysokém počtu kreditů pak může být dívka udělena i mimořádná výhoda pomocí kladného výchovného opatření například na celodenní vycházku nebo večerní vycházku. Kreditní systém platí pro všechny výchovné skupiny s menším rozdílem na skupině E. Dívka umístěná na skupinu E na stabilizační pobyt (po útěku, po vážném porušení pravidel na své kmenové skupině) plní uložený počet kreditů (maximálně 168). Počet kreditů nutných ke splnění stabilizačního programu posuzuje individuálně porada vedoucích skupin a vedení. Dívkám na skupině E se počet kreditů nenuluje po týdnu, ale je počítám až do splnění stanoveného počtu. To znamená, že pokud si dívka na skupině E neplní své povinnosti, může počtu 84 kreditů dosáhnout až třeba za 14 dní či déle (Vnitřní řád zařízení).

Tab. 10 Kreditní systém platný pondělí až pátek

Povinné aktivity	Kredity
Ranní úklid, hygiena, snídaně	2
Účast na dopolední činnosti	1
Aktivní zapojení do výuky	3
Odpolední výchovně vzdělávací činnost	2
Večerní úklid a hygiena	1
Účast na večerním kruhu (zhodnocení dne)	1
Dodržování večerky (22:00 - 8:15)	2

Zdroj: Vnitřní řád výchovného ústavu

Tab. 11 Kreditní systém platný o víkendech, prázdninách a svátcích

Povinné aktivity	Kredity
Ranní úklid, hygiena, snídaně	2
Dopolední činnosti nebo generální úklidy skupin	4
Odpolední výchovně vzdělávací činnost	2
Večerní úklid a hygiena	1
Účast na večerním kruhu (zhodnocení dne)	1
Dodržování večerky (22:00 - 8:15)	2

Zdroj: Vnitřní řád výchovného ústavu

Výchovná opatření navrhuje výchovný pracovník na základě týdenního kreditního hodnocení nebo okamžitě při vážnějším porušení povinností. Každé výchovné opatření

dívka podepisuje a vyjadřuje k němu souhlas nebo nesouhlas s doplněním důvodu. Navržená výchovná opatření následně musí schválit ředitel zařízení. Výchovná opatření jsou pozitivně motivační nebo negativní. Mezi negativní výchovná opatření patří:

- odejmutí předešlé udělené východy (zrušení pozitivního výchovného opatření)
- snížení kapesného
- omezeno nebo zakázáno trávení volného času mimo zařízení, a to na dobu maximálně 14 dnů
- odejmutí, omezení možnosti se účastnit atraktivní akce nebo činnosti
- zakázání návštěv s výjimkou osob odpovědných za výchovu a orgánů sociálně právní ochrany dětí.

Naopak pozitivně motivační výchovná opatření lze udělit tato:

- prominutí předchozí výchovného opatření za prokázané porušení povinností
- udělení věcné nebo finanční odměny
- povolená mimořádná návštěva kulturního zařízení, mimořádná vycházka, mimořádná návštěva nebo udělena jiná osobní výhoda (Vnitřní řád výchovného ústavu).

4.4 Režim dne ve výchovném ústavu

Dívky umístěné do výchovného ústavu zpravidla neměly žádný režim dne a všechny činnosti byly nahodilé a náhodné. Toulky po nocích, chození za školu, spánek v denních hodinách, nepravidelná strava a žádné zájmy. Důvodem byla nefunkční rodina, liberální výchova, selhání výchovných prostředků, dlouhodobý útěk s pobytem na ulici, krátkodobé opakující se útoky z domova a spokojenost rodičů při jejich občasném návratu. Stanovený režim prospívá lepší orientaci v novém prostředí, pocitu stability, jistoty, a pokud je dívkou přijat, přispívá k její resocializaci. Délka přijetí tohoto režimu je u jednotlivých dívek odlišná, ale platí pravidlo, čím dříve se dívka s režimem ztotožní tím je větší šance na její další resocializační postup a efektivnější výchovné působení.

Tab. 12 Režim dne všední dny

6,30 - 7,45	ranní blok		budíček, osobní hygiena
		7,00- 7,45	snídaně, výdej přesnídávky
7,45 - 13,00	odchod do školy, kurzu, dopolední činnosti		
11,00 - 13,00	oběd,		
13,00 - 17,00	odpolední blok		činnost dle plánu výchovných sk.
		14,00- 14,30	svačina
16,30 - 17,30	večeře		
17,00 - 21,30	večerní blok		osobní volno
		18,00- 18,30	osobní hygiena
		dle plánu	večerní kruh, relaxace
		příprava na večerku (zpravidla 21,00- 21,30)	
22:00	Večerka		

Zdroj: Vnitřní řád výchovného ústavu

Tab. 13. Režim dne víkendy, svátky a prázdniny

8,00 - 9,00	ranní blok		budíček, úklid pokojů
		8,15 - 9,00	snídaně
9,00 - 12,30	dopolední blok		výchovná činnost dle plánu VS
		11,30 - 12,30	oběd
12,30 - 17,30	odpolední blok		osobní volno, výchovná činnost dle plánu vycházky
		16,30 - 17,30	večeře
17,30 - 22,00	večerní blok		osobní volno, výchovná činnost dle plánu
			výchovná činnost dle plánu VS
			osobní hygiena, úklid a večerní kruh
22:00	Večerka		

Zdroj: Vnitřní řád výchovného ústavu

Výchovné činnosti, které jsou nedílnou součástí každého dne, připravuje je vždy příslušný pedagog na konkrétní výchovné skupině na základě týdenního plánu výchovných činností, který připravuje dopředu vedoucí každé výchovné skupiny. Každá výchovná skupina je individuálně odlišná a podle toho je potřeba přizpůsobit i jednotlivé výchovně vzdělávací činnosti. Do výchovných činností se zařazují obvykle sportovní a zájmové činnosti, nácviky sebeobsluhy, nákup a příprava jídla, finanční gramotnost, sociální kontakty s veřejnými institucemi, nácviky sociálních dovedností a komunikace, nácviky sebeovládání a nácviky gramotností (např. čtenářské, počítačové, přírodovědné). Jednotlivé činnosti jsou upravovány i na základě ročního období nebo momentální situace, jako například větší počet dívek, před dovršením 18 let. Další činnosti jsou také uvedeny v ročním plánu jednotlivých skupin, a především se jedná o akce mimo ústavní zařízení, jako jsou pobyty v přírodě, účast na různých sportovních soutěžích, přednáškách a tržů, kde dívky prezentují vlastní výrobky. Další aktivit pořádané ve spolupráci s dalšími výchovnými institucemi se také průběžně do plánu doplňují. Všechny výchovné činnosti jsou pravidelně hodnoceny a dívky jsou i za některé akce, kterých se aktivně účastnily motivačně ohodnoceny. Dívky mají možnost i samostatně navrhnout aktivitu nebo

téma, které je zajímavé a pokud tomu nebrání jiné skutečnosti je snaha o jeho realizaci. Dívky, které se výchovně vzdělávacích činností neúčastní a nejsou omlouveny, například s ohledem na jejich zdravotní stav, projeví se to v jejich kreditním hodnocení a ztrácí tak některé výhody, například mají menší počet vycházek.

Tab. 14 Počet kreditů a individuální vycházky

Počet kreditů	Počet individuálních vycházek
84–80 kreditů	4x běžná individuální vycházka ve všední den
	2x běžná individuální vycházka o víkendu
79–75 kreditů	4x běžná individuální vycházka ve všední den
	1x běžná individuální vycházka o víkendu
74–70 kreditů	2x běžná individuální vycházka ve všední den
	1x běžná individuální vycházka o víkendu
69–65 kreditů	1x běžná individuální vycházka o víkendu

Zdroj: Kreditní systém výchovného ústavu, vlastní zpracování

4.5 Postup při útěku dítěte

Útěk dítěte se vždy nahláší na příslušné oddělení Policie České republiky, a to na místním oddělení, kde k útěku dívka došlo. Dále se vyrozumí ředitel nebo zástupce ředitele zařízení, zákonný zástupce a sociální pracovníce dále vyrozumí příslušný soud, který ústavní výchovu nařídil a příslušný úřad s rozšířenou působností. Nejčastějšími situacemi, kdy je dívka nahlášena na útěk, jsou:

- nenávrat z dovolenky (pobyt u zákonných zástupců),
- nenávrat z individuální vycházky,
- útěk z lékařského ošetření,
- útěk ze společné vycházky nebo sportovní či jiné společné akce.

Dalším výjimečnější formou útěku je útěk přímo ze zařízení za pomoci poškození dveří nebo oken a útěk za pomoci agresivního jednání vůči pracovníkům. Například pod pohrůžkou ublížení na zdraví odcizením klíčů nebo napadením pracovníka.

Hlášení na Policii České republiky obsahuje fotografii dívky, základní popis, kde k útěku došlo, co měla dívka na sobě a další specifické údaje k podobě dívky. Ta je následně zařazena do celostátního pátrání. V případě zachycení dívky je informován konkrétní výchovný ústav a pracovníci výchovného ústavu jsou povinni si dívku na příslušné policejní stanici dívku převzít a odvézt jí zpět do výchovného zařízení. O možnosti převozu a případných překážkách (např. denní doba) rozhoduje ředitel zařízení i s ohledem

na aktuální zdravotní stav dívky. Pokud je dívka intoxikována může dohodnout další postup, absolvování lékařského vyšetření nebo pobyt na detoxikaci. Převoz dívky zajišťují z důvodu bezpečnosti vždy dva pracovníci zařízení. Po příjezdu do zařízení je dívka z útěku odhlášena a opět je o jejím návratu informován zákonný zástupce a další instituce. Dívce je následně věnována zvýšená individuální péče na oddělení E, kde absolvuje stabilizační pobyt po útěku (Vnitřní řád výchovného ústavu).

4.5 Příprava na zletilost ve výchovném ústavu

V dostatečném předstihu je ve výchovném ústavu realizována příprava dívky na opuštění výchovného ústavu a samostatný život. Tato příprava probíhá individuálně s ohledem na možnosti návratu do užší nebo širší rodiny nebo hledání zcela jiného ubytování v domovech na půl cesty nebo samostatném bydlení. Dívky jsou minimálně rok před svou zletilostí intenzivně vedeny k pochopení základních společenských pravidel a administrativních úkonů, které jsou běžné pro každého občana. Příprava probíhá především v těchto oblastech:

- jednání a komunikace s institucemi,
- finanční gramotnost,
- materiální zajištění,
- vlastní stravování,
- zaměstnanost a vzdělávání,
- možnosti příspěvků,
- vlastní volný čas a sociální vztahy.

U každé jednotlivé dívky je příprava na zletilost zařazována do výchovně vzdělávací činnosti a podílí se na ní jak pedagogičtí pracovníci, psycholog, zdravotník tak i sociální pracovníci. Každá dívka má v době odchodu ze zařízení nárok na finanční podporu, která je stanovena Vnitřním řádem výchovného ústavu a zohledňuje rodinný stav a to, kam se dívka po opuštění ústavu vrací. Výše tohoto příspěvku je 3000 – 25 000 Kč. Pokud nemá dívka možnost se vrátit do rodiny, je nejčastější volbou Dům na půl cesty, kam se dívka ještě před svou zletilostí jede se sociální pracovníci podívat. Další možností, která je možná a některé dívky jí také využijí je nahlášení pobytu ke svému současnému příteli nebo jeho rodině nebo kamarádce. Bohužel ne vždy je tato volba vhodná, jelikož může být toto prostředí sociálně patologické. V případě zletilosti dívky nemá sociální pracovníci další možnost kontrolovat prostředí, do kterého dívka odchází.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

5. Vymezení výzkumného problému

Problém, na který jsem se ve své práci zaměřila, jsou výchovné problémy dívek, které byly umístěny do konkrétního výchovného ústavu. V rozhovorech a analýze dokumentace bude sledováno to, jak viděly svůj pobyt v tomto ústavu, jaké problémy řešily, jak si představovaly svou budoucnost po odchodu ze zařízení a jaká je jejich reálný život nyní. V jednotlivých případových studiích dívek se budu snažit vystihnout zaznamenané výchovné problémy, které jsou obsaženy v dokumentaci dívek a jejich vlastní vyjádření k těmto situacím. Metodou kvalitativního výzkumu bylo pozorování, polostrukturované rozhovory, studium dokumentů a také písemná komunikace, a to jak elektronická, tak i ručně psaná. Jména dívek jsou pozměna a nebudou uváděny žádná konkrétní zeměpisná místa a informace, které by mohly ohrozit anonymitu dívek. Rozhovory s dívkami probíhaly, jak v prostorách výchovného ústavu, v době jejich pobytu, a po jeho opuštění v kavárně, na veřejných místech, ale také v dalším nápravném zařízení.

5.1 Výzkumné cíle práce

1. Cílem práce je pomocí provedeného výzkumu konfrontovat skutečnou realitou samostatného života mimo výchovný ústav s představami dívek, které měly v době pobytu ve výchovném ústavu.

2. Dalším cílem práce je vystihnout připravenost na život mimo výchovný ústav, jejich znalosti o formálních záležitostech především finančních a pracovních.

3. Poslední cíl této práce je konfrontovat režimová opatření výchovného ústavu, resp. jeho pozitiva a negativa očima dívek.

5.2 Výzkumné otázky

- Jak se shodovaly představy dívek o samostatném životě s aktuální realitou.
- S jakými problémy se dívky potýkaly po odchodu z ústavní výchovy.
- Jak vnímají dívky přípravu na samostatný život ve výchovném ústavu a byla podle nich příprava dostatečná.
- Co hodnotí na ústavní výchově pozitivně a co by naopak změnily.
- Jaké problémy měly dívky ve výchovném ústavu a jak je vidí zpětně.

6. Metodika výzkumu

Výzkum byl realizován na podkladě kvalitativního výzkumu. Byly stanoveny výzkumné otázky a data byla získávána z rozhovorů s dívkami, studiem jejich osobní dokumentace a rozbořem písemné komunikace.

6.1 Kvalitativní výzkum

V kvalitativním výzkumu zpravidla využíváme několik různých metod k získávání potřebných dat. Nejčastěji používanými metodami jsou: rozhovor, případové studie, rozbor písemností a kreseb, introspekce, skupinové diskuze, osobní zkušenosti a další. V rámci kvalitativního výzkumu máme k dispozici větší množství dat a méně respondentů oproti kvantitativnímu výzkumu. Za pomoci kvalitativního výzkumu může tazatel tak lépe proniknout do hloubky problému a pochopit souvislosti (Šubrt, 2010).

Výhodou kvalitativního výzkumu je také možnost modifikovat nebo doplňovat výzkumné otázky, podle respondentových odpovědí. Je to jeden z důvodů, který tvoří kvalitativní výzkum pružným a výzkumník se dostává do role detektiva (Hendl, 2016).

6.2 Rozhovor

Při získávání výzkumných dat pomocí rozhovoru byly použity otevřené otázky. Polostrukturovaný rozhovor včetně otázek byl připraven dopředu, s tím, že forma kladených otázek byla v průběhu rozhovorů přizpůsobena intelektovým schopnostem informantek. Dále byly kladeny doplňující otázky, které vyplývaly z konkrétních odpovědí informantek. V rozhovoru byly použity otázky vztahující se k pocitům, k názorům, ke znalostem, k vnímání určitých událostí a zkušenostem nebo k chování.

Významnou úlohu při kvalitativním rozhovoru hraje naslouchání a vyprávění, což vyžaduje trpělivost výzkumníka a dostatek času. Jak uvádí Hendl (2016), především polostrukturovaný rozhovor má definovaný svůj účel, má danou určitou osnovu, ale zároveň disponuje velkou pružností. Součástí rozhovoru je také pozorování, kdy si všímáme neverbálních projevů respondentů (Hendl, 2016).

7. Realizace výzkumu a zpracování výsledků

Výzkum byl realizován přímo v prostorách výchovného ústavu, v době umístění dívek ve výchovném ústavu, a po jeho opuštění na veřejných místech, jako je kavárna, park. U dvou dívek byla provedena část rozhovoru v dalším nápravném zařízení.

Výzkum probíhal v delším časovém období konkrétně od března 2018 do února 2020. Časová náročnost výzkumu je podmíněna cílem práce vystihnout situaci dívek i po propuštění z výchovného ústavu, který jednotlivé dívky opouštěly v různém období. Celkem bylo sledováno 5 dívek ve věku 17–20 let. Z důvodu zachování anonymity dívek byly dívkám přiděleny fiktivní jména.

Rozhovory u většiny dívek jsem zaznamenávala písemnou formou. Před uskutečněním rozhovoru byly dívky seznámeny s průběhem a následným využitím získaných dat. Také byly dívky seznámeny s tím, že soupisy rozhovorů budou po zpracování znehodnoceny a nebude nikde figurovat jejich rodné jméno.

Podklady pro zpracování základní kazuistiky jsem čerpala z dokumentace z interního systému výchovného ústavu.

7.1 Kazuistika a rozhovor Lola

Lola byla přijata do výchovného ústavu z jiného zařízení. Její biologická rodina ji opustila a byla osvojena jinou matkou. Na základní škole se začaly objevovat první výchovné problémy a matka se začala obávat rozpadu manželství. Následně byla na žádost matky umístěna do dětského domova, poté do dětského se školou a následně jí byla nařízena ústavní výchova a byla přeřazena do výchovného ústavu. Důvody pro její umístění byly agresivita, nedostatečná péče, sebepoškozování a nerespektování autorit. Zpočátku byla Lola ještě v kontaktu s matkou, ale tento vztah se nepodařilo zachovat a matka požádala o zbavení rodičovské povinnosti a Lole byl stanoven poručník. Lola byla také několikrát hospitalizována a je v péči psychiatra. Má předepsanou pravidelnou medikaci. Lola má výrazné sklony k sebepoškozování a neskrývá se s tím. V kolektivu umí navázat kontakty, ale je také velmi často zneužívána k porušování pravidel, aby si udržela pozornost jiných dívek. Vnitřně je velmi nejistá, emocionálně labilní. Citově deprivovaná, s nízkou frustrační tolerancí. Intelekt se u ní pohybuje na hranici normy a lehkého podprůměru.

Lola dochází do výuky, ale práci ve výuce odmítá. V teoretických předmětech se neorientuje, její výsledky jsou velmi slabé, ve výuce téměř nespoupracuje, odmítá individuální i skupinové práce. V odborném výcviku pracuje s velkými výkyvy, pracovní tempo je pomalé, není schopna pracovat samostatně, jen pod stálým dohledem. Vykonává pouze činnosti, které ji baví. Základní povinnosti ve výuce neplní, velmi často se stává, že ve výuce vůbec nepracuje a odchází ze třídy, chodí po chodbách – stále řeší záležitosti, které s výukou nesouvisí.

Nerespektuje nastavená pravidla a stále si vynucuje různá přání a potřeby s termínem plnění ihned. Pokud jí není vyhověno, tak velmi často přechází do agresivity. Celkové výsledky ve výuce jsou velice slabé.

7.1.1 Poznatky z pozorování na výchovné skupině

Lola na skupině má tendenci inklinovat k dívkám s významnějším vlivem ve skupině. Slabší dívky ignoruje. Vyhledává přítomnost těchto dívek nebo přítomnost vychovatele. Lola kopíruje chování těchto dívek a nerozlišuje negativa. Pokud vlivná dívka na skupině plní povinnosti, kopíruje i toto pozitivní chování. Ve volném čase, kdy se dívky mohou věnovat svým činnostem na svých pokojích nebo společenské místnosti raději tráví čas na místnosti, kde je přítomen vychovatel. Její preference k vychovatelům jsou, ale také vyhraněné. Vyhledává vychovatele, ke kterým si vytvořila citový vztah. Je pozorován i rozdíl v jejím chování a plnění povinností, pokud je přítomen konkrétní vychovatel, ke kterému má dívka citový vztah. Z volnočasových aktivit dívka se nejčastěji zúčastňuje sportovních aktivit. Další aktivitou, kterou má oblíbenou je stolní hra Double a karty. Tuto aktivitu hraje s vychovatelem, s dívkami ji odmítá. Respektuje hru ve více lidech, ale opět se aktivně musí účastnit vychovatel. Jedinou činností, kterou dívka je schopna vykonávat sama, je aktivita na internetu, kde využívá sociální sítě a poslech hudby. Pokud se dívce nedostává takové míry pozornosti od vychovatele nebo ostatních dívek, velmi často tato situace skončí sebepoškozením dívky. Vychovatel dívku ošetří, čím se zvýšila pozornost, kterou dívka vyžadovala a ihned se smála. Taktéž se stávalo, že velmi rychle se dívce změnila nálada. Z úsměvu do agresivního jednání, kde dívka demolovala vybavení skupiny. Na Lole jsem si všimla velice výrazných očních projevů před výbuchem agrese. Dívka „obracela oči“ směrem nahoru a klopila hlavu. Někdy jsem pozorovala i třes rukou. Na skupině také několikrát došlo k situaci, kdy Lola napadla fyzicky jinou dívku. Důvodem bylo nevyhovění požadavku, jako například požadavek Loly na

zapůjčení věci, slovní ataka od napadené dívky nebo „navedení“ jiné dívky. Lola zpočátku mého výzkumu byla nepřetržitě ve výchovném ústavu, neměla kam jezdit na dovozenky a nedopouštěla se úteků. Střídavě pobývala na skupině D nebo na skupině E, kde je zvýšený pedagogický dohled. Později se při pobytu na skupině D začala dopouštět úteků a zneužití návykových látek a alkoholu v průběhu útěku. Dívka se, ale většinou vrátila sama nebo byla velmi brzy (ten den) dovezena hlídkou Policie České republiky. Její návrat na skupinu pod vlivem návykových látek se současným působením psychiatrické medikace byl častokrát velmi bouřlivý. Dívka odmítala jakékoliv činnosti, byla velmi rozjívená, pouštěla nahlas hudbu a nereagovala ani na vychovatele a na ostatní dívky. Noční klid nebyla schopna akceptovat. Byla velmi bedlivě sledována vychovatelem, aby si neublížila nebo někomu jinému. Následně se dívka druhý den oblíbenému vychovateli omlouvala za své chování.

Lola na skupině většinou plnila povinnosti týkající se pořádku ve svých věcech, které má srovnané do komínků. Občas potřebuje jen připomenout jejich uložení. Ráda se několikrát denně převléká a osobní hygienu také dodržuje a na skupině uklízí. Fyzická práce jí baví, pokud k ní není vyloženě nucena.

7.1.2 Rozhovor ve výchovném ústavu

Lola s rozhovorem souhlasila, ale probíhal na několik sezení, jelikož nebyla pak již schopna udržet pozornost a odpovídat na otázky. Některé otázky pro ni nebyly příjemné, což bylo pozorovatelné z jejich neverbálních projevů. Průběh rozhovoru byl klidný, ale složitější z důvodu nižšího intelektového vybavení dívky.

- **Proč jsi byla umístěna do výchovného ústavu a co bys udělala jinak, aby k tomu nedošlo.**

Informantka se ve své reakci velmi zřetelně jako zdroj svých problému označila matku. Uvedla velmi tvrdé výroky, např.: *Máma se na mě vykašlala, dala mě sem. Volám jí a nebere mi telefon. Byla jsem dětském domově od malička. V děčáku jsem napadla jednu holku a pak mě dali sem.* Zároveň se v její odpovědi objevuje sebeobviňování: *Asi bych nenechala mámu, aby mě dala pryč.* A především, nepochopení a zklamání: *Já jsem mámě nic neudělala, nevím, proč mě dala pryč.* Informantka dále uvedla, že si není vědoma svého chování, které by mělo být příčinou jejího umístění do výchovného ústavu, situaci napadení dívky zlehčuje.

- **Co se ti tady líbí a co se ti nelíbí nebo co bys tu změnila?**

Na tuto otázku odpovídá Lola s úsměvem. Má oblíbené vychovatele mezi ženami i muži. Ale zároveň je patrné, že má z vychovatelů mužského pohlaví větší respekt. Velmi nerada chodí do školy a chtěla by být na jiné skupině, než je uzavřená skupina E, kde je nyní. Nespokojenost režimem skupiny řeší sebepoškozováním: *Nelíbí se mi na skupině E, že nemůžu chodit sama ven. Musím se pak pořezat, když se mi něco nelíbí, protože nevím, co mám dělat.* Opět také ve své odpovědi vyjadřuje nepochopení ze strany vychovatelů: *A taky se mi nelíbí, že něco provedu, ale nemůžu za to a nikdo to nepochopí.* V režimových opatřeních by Lola změnila hlavně povolení kouření. Podle jejích slov by jí stačilo několikrát za den jít na dvůr a zakouřit si: *Jinak si stejně zapálím na skupině a pak nemám kredity. A já musím kouřit.* Další požadavky neuvádí.

- **Dovedeš si představit život mimo výchovný ústav? Víš, kam půjdeš, místo, město?**

Informantka má zcela jasné představy, chtěla by jít bydlet do Prahy a určitě do bytu. Směje se při odpovědi, že byt sice nemá, ale najde si přítele nebo přítelkyni, kteří budou byt mít a ubytují jí. Těší na život bez omezení režimem: *Budu moct dělat, co budu chtít já.* Je také pozorovatelný přetrvávající citový vztah k matce, která si jí adoptovala v Čechách, ale zřekla se rodičovské povinnosti. I přesto jí chce po odchodu z ústavu vyhledat. Na doplňující otázku ohledně financí se vyjádřila, že počítá s invalidním důchodem: *A peníze budu mít z důchodu a budu si moct koupit cigarety, kolik budu chtít.* Na výchovný ústav bude vzpomínat, ale jen na některé osoby, na vychovatele, které si oblíbila.

- **Kolik si myslíš, že stojí měsíčně nájem, jídlo, ošacení a drogerie a ostatní?**

Lola na tuto otázku odpověděla velmi rychle. Její představa je 5000 Kč za nájemné, ale počítá s tím, že úhradu bude provádět její budoucí přítele nebo přítelkyně. Za potraviny by utratila 2000 Kč měsíčně, ale více by utratila za oblečení, uvádí částku kolem 5000 Kč. Dále z plánovaných výdajů jmenuje ještě cigarety a parfémy.

- **A kde bys pracovala, abys měla peníze na to, co jsi řekla. Kolik bys tedy měla mít výplatu?**

O budoucím povolání má jasnou představu, pracovala by jako uklízečka, kdekoliv. Dále připomíná, že bude mít invalidní důchod, ale nezná ještě jeho výši. Zároveň mi položila otázku, kolik má výplatu uklízečka. Na mou odpověď reagovala následovně: *Ale to musí něco platit i ten druhý, ten nájem, abych měla peníze na ostatní. Anebo půjdu taky třeba na pracák a budu mít dávky.*

- **Co víš o daních, zdravotním a sociálním pojištění? A víš, jak se případně přihlásit na pracovní úřad?**

Na tuto otázku informantka odpovídá nejistě. O daních nemá představu, zdravotní pojištění podle ní platí jen pojišťovna a o existenci sociálním pojištění nemá představu. Pouze zmiňuje že: *Sociálka mi dá nějaké peníze, když nebudu mít.* Vzpomíná si, na dokumenty, které společně s vychovatelem vyplňovala, pokud by se hlásila na pracovní úřad, ale projevuje nezájem: *A na ten úřad je nějaký papír, co se vyplňoval tady v pastáku, ale moc tomu nerozumím, já jsem začala vyhrožovat, tak to za mě vyplnil vychovatel. Mě to nebaví se něco učit.*

- **Máš někoho, na koho se obrátit, když budeš v tísní?**

V této odpovědi opět informantka zmiňuje na prvním místě matku: *Zkusím mámu, a když mě pošle někam tak nevím. Tak zavolám sem do ústavu. Nebo sem přijedu.*

- **Jak si myslíš, že bude vypadat tvůj běžný den třeba za 2 roky?**

Lola v této odpovědi uvádí své stereotypní návyky, jako je pití kávy, kouření cigaret a sledování televize a jednoduchou stravu. O budoucím zaměstnání se vyjadřuje jako o možnosti a počítá, že nebude žít sama: *Půjdu do práce nebo možná ne. Jestli ji budu mít. No a odpoledne se budu s přítelem nebo s přítelkyní, koukat na televizi. Kouřit budeme doma, ale trávu už kouřit nebudu.* S finančními prostředky Lola počítá téměř automaticky a opět se navrácí ke zmínce o své matce: *Chtěla bych mít hodně peněz, abych si mohla všechno koupit, jo a máma bude chodit na návštěvu nebo my k ní.* Na otázku ohledně dětí, s úsměvem odpovídá, že o tom neuvažuje a pokud bude mít přítelkyni, tak to ani nepůjde.

- **Myslíš si, že tě ústav připravil na samostatný život? Co ti bude chybět?**

V této odpovědi informantka vyjadřuje nelibost, ohledně dokumentů a také nechut s nimi pracovat: *Já nevím, mě to nebaví. Nějaké papíry a složenky. Já se z toho vždycky nějak vyvlíknu. V tom teda připravená nejsem.* Také spoléhá na pomoc druhých v této oblasti. Na druhou otázku odpovídá hned, opět zmiňuje oblíbené vychovatele, také ostatní dívky a pravidelné stravování. Velice ráda jí. Přemýšlí o tom, zda se pak nebude nudit, když bude sama nebo jen s jedním člověkem. Se smíchem ještě dodává, že jí rozhodně nebude chybět zákaz kouření.

- **Dokázala by sis představit, že bys tu zůstala déle?**

Možnost zůstat v ústavu déle, Lola ihned negovala. Jedinou možností, aby tu zůstala, by byla podle ní změna režimu: *Volnější režim, méně povinností a povolení kouření pravidelně. Nebo alespoň, když nic neprovedu tak abych si mohla jít na dvůr zakouřit a jít si koupit cigarety a chodit ven i večer.*

- **Je něco, z čeho máš strach?**

Informantka má obavy z cizích lidí, které potká po opuštění výchovného ústavu, že by jí mohli ublížit. A také ze samoty, se kterou má spojenou možnost bydlení: *Že nenajdu přítele a byt a budu nevím kde, asi pod mostem.* Má také obavu, že nebude mít tolik peněz, kolik by chtěla, její představa je 20 000 Kč. Také se neví rady se stěhováním: *Mám tady hodně věcí a nemám auto a nevím, jak to odvezu. Je to šest velkých pytlů.*

- **Napadá tě ještě něco, co bys mi chtěla říct?**

Já nevím. Možná mám trochu strach, ale už se těším na svobodu. Jsem teď skoro pořád zavřená tady, nemůžu ven a mám pořád dokola nová výchovná opatření. Holky mě k něčemu vždycky navedou. Tak já pak musím prokopnout dveře nebo se pořezat. Nudím se. Ale vychovatelům nechci ublížit. Taky nevím jak ty věci, co tady všechny mám, odvezu. Nemohl by mě někdo odvézt? Paní sociální mi ještě nabízela ten Dům na půl cesty, ale tam nechci. Tam se nesmí kouřit a já nevydržím nekouřit, proto taky kouřím na skupině a pak mám stržený kredity. A nechci brát ty prášky. Jsem po nich unavená.

Individuální práce s dívkou Lolou ve výchovném ústavu pokračovala i nadále. Bohužel došlo ke zlomové situaci. Lola napadla vychovatele a utekla z ústavu. Toto se stalo

5 měsíců před její zletilostí. Následně byla zachycena hlídkou Policie České republiky a umístěna do cely předběžného zadržení. Po 24 hodinách jí byla nařízena koluzní vazba. S dívkou jsem nadále byla v kontaktu především v písemné komunikaci a také jsem absolvovala návštěvu ve vazební věznici.

7.1.3 Rozhovor ve vazební věznici

- **Lolo, co mi můžeš říct něco k tomu, co se stalo a proč jsi tady?**

Lola se ihned rozplakala a obhajovala svou nevinu na celé situaci a souvislost s užíváním psychiatrické medikace: *Já jsem to udělat nechtěla (pláč). Já jsem byla pod těma práškama a holky prostě chtěly taky ven. Oni mě prostě navedly a já jsem to udělala, ale nechtěla jsem vzít ty nůžky. Chtěla jsem jen taky ven. Zakouřit si, protože už jsme neměli cigarety.* Dále mě žádala o sdělení omluvy a obhajoby svého chování ostatním vychovatelům, kterých se tato situace konkrétně týkala: *Prosím řekněte vychovatelům, že se jim omlouvám. Já bych jim neublížila, jen jsem chtěla ty klíče. Já tu nechci být a chci se všem omluvit.*

- **Lolo, a jak se teď tady cítíš?**

Informantka v této otázce začala vzpomínat na výchovný ústav v pozitivním slova smyslu. Uvádí, že je unavená, musí brzo vstávat, nemůže si lehnout během dne a nudí se na cele. Pozitivum vidí jen v tom, že od spoluvězeňkyň dostává občas cigarety a kávu. Zmiňuje své sebepoškozování: *Všechno mi tu sebrali, tak se ani už neřežu, nemám čím. Je to tady hodně přísný.* Jako pozitivum také vidí, že zhubla a má delší vlasy: *Nemám strojek, tak se nemůžu stříhat a nůžky mi nedají.* V závěru vyslovuje přání, aby se mohla vrátit zpět do výchovného ústavu, a slibuje změnu svého chování.

- **A víš, jaký bude další postup? Jak dlouho tu budeš? Máš všechny informace?**

Lola je informována o dalším postupu, ale nemá přehled o jeho časové náročnosti. Ví, že bude rozhodovat soud o jejím dalším osudu a také jí čeká odborný posudek psychologa. Také zmiňuje spoluvinu: *Ale já jsem to neudělala sama, utekly i jiné holky a ty tady nejsou.* Poté vyslovuje i přání: *Já bych chtěla, aby mě ten soud pustil.* Z pracovníků vazební věznice upřednostňuje na kontakt se sociálním pracovníkem: *Jinak je tady pan sociální a ten je celkem hodný. Bachaři mi nic neřeknou, jen ten pan sociální. Bachaři jsou taky kreténi.* Lola se následně opět rozplakala a lituje sama sebe.

- **Kdybys mohla vrátit čas, udělala by něco jinak?**

Informantka reaguje na tuto otázku ihned, rozhodně by nedopustila, aby se tato situace stala, a dodává: *Třeba bych utekla, ale z vycházky nebo od doktora, ale nevzala bych ty nůžky na paní vychovatelku.* Také se zamýšlí nad svým chováním ve výchovném ústavu: *Já bych se třeba i víc snažila, abych mohla chodit víc ven a dělat sporty s panem vychovatelem.* Svou vinu na celé situaci si neuvědomuje a vyjadřuje nepochopení celé situace ze strany ostatních.

- **A změnily se nějak tvé představy o budoucím životě, když tě pustí?**

U Loly došlo k výraznějším změnám o představě budoucího života. Jelikož její kontakty probíhaly především přes sociální sítě, na které nyní nemá přístup, uvědomuje si vstup do samostatného života bez partnera. Stále by ráda žila v Praze, ale na běžné ubytovně: *Prý je to tam levný a jeden pokoj by mi stačil a pak tam třeba někoho potkám. Mám nějaké peníze na kontě, tak bych to zaplatila. A koupila bych si kafe, kosmetiku a cigarety, a ještě mobil s internetem, abych mohla na Facebook.*

- **A co dál, až ti dojdou peníze z konta? Víš, že se musíš nahlásit na pracovní úřad, pokud nebudeš mít práci.**

Na tuto otázku odpovídala informantka podobě jako při rozhovoru ve výchovném ústavu: *Tak asi bych šla do práce. Uklízet nebo prát. Nic jiného neumím. A o tom úřadu vím, ale nevím jak, co se tam píše. Já hrozně píšu, to víte z dopisů. Ale teď už mi je tady píše kamarádka, abyste to lépe přečetla. To už jste se mě ptala v pasťáku, těm papírům nerozumím.*

- **A co strava? Umíš si uvařit a baví tě to? Co bys jedla?**

Lola nejdříve zmínila, že ve vězení jí nechutná, a proto také zhubla a vzpomíná na některé hodiny školní výuky, když ještě školu navštěvovala: *Něco jsme vařili ještě, když jsem chodila do školy v pasťáku. Tak umím vajíčka, smažený sýr, řízek, hranolky, brambory umím udělat. Ale tak bych si jídlo kupovala. Mám ráda vlašský salát a salámy.* Lola se smíchem dále vzpomíná na oslavu svých narozenin ve výchovném ústavu: *Pamatujete, jak mi jednou na oslavu pan vychovatel z kapesného kupoval rohlíky, slaninu a vlašák. Já na to měla takovou chuť. To bych si teď dala.*

- **Je něco, z čeho máš strach?**

U této otázky Lola bilancuje nad tím, co se stalo, má obavy z rozhodnutí soudu a vidí nespravedlnost ve spoluvině dalších dívek, které se situace aktivně účastnily: *Bojím se toho soudu, aby mě nezavřeli. To přece musí vědět, že mě navedly holky a já jsem to říkala i těm policajtům. Pokud jí propustí má strach, aby jí někdo nezneužil a neokradl. Projevuje opět také lítost nad tím, co se stalo a i sebelítost: Já jsem si to všechno takhle nepředstavovala a je mi to líto. Já jsem teď prostě na tom nejhůř ze všech. Já bych chtěla vrátit. V pasťáku mi bylo přece jen docela dobře. Já vím, že jsem vychovatele zlobila a dělala jsem někdy kraviny, roztrískla spoustu nábytku a prokopala několik dveří. A ještě to vlastně musím zaplatit ty dveře, židle a stůl a všechno, co jsem rozbila.*

- **Už nám bude končit návštěva, je ještě něco, co mi chceš říct?**

Poslední vyjádření informantky bylo velmi emotivní a provázeno pláčem: *Hlavně vyřídte vychovatelům, že se jim omlouvám. A já vám zase napíšu a budete na mě myslet, ať mi ten soud dopadne dobře. Jestli to nedopadne, tak já to tady nedám. Já nevím, co budu dělat. Za chvíli jsem měla být venku z pasťáku a jsem zase zavřená jinde. Asi se fakt zabiju. Já jsem strašně ráda, že jste přišla (pláč). Chtěla bych vás obejmout, ale je tady to okno. Tak já musím jít, tak na shledanou a já Vám napíšu a vy mi odepišete.*

7.1.4 Další reálný vývoj

Dívka Lola nadále komunikovala pomocí dopisů. Uvádím úryvek z jednoho z posledních dopisů. *„Dobrý den paní Míšo. Předem mého dopisu Vás zdravím a posílám pozdravy. Sama dobře víte, že to, co jsem udělala s těma nůžkami, nebylo z mé hlavy, ale navedly mě k tomu holky a já si myslím, že víte které. A teď to nejvíc odnesu já. Já jsem neposlouchala ty vaše rady a teď už je pozdě. Už brzo budu mít soud a nevím, jak to dopadne. Jestli se ještě uvidíme. Paní Míšo prosím můžete mi poslat známky, kafe a cigarety a taky tu voňavku ve skle, co mám v pasťáku. A ještě mikiny, čepici a boty a toaleták. Já bych taky potřebovala vyprat. Nemůžete to nějak zařídit? Tak já už budu končit a děkuju a mějte se lépe než já“.*

Lola ve vazební věznici dosáhla zletilosti a následně měla soud. Soudem bylo rozhodnuto o ochranném léčení a dívka byla přesunuta z vazební věznice na uzavřené oddělení psychiatrické léčebny. V roce 2019 nastal opět zlom v její situaci a byla opět přesunuta

do vazební věznice, kde čeká na další soud za další trestný čin. Z důvodu zachování anonymity neuvádím bližší informace a konkrétní důvod jejího zadržení.

7.2 Kazuistika a rozhovor Sandra

Rodiče Sandry jsou rozvedeni, dívka žila ve společné domácnosti s matkou, otčímem a nevlastními sestrami. Od 2012 byly řešeny opakující se její výchovné a vztahové problémy s matkou. Byly řešeny docházkou na psychoterapii, spoluprací se střediskem výchovné péče, dále i umístěním do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, tak i hospitalizacemi v dětské psychiatrické nemocnici. Poprvé byl podán návrh na ústavní výchovu v roce 2014, který byl soudem 2015 zamítnut. Ještě před koncem roku 2015 se však na soud obrátila rodina s tím, že Sandra nerespektuje matku, nedodrжуje nastavená pravidla, utíká z domu, je drzá a agresivní. Také se již objevila závislost na návykových látkách (marihuana, pervitin, heroin, zkušenost s kokainem). Absolvovala pobyty na detoxu a v terapeutické komunitě, který po několika týdnech sama ukončila. V roce 2016 jí byla nařízena ústavní výchova. Z důvodu opakovaných dlouhodobých útěků, porušování pravidel zařízení, absenci snahy o změnu životní situace, závislosti na návykových látkách byla přemístěna do nynějšího zařízení. Sandra se rychle adaptovala, nečiní jí problémy respektovat pravidla. Je vděčná za pozornost, ráda si povídá. Do vrstevnického kolektivu se včlenila bez problémů. Matka má o dívku zájem, snaží se jí být oporou. Chování nedosahuje výrazných extrémů žádným směrem. Autority dokáže respektovat, je přístupná domluvě. Sandra dokáže být přiměřeně kritická, své chyby si dokáže s odstupem uvědomit a litovat jich. Ve vrstevnické skupině je spontánní a komunikativní, nevyvolává zbytečné konflikty. Své prožívání a emoce nedává příliš najevo. Má nízké sebevědomí, je velice zranitelná a psychicky málo odolná. V kolektivu v posledním období nastávaly problémy v souvislosti s jejími útěky a s tím spojenými krádežemi věcí a ošacení jiným dívkám. Opakovaně utíkala, z toho třikrát skokem z okna. Má velmi komplikované vztahy v rodině, každou novou situaci těžko prožívá. Vystupňoval se také problém s užíváním návykových látek.

Vzhledem k velmi častým útěkům nenavštěvuje dívka školu ve výchovném ústavu a nemá zájem ani o jinou formu studia mimo výchovný ústav.

7.2.1 Poznatky z pozorování na výchovné skupině

Sandra na výchovné skupině většinou nemá výraznější problémy. K vychovatelům je slušná a na skupině plní svoje povinnosti. Ráda si také se sloužícím vychovatelem povídá. Ve skupině je méně výrazná a nemá vedoucí postavení ve skupině ostatních dívek. Společnost ostatních dívek nevyhledává, ale není opomíjeným členem. Sama se dokáže postarat i svůj volný čas bez společnosti ostatních, kresbou, četbou a poslechem hudby. Pokud je rozrušená neřeší konflikty agresí, ale samotou na svém pokoji. Vůči vychovatelům má málokdy slovní výbuchy vzteku. Pokud se jedná o její osobní věci, je na ně velmi opatrná. Pokud si jiná dívka dovolí něco půjčit z jejího pokoje bez její vědomí, dochází ke konfliktu mezi dívkami a slovní potyčce. Tuto situaci většinou Sandra ukončí smírem. Sandra velmi často experimentuje s návykovými látkami, především v době jejích opakovaných útěků. Ve výchovném ústavu porušuje opakovaně protipožární předpisy kouřením na skupině a WC. Díky těmto prohřeškům dívka většinou nedosahuje na individuální vycházky a má udělená výchovná opatření. Sandra využívá jakékoliv příležitosti k útěku z výchovného zařízení. Utekla několikrát z lékařského vyšetření, oknem z jídelny, dveřmi, kdy využila příchodu jiné osoby, ze společné vycházky nebo nenávratem z povolené dovolenky. Ale nikdy se nedopustila útěku za pomoci agresivního jednání. Její útky bývají krátkodobé, jelikož se pohybuje na stejných místech a po několika dnech je opět zadržena hlídkou Policie České republiky. Po útěku má dívka pozitivní testy na návykové látky. Je unavená a spí i přes den a do činností se nezapojuje. Čas na útěku většinou tráví s přítelem a partou vrstevníků, u nichž také přespává. Matka dívky projevuje starost a jsou v pravidelném kontaktu se Sandrou. Sandru si také pravidelně bere na dovolenky, ale bohužel 50 % skončí nenávratem dívky. Sandra se své matce hovoří také pozitivně a je patrné jejich citové pouto.

7.2.2 Rozhovor ve výchovném ústavu

Sandra s rozhovorem souhlasila. Rozhovor probíhal ve výchovné místnosti skupiny E. Průběh rozhovoru byl klidný a Sandra odpovídala na soustředěně a ochotně.

- **Proč jsi byla umístěna do výchovného ústavu a co bys udělala jinak, aby k tomu nedošlo?**

Sandra přiznává, že ten první krok, který jí následně přinesl umístění do výchovného ústavu, byly neshody s matkou. Usmívá se a dodává: *To víte puberta, chtěla jsem si dělat co jsem chtěla já, a ne to co chtěla máma. Nechtěla jsem být ta hodná holčička,*

ale chtěla jsem svobodu. Následně popisuje svojí první zkušenost s návykovými látkami: *Jednou jsem se s partou courala po venku a kámoš přinesl brko. Tak přece nebudu trhat partu, několikrát jsem si potáhla. V tu ránu jsem byla vysmátá, a když jsem pak přišla domů, smála jsem se i mámě, ani nevím proč.* Po této události popisuje Sandra slet událostí, které následovaly: *S tou partou jsem se scházela dál a později jsme začali brát pervitin, ale na to už pak máma přišla a začali mě předávat z jednoho ústavu do druhého, až jsem skončila tady.* Informantka vzpomíná i na minulé výchovné zařízení, hlavně na svoje útěky. Vzpomíná si na útěk, kdy se jí podařilo vychovatele přemluvit, že půjde shrabat listí na zahradě, ale jen co vzala hrábě do ruky, odhodila je a přelezla plot.

- **Co se ti tady líbí a co se ti nelíbí nebo co bys tu změnila?**

Informantka ve své odpovědi spíše uváděla, co se jí nelíbí a co by změnila. Jako pozitivní vidí přístup vychovatelů: *Pokud mám nějaký problém, nemusím se ostýchat přijít za vychovatelem a vždycky mě vyslechne nebo poradí.* Ráda by změnila systém vycházek a také možnosti trávení volného času, více akcí mimo výchovný ústav. S úsměvem odpovídá, že by změnila i stravování, uvítala by možnost vyjádřit se k jídelníčku. A také by ráda přijímala návštěvy, tak aby mohla s návštěvou trávit čas na svém pokoji, který by si ráda vybavila podle svého. Chtěla by si přivést více osobních věcí: *Chtěla bych si třeba přivést i svůj notebook a mít ho neustále na pokoji, třeba i vymalovat si pokoj jinou barvou, dát si na zeď nástěnku, a hlavně bych tam chtěla být sama.*

- **Dovedeš si představit život mimo výchovný ústav? Víš, kam půjdeš, místo, město?**

Informantka si v momentální situaci není zcela jistá, zda půjde bydlet k příteli nebo k matce a jejímu partnerovi. Uvědomuje si i možnost, že vztah, který má, nemusí být trvalý. Má jasno, že určitě bude bydlet ve městě, kde se narodila a kde žije její matka i její současný přítel. Také se zmiňuje o budoucí vlastní rodině: *Jestli přítel bude souhlasit, chtěla bych miminko a založit rodinu. Co bych určitě nikdy nedovolila, aby moje dítě skončilo ve výchovném ústavu. Budu ho hlídat a starat se o něj. Dala bych mu všechno a raději bych chtěla mít holčičku.*

- **Kolik si myslíš, že zaplatíš měsíčně za nájem, jídlo, ošacení a drogerii a ostatní?**

Sandra má velmi reálnou představu o nákladech na samostatný život. Ve svém rodném městě má zjištěno, že nájem menšího bytu se pohybuje kolem 12 000 Kč. Velmi ráda vaří, a pokud je na dovolence u matky, chodí s ní nakupovat: *Nájemné bychom museli platit společně s přítelem, za jídlo bych viděla měsíčně asi 4000 až 5000Kč. Prací prášek, aviváž, prostředky na osobní hygienu a šminky a uklížecké prostředky asi 2000Kč, ale ne třeba každý měsíc, podle toho, co dojde. Oblečení mám docela dost, takže to by bylo každý měsíc jinak, třeba někdy i nic.* Uvědomuje si, že není možné, aby bydlela sama, vzhledem k finanční náročnosti samostatného bydlení. Přemýšlí i o zajištění spotřebičů, jako je pračka, lednička, sporák a televizor: *Nejjednodušší by bylo, pokud by byl ten byt plně zařízený včetně všech spotřebičů. Nebo mi snad pomohla mamka nebo bych to koupila v bazaru*

- **A kde bys pracovala, abys měla peníze na to, co jsi řekla. Kolik bys tedy měla mít výplatu?**

Informantka si uvědomuje, že má pouze základní vzdělání a její možnosti jsou omezené. Uvažuje o manuální práci v obchodě s potravinami, ve skladech nebo jako uklízečka. Také uvažuje o případném studiu: *Pokud by třeba šlo si udělat dálkově učiliště, tak bych šla na kadeřnici nebo kuchařku. Možná ta kadeřnice nebo ještě kosmetička by byla lepší. To by mě asi bavilo víc. Počítám, pokud budu mít základní vzdělání, mohla bych dostat tak 14 000 Kč a když bych se vyučila, tak to by bylo víc, třeba 18 000Kč.*

- **Co víš o daních, zdravotním a sociálním pojištění? A víš, jak se případně přihlásit na pracovní úřad?**

Na tuto otázku odpovídala informantka nejistě, má jen základní informace ohledně nahlášení se na pracovní úřad. Je si vědoma, že musí vyplnit formulář a osobně se nahlásit na příslušném úřadě. Pokud by se nenahlásila, neví, jakým způsobem si platit zdravotní a sociální pojištění a nemá představu o jeho výši: *Pamatuji si, že jsme to tady s paní vychovatelkou probíraly a určitě se půjdu nahlásit a pokud nebudu mít práci, měla bych dostat nějaké peníze jako sociální podporu. Ale když budu ze začátku u mamky tak jí budu pomáhat doma a ona mě o hladu nenechá.*

- **Máš někoho, na koho se obrátit, když budeš v tísní?**

V této otázce opět Sandra spoléhá na svou matku, uvědomuje si své prohřešky a ráda by jejich vztah upevnila. Spoléhá i na svého přítele, ale tam si není zcela jistá ohledně trvalosti jejich vztahu. Má jisté obavy z matčina přítele, ke kterému zatím nemá vybudovaný vztah a také ze svých emocionálních reakcí: *Mámy přítele moc neznám, vídám ho, když jsem na dovolence, ale nevím, co si o mně myslí a co si mám myslet já. Nějak jsme si ještě nepovídali nebo nebyli společně někde na výletě. Bojím se, že pokud bude nějaký problém, že mu řeknu něco od plic a pak se budou s mámou hádat, a nakonec mi třeba máma řekne, abych raději odešla.*

- **Jak si myslíš, že bude vypadat tvůj běžný den třeba za 2 roky?**

Sandra má zcela jasnou představu a doufá, že se jí i tato představa naplní. Jako první hovoří o návykových látkách, kterých se chce nadobro vzdát. Má představu o klidném rodinném životě a chtěla by mít děti, manžela a hezky zařízený byt. Doslova říká: *Budu mít holčičku, fetovat už nebudu. Nechci, aby dítě mělo abst'ák jen, co se narodí. To jsem viděla v tom filmu o Katce a bylo to strašný. Byt budu mít moderní a nemusí být ani velký. Přítel bude chodit do práce a já budu asi na mateřské. Budu se starat o malou, o byt a budu vařit, aby měl přítel teplé jídlo, až přijde z práce.* Sandra se usmívá a dodává, že jestli se jí tohle splní, tak bude nejšťastnější člověk a rozhodně nikdy nedovolí, aby její dítě bralo drogy nebo se dostalo do výchovného ústavu.

- **Myslíš si, že tě ústav připravil na samostatný život? Co ti bude chybět?**

V této odpovědi není patrná negace, ze strany dívky. Uvádí, že nebude na ústav vzpomínat negativně. Je si vědoma, že vychovatelé měli snahu ji připravit na samostatný život, ale ne vždy chtěla takové informace poslouchat: *Já jsem fakt někdy neměla náladu se hrabat v nějakých úředních papírech a vyplňovat je.* Budou jí chybět ostatní dívky a také občasné vymyšlené úteků. Uvádí, že to pro ni to někdy byla taková hra, zda se jí podaří utéct a jestli jí někdo doběhne. Také uznává, to že, ať přišla v jakémkoliv stavu, vždycky měla postel, mohla se vyspat, měla teplé jídlo a přístup na internet: *Hlavně když jsem byla na dojezdu, tak jsem měla všechno, co jsem potřebovala, spánek a teplé jídlo a pití až pod nos. Až budu venku tak, když si neuvařím tak nebude nic.*

- **Dokázala by sis představit, že bys tu zůstala déle?**

Sandra na tuto otázku zareagovala velmi rychle a ihned jí negovala. Už se se cítí připravena na samostatný život, a jak se smíchem uvádí: *Už stříhám metr a těším se na život venku a doufám, že ho zvládnou. Ještě podotýká, že to ale neznamena, že se v ústavu měla špatně.*

- **Je něco, z čeho máš strach?**

Informantka se vrací k jedné z předchozích otázek, kde uváděla své obavy ze společného života s matkou a jejím přítelem. Obrací se i k finanční situaci, má obavu, že nenajde práci a nebude mít dostatek peněz. Ráda matce přispívala na jídlo a domácnost, pokud bude bydlet u ní. Na doplňující otázku, zda nemá strach z rozchodu s přítelem, vyslovila jisté obavy: *Nevím, jak to úplně říct, je možné, že až spolu budeme každý den, že to nebude klapat a rozejdeme se. Asi se trochu toho bojím, ale zvládnou to, nesložím se z toho.*

- **Napadá tě ještě něco, co bys mi chtěla říct?**

Sama jsem zvědavá, jestli to, o čem jsme si povídali a co jsem Vám řekla, jestli až se zase potkáme, až budu venku, jestli to tak bude a kde nakonec budu. Budu se každopádně snažit, aby to tak bylo a určitě bych se chtěla i pak zajet podívat za některými vychovateli. A opravdu si napište, že už nebudu fetovat a jestli budu, až se potkáme tak se už se mnou nebavte, protože jsem zklamala, Třeba taky skončím někde pod mostem. Já se teď cítím, když jsem ještě v pastáku, že to všechno zvládnou. Ale taky jsem si říkala, že třeba už neuteču a jakmile byla skulinka, tak jsem zase zdrhla. Holky taky kolikrát říkali, že zdrhnou se mnou, že rozbijeme okno. Dohodli jsme se na tom, ale já bych to nedokázala a raději jsem zdrhala sama. A víte kolikrát jsem i vychovatele litovala, když tu nějaké holky dělali peklo. Tak alespoň si říkám, že sice fetuju a zdrhám, ale ještě pořád je to se mnou snesitelný.

Sandra před dovršením zletilosti ještě dvakrát utekla z výchovného ústavu. Její testování na návykové látky opět dopadlo pozitivně. V den své zletilosti pro ni přijela matka a vzala si jí domů. S dívkou jsem byla nadále v kontaktu díky elektronické komunikaci. Po 15 měsících od jejího odchodu jsme se sešly osobně.

7.2.3 Základní informace získané z písemných rozhovorů

Sandra po opuštění výchovného ústavu odešla bydlet k matce a jejímu partnerovi. Se svým přítelem se navzájem navštěvovali. Její přítel bydlel také u rodičů a pracoval jako skladník. Sandra po opuštění výchovného ústavu byla evidována na pracovním úřadě. Sandra se o příteli vyjadřuje pozitivně, ale sdělila mi, že se občas napije a pak se chová jinak. Tuto informaci blíže nespécifikovala, nechtěla jí rozvádět. Po dvou měsících evidence na pracovním úřadě nastoupila informantka do zaměstnání jako prodavačka: *Jsem ráda, že mám práci, jen to sezení za pokladnou mě unavuje. Ale jinak to jde a výplata také není tak hrozná.* Informantka začala přemýšlet o společném bydlení se svým přítelem a v té době také zjistila, že je gravidní. Její matka jí pomohla najít menší byt, kam se společně s přítelem odstěhovala. Na otázku, jakým způsobem se jim daří vycházet s finančními prostředky, odpovídala velmi konkrétně: *Dohromady máme asi 27 000 Kč a byt nás stojí i s elektřinou 14 000Kč, pak si platíme paušál na telefony, ale to není moc a zbytek máme na jídlo a oblečení a takový ty věci do domácnosti. Ale snažím se i šetřit, abych mohla už kupovat dětský věcičky.* Sandra by ráda chodila do zaměstnání, dokud jí to její těhotenství dovolí, hlavně z finančních důvodů. Ohledně vztahu s přítelem se vyjadřuje s připomínkami k jeho pití alkoholu a následným hádkám. Informantka docházela do zaměstnání do 6 měsíce jejího těhotenství. Později porodila zdravou holčičku.

S informantkou jsem se po třech měsících po porodu domluvila osobní setkání. Sandra na naše setkání nepřišla sama. Jelikož bylo léto, domluvili jsme si schůzku v parku. Sandra přišla v domluvenou hodinu společně s přítelem, který vezl kočárek. Sandra následně požádala přítele, aby nás nechal o samotě.

7.2.4 Rozhovor po 15 měsících od propuštění z výchovného ústavu

- **Dovol mi první otázku, přítel, se kterým se přijela, je i otec dítěte? Naposledy jsi mi psala, že přítel pije a hádáte se.**

Informantka na tuto otázku odpovídá s viditelnou úlevou, sděluje, že přítel, se kterým přijela, není otcem dítěte. V době, kdy se mi neozývala, měla těžké období rozchodu. Otec dítěte a její tehdejší přítel pil a pak jí i několikrát uhodil. Z bytu, ve kterém bydleli, odešel za asistence policie. Nyní v tom samém bytě bydlí s novým přítelem a vyjadřuje

spokojenost: *Ted' už je to všechno dobré, naštěstí se už otec dítěte neozývá. Alimenty neplatí, protože jsem ho neuvedla jako otce v rodném listě. Ale to mi nevadí, nechci ho už nikdy vidět a Roman (její nynější přítel) se k malé chová, jako by byla jeho.*

- **Sandro, jak jsi na tom ohledně užívání návykových látek od té doby, co jsi odešla z výchovného ústavu. Pokud mi nechceš odpovědět tak nemusíš.**

Informantka na tuto otázku odpovídá bez problémů a otevřeně. Po opuštění výchovného ústavu se přiznává, že občas kouřila marihuanu, ale pervitin užívat přestala hned po odchodu z ústavu. Jak sama popisuje, nebylo to pro ni lehké, jelikož její bývalý přítel byl uživatelem: *Bylo období, kdy jsem si říkala tak si dám jen na uvolnění, ale nepodlehla jsem a za to jsem na sebe pyšná. Když jsem otěhotněla, tak už jsem si řekla, že nikdy nic. Teda kromě cigaret. V těhotenství jsem to nějak vydržela, dvakrát za týden jsem vykouřila jednu cigaretu, ale teď už zase kouřím víc.*

- **A jaký máš nyní vztah s tvojí matkou a jejím přítelem?**

S úsměvem na tváři Sandra odpovídá: *Lepší by to už snad ani být nemohlo. Mamka je skvělá, hodně mi pomáhá s malou, a dokonce i její přítel je lepší, než jsem si myslela. Možná tomu i pomohlo to, že jsem teď také matka. Vůbec nechápu, proč jsem dřív tak vyváděla, že jsem musela skončit v pastáku. Sandra také vzpomíná na vlastní porod, kdy s ní byla přímo na sále její matka. Uvádí, že jí byla velkou oporou a pokud by tam byla sama, přímo dodává: *Asi bych utekla nebo nevím. Bylo to hrozný, když si vybavím, jak to bolelo, a to samé si mamka prožila, když rodila mě a já se jí pak odvděčila svým hrozným chováním.**

- **Když bys měla možnost změnit něco v období, než jsi se dostala do výchovného ústavu, co by to bylo?**

Okamžitá reakce informantky byla změnit úplně všechno. Přemýšlí o svém chování, které nyní považuje za naprosto nevhodné a nechápe, proč se takto chovala. Zmiňuje i užívání pervitinu, a pokud by to mohla změnit, nikdy by se k jeho užívání nedala přemluvit. Její výrazná sebekritika je patrná a nešetří silnými slovy: *Byla jsem normální fraček, co nechtěl žádné hranice, neustále útky, na školu jsem kašlala a dostala se k partě, se kterou jsme si užívali noční život a piko. Mámě jsem se smála do obličeje, když se mi snažila dávat rady. Utíkala jsem v noci, kdy jsem číhala, až máma půjde spát. No a takhle*

rozjetý vlak, jako jsem byla, se těžko zastaví před mřížemi pasáku. Mezi hněvem sama na sebe projevuje i lítost vůči matce a vzpomíná na večer, když si ji matka přivezla domů v den její zletilosti: Seděli jsme dlouho do noci a povídali jsme si a brečeli obě dvě. Asi tisíckrát jsem se mamce omlouvala.

- **A jak tedy teď vypadá tvůj běžný den? Liší se od tvojí představy, co jsi měla ještě v době umístění do výchovného ústavu?**

Informantka konstatuje, že se její představy, které měla, téměř splnily. S čím nepočítala, byly nepříjemné zážitky s otcem jejího dítěte. Jak sama uvádí, splnilo se jí vlastní bydlení, které si přála nejvíce, i když by jí nevadilo ani bydlet s matkou, ale jak sama dodává: *Když mám vlastní bydlení, tak se cítím jako víc dospělá, co si neuděláme to nemáme. Takže vařím, peru, jezdíme na procházky, starám se o malou a připravuju i svačiny pro přítele do práce. On pracuje jako zedník a občas jde i pomáhat o víkendu někam, abychom měli více peněz a koupit si něco třeba do domácnosti. Naposledy jsem koupila nové deky a povlečení. Takhle každý měsíc koupíme něco, co potřebujeme. Sandra nezapomene ještě připomenout znovu pomoc její matky, která jí občas přinese nějaké oblečení pro miminko nebo stravu.*

- **Takže s finančními prostředky nemáte problémy?**

Sandra reaguje pohotově a úlevou: *Naštěstí má přítel dobře placenou práci, takže i když jsem na mateřské, zvládáme to dobře. Kdyby byl na pracáku, tak nevím, jestli bychom mohli takhle bydlet. Asi bychom museli mít jen malinký byt. Ale mamka moje i přítelovi rodiče by nám asi pomohli.*

- **A jaké máš plány do budoucna?**

Informantka vyjadřuje skromná přání převážně ohledně práce, bydlení, společného soužití a výchovy dítěte: *Hlavně bych chtěla, aby nám to klapalo jako do teď. Aby přítel měl práci, měli jsme kde bydlet a měli dostatek peněz na to všechno. A hlavně chci, aby Natálka byla zdravá a až bude větší, aby se nechovala tak jako já k mámě. Až budou Natálce 3 roky tak se chci vrátit do práce a přemýšlela jsem, že si udělám ten učňák dálkově nebo alespoň nějaký kurz. Prodavačka mi nevadí, ale raději bych šla prodávat do obchodu s oblečením než v potravinách.*

- **Je něco, z čeho máš strach?**

Nad touto otázkou informantka chvíli přemýšlela a potom sděluje své hlavní obavy o společný život s přítelem a společné bydlení: *Mám strach, aby nám to dál klapalo, protože jsem s nikým déle ještě nebydlela a třeba si polezeme časem na nervy.* Největší její obavou, kterou mi sděluje, je budoucnost své dcerky. Má strach, aby její dcera nebyla stejná jako ona, nenašla si partu, nezačala brát drogy a ona pak musela zažádat o ústavní výchovu.

- **Je ještě něco, co mi chceš říct?**

Sandra mi na závěr našeho rozhovoru slibuje, že mi písemně dá informace, jak se jí daří. Zároveň ještě připomíná, že nelituje svého pobytu ve výchovném ústavu, přece jen jí něco pozitivního přinesl: *Byl to vlastně můj druhý domov na nějakou dobu, a kdybych bývala neutíkala a nedělala občas kraviny, tak jsem se mohla mít docela dobře a mít režim skoro jako doma. Vycházky a podobně. Jinak Vám děkuju za příjemné povídání a ozvu se Vám ještě.*

Sandra se skutečně ozvala po 4 měsících od našeho rozhovoru. Z jejího písemného projevu je patrná spokojenost. Posílá i fotografii své dcery. Stále bydlí samostatně s přítelem, který sice není otec dítěte a chválí jeho péči a starost o dceru. Finančně pokryjí veškeré nutné výdaje. Její přání i obavy z našeho předchozího rozhovoru trvají, ale nyní již cítí větší jistotu. Jelikož pečuje o dceru a domácnost, zatím nenastoupila na odborné učiliště nebo kurz, ale až bude dcerka starší, ráda by dostudovala.

7.3 Kazuistika a rozhovor Karla

Karla pochází z úplné rodiny. Karla uváděla nezájem ze strany rodičů, násilné chování otce, což se nepotvrdilo. Podle matky byla dívka od dětství hodně živá, měla potřebu se prosadit. V minulosti se vloupala s kamarádkou do školy, začala utíkat z domova, nerespektovala autoritu dospělých, měla časté konflikty, napadla matku, dopouštěla se sebepoškozování. Opakovaně byla hospitalizována v psychiatrické léčebně. Následně se sama vyjádřila, že v rodině nechce zůstat, byla umístěna do dětského domova, poté do dětského domova se školou a poté do prvního výchovného ústavu. Odtud byla po několika měsících přemístěna do druhého výchovného ústavu. Z důvodu narůstání výchovných problémů, sebepoškozování, ohrožování sebe i okolí byla na nápravný pobyt

přemístěna do třetího výchovného ústavu, ze kterého byla navrácena do předchozího zařízení po ½ roce. Karla se problematicky adaptuje, odmítá odpovědnost za situaci, ve které se ocitla. Má velmi malou schopnost přizpůsobit se chodu výchovné skupiny. Výrazně se sebepoškozuje a má sklony k agresivnímu jednání. Většinou upřednostňuje ženy vychovatelky. Její sexuální orientace je bisexuální. Na požadavky výchovného režimu reagovala různě, s velkými výkyvy. V přijímání autorit si vytvořila vlastní systém. Jejím hlavním cílem bylo upoutat co nejvíce pozornosti. Zvýšený zájem si zajišťuje opozičním a destruktivním jednáním. Během adaptačního období se objevovala značná averze k rodině, přesto jí rodina chyběla, ale nedokázala to přiznat. Její chování a jednání bylo nevypočitatelné, měla tendenci vyvolávat velké "scény". Osobnostně je spíše introvertně orientovaná, ale stojí o pozornost okolí a zpětnou vazbu. Sociálně velmi nejistá, nedůvěřivá, podezřívavá. Snížené sebevědomí a tzv. naučená bezmocnost. Touží po přijetí, uznání a pochvale.

7.3.1 Poznatky z pozorování na výchovné skupině

Karla byla zpočátku umístěna na výchovnou skupinu C, ale později se její chování natolik zhoršilo, že musela, být přemístěna na uzavřené oddělení skupiny E. Dívka se do nabízených aktivit většinou nezapojuje a spíše vyhledává individuální kontakt se sloužícím vychovatelem. Preferuje většinou ženy vychovatelky. Její největší zálibou je poslech hudby, pokud je v dobrém rozpoložení ráda maluje. Ve skupině ostatních dívek nepatří mezi oblíbené. Působí uzavřeným dojmem, ale naopak jde velmi často do konfliktu, pokud se jí něco nelíbí. Vyžaduje velké množství pozornosti a mnohdy si vymýšlí bájně historiky. Pokud se jí nedostává této pozornosti, sebepoškozuje se. K ostrým předmětům se většinou dostává přes ostatní dívky, které jí donesou většinou kousek střepu nebo žiletku. Těmito předměty se pak pořeže na předloktí, nohou, a i na krku. Jedna ze situací také byla, že si chtěla Karla pustit z výšky na krk nohu od kovové postele, pod kterou si lehla. Dívka zpočátku neměla útekové tendence, ale to se změnilo a sebepoškozování začala využívat jako otevřenou možnost útěku z lékařského vyšetření. V době svých úteků také začala zneužívat návykové látky, které přispívaly k jejímu nepředvídatelnému chování a reakcím. V těchto záchvatech se Karla neovládala a musela být volána Policie České republiky, docházelo k ničení majetku výchovného ústavu a napadání ostatních.

7.3.2 Rozhovor ve výchovném ústavu

Karla s rozhovorem souhlasila. Rozhovor probíhal ve výchovné místnosti na skupině E. Rozhovor probíhal s menšími pauzami a Karla odpovídala na některé otázky spíše ironicky.

- **Proč jsi byla umístěna do výchovného ústavu a co bys udělala jinak, aby k tomu nedošlo?**

Z odpovědi Karly je patrné, že si vlastně umístění do výchovného ústavu přála, protože nechtěla setrvat doma. Útěky z domova tak byly, podle jejích slov, záměrnou aktivitou, kterou vykonávala za účelem umístění do výchovného ústavu. Připouští jedinou možnost, že by se chovala lépe k matce, ale jinak i kdyby si mohla vybrat nebýt v ústavu, nezvolila by tuto možnost: *Já jsem prostě chtěla pryč, z baráku, ze školy a raději být sama. Ale asi jsem udělala chybu.*

- **Co se ti tady líbí a co se ti nelíbí nebo co bys tu změnila?**

Karla s odpovědí neváhá, uvítala by větší počet vychovatelů, nejlépe svého vychovatele, se kterým by mohla vykonávat různé činnosti a kterému by se mohla svěřovat. Zmiňuje také, že pokud by se nenudila, nemusela se uchýlovat k sebepoškozování. Přiznává, že některý z výchovných pracovníků jen celou směnu prosedí a nevěnuje se jí ani ostatním děvčatům. Pouze zapne televizi a počítač. Nevyhovuje jí nedostatek pohybu a neustálé hlídání: *Někdy mě rozčiluje, že mě pořád někdo kontroluje a někdy jsem nemohla jít ani do jídelny. Báli se, že rozbiju skleničku a pořežu se. Ale stejně pokud budu chtít tak si jinou cestu najdu vždycky.* Další požadavek, který by informantka měla, se týká kouření. Sděluje, že pokud mohla kouřit bez postihu, tak by se tolik neřezala. Uvádí, že by také uvítala více porozumění: *Já občas slyším různé hlasy v hlavě, ale skoro nikdo mi to nevěří, snad kromě psychiatričky, která mi nacpe další prášky. Tak už jí to taky raději neříkám. Co by se mi ještě líbilo, je pokoj sama pro sebe. A taky abych si ho mohla vyzdobit podle svého. Špendlíky na nástěnku mi, ale nedovolí.*

- **Dovedeš si představit život mimo výchovný ústav? Víš, kam půjdeš, místo, město?**

Karla má jasnou představu, která ale odporuje jejímu úvodnímu sdělení, kdy se chtěla opustit rodinné prostředí. Nyní uvádí, že by se v den svých osmnáctých narozenin vrátila domů k matce, cítí potřebu omluvit se jí a začít jí pomáhat. S matkou je také nyní

ve spojení a informantka je přesvědčena o výrazném zlepšení jejich vztahu. Vzpomíná, že ještě, než začala utíkat z domova, měla brigádu v rychlém občerstvení, a to jí docela bavilo. Využila by možnost tam pracovat na stálo, pokud by jí to bylo umožněno: *Nevím, jestli by mě tam vzali, ale chci se přihlásit ještě na školu a zkusit to znova a třeba se mi pak podaří dostudovat. Začala bych tady na střední a až odejdu z pastáku tak přejdou do školy v mém městě.*

- **Kolik si myslíš, že zaplatíš měsíčně příspěvek rodině za nájem a jídlo? A kolik máš představu, že utratíš za další potřebné věci a které by to byly?**

Informantka bez většího přemýšlení odpovídá, že optimální částkou podle ní by byly 4000 Kč. Pokud by s touto částkou její matka souhlasila. *Kdybych měla dostatek peněz, tak by mi pak bylo jedno, kolik dávám mámě, jestli 4000 nebo 8000 korun.* Ohledně dalších potřebných věcí Karla jmenuje kosmetiku, převážně pánskou, cigarety, oblečení ale i zábavu kino, diskotéku. Všechno toto další vybavení shrnuje do jedné částky: *Celkem za to ostatní by to bylo 12 000 Kč, to by asi mělo stačit.*

- **Kolik bys tedy měla mít výplatu? A myslíš, že je to reálné?**

Informantka uvažuje realisticky a svou výplatu by si představovala 17 000 Kč, ale zároveň dodává, že tuto částku reálně nevidí, když má základní vzdělání. Není si jistá, jestli jí síť rychlého občerstvení umožní pracovat na pozici prodavačky se základním vzděláním. Z tohoto důvodu se přihlásila na Střední odborné učiliště, kam by měla od září nastoupit. Nahlas uvažuje i o případném dalším zaměstnání: *Pokud by to nevyšlo v tom občerstvení, tak bych asi šla uklízet, i když mě to moc nebaví, ale asi by mi nic jiného nezbylo, když neudělám školu. Nebo prostě skončím na pracáku na chvíli, nebyla bych jediná.*

- **Co víš o daních, zdravotním a sociálním pojištění? A víš, jak se případně přihlásit na pracovní úřad?**

V této oblasti má informantka minimální znalosti. Uvědomuje si, že teď se o to nemusí starat a z toho důvodu nemá zájem zjišťovat další informace z této oblasti. Má pouze obecné znalosti, týkající se hlášení na pracovním úřadě: *Na pracák musím zajít, když mi bude osmnáct a nebudu mít práci, musím na pracák tam, kde budu bydlet a oni mi tam dají nějaký formulář a budou mi hledat práci. A dostanu podporu. A třeba si ještě někde přivydělám.* Na doplňující otázku, jestli si je vědoma, že si může přivydělat

jen omezenou částku a podle toho se jí ponížší podpora, uvádí, že tuto informaci nemá a ode mě jí slyší poprvé. Z toho usuzuje, že pokud bude mít vyšší podporu, než by si vydělala, tak si raději přivydělávat nebude.

- **Máš někoho, na koho se obrátit, když budeš v tísní?**

S odpovědí na tuto otázku Karla uvádí ihned svou rodinu, především matku. I když s ní neměla nejlepší vztah, má pocit, že se výrazně zlepšil. To potvrzuje i pravidelnými telefonickými hovory. Vyjadřuje potřebu se matce za své chování neustále omlouvat: *Já jsem se nechovala zrovna nejlépe a teď jsem si už uvědomila, že si to máma nezasloužila. Byla jsem hnusná na babičku, ale díky mámě mě vzala zpátky a už se taky normálně bavíme. Já jsem jí slíbila, že se změním a nebudu už ta stará Karla. Budu studovat a pak pracovat a pomáhat jí i se sourozenci.*

- **Jak si myslíš, že bude vypadat tvůj běžný den třeba za 2 roky?**

Informantka uvažuje o dvou rovinách, podle toho, zda bude mít zaměstnání nebo bude nezaměstnaná. Pokud nebude mít zaměstnání, tak se bude starat o sourozence, vodit je do školky a ze školky, uklízet a vařit. Pokud bude mít zaměstnání, tak i tak bude pomáhat v domácnosti. Vyjadřuje potřebu chovat se bezproblémově, doslova říká: *Já budu makat na tom, aby doma bylo příjemně a mamka, aby měla co nejméně práce. Já ji mám ráda a vůbec mi teď nedochází, proč jsem se tak chovala a nebudu se už tak chovat. Chci, aby mě měla zase víc ráda a vzala mě zpátky a já ji to dokážu.*

- **Myslíš si, že tě ústav připravil na samostatný život? Co ti bude chybět?**

V této otázce informantka váhá. Sděluje, že nemá asi všechny informace, co by měla vědět. Ale zároveň přiznává, že i když tyto informace byly nabízeny, neměla o ně zájem a raději šla do svého pokoje a společných programů zaměřených na přípravu na zletilost se neúčastnila. Jediné, co jí bavilo, bylo společné vaření, kterého se, ale později nemohla účastnit, protože hrozilo riziko že, by se pořezala nožem. Na otázku, proč by to udělala, odpověděla: *Já nevím, proč to dělám, ale to nikdo nepochopí. Mám nervy a takové napětí a možná se tím trochu uklidním. Prostě, když mám příležitost, tak to udělám. Všichni se o mě pak taky starají, což je super. Je patrné, že si dívka neuvědomuje riziko svého chování ve vztahu k pracovníkům výchovného ústavu, pokud by svůj čin dokončila: *Kdybych se řízla moc, tak bych alespoň měla klid, pořád něco řeším a slyším ty hlasy v hlavě. Ale nebojte, já to většinou odhadnu, a když mě odveze záchranka, tak alespoň**

na chvíli vypadnu a starají se o mě v nemocnici. Karla ještě doplňuje, že jí určitě budou chybět některá děvčata a vychovatelky. Má dvě nejoblíbenější vychovatelky, na které se i citově navázala. Také bude vzpomínat na situace, které se neshodují s Vnitřním řádem zařízení, jako například, tajné kouření na záchodě, později už neskrývané, pašování nebezpečných látek do výchovného ústavu, schovávání mobilních telefonů a další podvody, kterým se nyní usmívá a považuje je za dobrý žert.

- **Dokázala by sis představit, že bys tu zůstala déle?**

Informantka o této možnosti následného dobrovolného pobytu ani neuvažovala, tuto možnost neguje. I kdyby splnila podmínku soustavné přípravy na budoucí povolání, přejde na Střední odborné učiliště v místě svého bydliště. Jak sama říká: *Chci už normálně žít, a ne být jak v kleci. Jsem tu pořád zavřená, pořád mě někdo hlídá a kontroluje, co dělám. Chci chodit ven, kdy chci, kouřit kolik cigaret se mi bude chtít a být doma v klidu. Třeba se i přestanu řezat a brát drogy.*

- **Je něco, z čeho máš strach?**

Ačkoliv se informantka těší na opuštění výchovného ústavu, sděluje určité obavy, nevěří si, zda dokáže uskutečnit všechno, co by chtěla. Z rozhovoru vyplývá, že má největší strach sama ze sebe: *Bojím se, že mi rupne a budu se chovat jako před tím, řeknu mámě něco hnusného, rozbiju dveře, pořežu se a uteču a pak asi skončím někde pod mostem a budu fetovat. Ostatně asi víte, že takové záchvaty mívám a už jsem tady v pasťáku pár dveří a dalších věcí rozbila.* Reálně si uvědomuje, že má u rodiny pravděpodobně poslední šanci.

- **Napadá tě ještě něco, co bys mi chtěla říct?**

Informantka se sama přiznává, že na svém posledním útěku užila pervitin a jeho účinek popisuje velmi pozitivně, cítila se svobodná a sama sebou a její hlasy v hlavě odezněly. Vyjadřuje se, že pokud bude mít možnost, není si jistá sama sebou, že útěk nezopakuje, jak sama říká: *Pokud budu mít možnost dát si znova, tak si dám, já vím, že si asi nedovede představit, to se nedá jen tak popsát ten stav, ale je to skvělý. Je to lepší než orgasmus. A když to mám, tak nemám ani myšlenky na to, se řezat nebo škrtit. Já jako nechci být feťák, ale občas si dát tak pro uvolnění. Ale tak, aby to nepoznala máma. A mám spoustu energie potom, že bych uklidila celý byt během klidně noci, nepotřebuju*

spát. Informantka podle svých posledních slov chce splnit to, co si předsevzala, ale zároveň má tendenci se uchýlovat k návykovým látkám, které přijímá jako formu úniku a uvolnění.

Po uskutečnění výše uvedeného rozhovoru se chování Karly zhoršovalo. Docházelo k častějším konfliktům a útěkům, ze kterých se Karla vracela v doprovodu Policie České republiky a měla pozitivní testy na konopné látky a amfetaminy. Z těchto důvodů jí byla nařízena Ochranná ústavní výchova. Sebepoškozování se stupňovalo. Karla kromě řezání na ruku a nohou se několikrát pořezala i na krku, páčila se cigaretou nebo zapalovačem na ruku a nohou a škrtila se až do té míry, že si sama nemohla tkanici rozvázat a pokud by nezasáhli výchovní pracovníci, čin by dokonala. Opakovaně byla na základě stupňujícího se sebedestruktivního chování hospitalizována v psychiatrické nemocnici pro mladistvé. Její útoky se postupně prodlužovaly, a když si Karla byla vědoma, že má nařízenou ochrannou výchovu a opakovanými útoky se dopouští maření úředního rozhodnutí, její touha po svobodě byla silnější. Po svém posledním útěku byla umístěna do cely předběžného zadržení a následně převezena do vazební věznice.

7.3.3 Rozhovor ve vazební věznici

- **Karlo, co mi můžeš říct něco k tomu, co se stalo a proč jsi tady?**

Rozhovor probíhal přes poloviční nerozbitné sklo na návštěvní místnosti. Na informantce z výrazu tváře bylo vidět potěšení z návštěvy. Svou odpověď začínala poděkováním za můj příchod a pokračovala v odpovědi, která potvrzuje informace z dokumentace. Vypráví o posledním útěku, kde byla s ještě s jinou dívkou ze stejného výchovného ústavu, ale pak se od ní opojila a zadržela jí hlídka Policie České republiky. Přivezli ji zpět do výchovného ústavu, ale po chvíli přijeli znovu a odvezli ji do cely předběžného zadržení na policejní stanici. Hned druhý den jí sdělili, že soudce rozhodl o vazbě a převezli ji do vazební věznice, kde je momentálně dva měsíce. Úplně si neuvědomuje vážnost situace: *Nevěděla jsem, že kvůli pár útěkům se dostanu do vězení, já jsem skoro nic jiného neprovedla. Jo dobře, dala jsem si perník, když jsem utekla, ale nikoho jsem venku nenapadla. Já doufám, že mě brzo pustí zase zpět, teď si říkám zlatý pasťák. Všechno mi tu sebrali a jsem docela často na díře. Tam je jen postel a jinak nic. Nic nemůžu mít u sebe.*

- **Karlo, a jak se teď tady cítíš?**

Informantka navazuje na svou přechodí odpověď a popisuje její dosavadní pobyt. Nejprve byla na cele se starší ženou, ale jelikož jak sama říká: *dělala jsem bordel a chtěla jsem se řezat a prát se s dozorcem*, tak byla převedena na samostatnou celu. Popisuje, že musí ráno brzy vstávat a během dne si nemůže lehnout a přikrýt se dekou. Nudí se a hodně přemýšlí o všem, co se stalo, o rodině, o škole, kterou mohla studovat a zamýšlí se i nad svým sebepoškozováním a ukazuje své ruce, kde má již zhojené rány. Zároveň dodává, že nemá možnost, čím by se mohla sebepoškozovat a není si jistá, pokud měla prostředek, že by to neudělala. Vzpomíná i na výchovný ústav: *V pastáku, i když jsem byla na uzavřeném oddělení, to byl čajíček oproti tomu režimu tady. V pastáku rozhodně lépe vařili, i když jsme si také stěžovali, ale taky je to hrozný, proto jsem už i zhubla. Měla jsem svůj volný čas, mobil, přístup na počítač a mohla jsem si lehnout a spát, když jsem byla přes den unavená.*

- **A víš, jaký bude další postup? Jak dlouho tu budeš? Máš všechny informace?**

Informantka popisuje, že je v kontaktu se sociálním pracovníkem, který je zaměstnanec věznice a on jí sděluje potřebné informace. Nyní čeká na soud, který bude rozhodovat o tom, zda jí propustí zpět do výchovného ústavu nebo bude převezena do ženské věznice. Proběhlo u ní také vyšetření soudním znalcem z oblasti psychiatrie, ale jeho výsledek Karla zatím nezná. Doufá, že jí soud osvobodí a vrátí se zpět do výchovného ústavu a zároveň slibuje: *Když se vrátím do pastáku, tak mě nikdo nepozná, budu úplně jiná, tohle je zkušenost, která vás změní. Budu dodržovat režim a budu na volnějším oddělení, abych měla vycházky, a budu jezdit domů na dovolenky. Tak bych to chtěla, ale nejsem si jistá, jestli to zvládnu. Asi si pamatujete, že jsem měla plány a v pastáku jsem taky říkala, že se změním, a jsem tady.*

- **Kdybys mohla vrátit čas, udělala by něco jinak?**

S odpovědí informantka neváhá a ihned odpovídá, změnila naprosto všechno. Předně udává, že by se vůbec do výchovného ústavu nedostala, kdyby věděla, kam až to může zajít. V době, kdy byla ještě doma a utíkala, si ani nepředstavila, že by mohla skončit ve vězení. Vzpomíná na své dětství, kdy byla hodnou holčičkou a podle jejích slov nastal

zlom asi v šesté třídě. Nevidí chybu ve výchově, že měla přísný režim nebo naopak liberální. Neví, proč nastala ta změna. Sama si nedovede odůvodnit změnu svého chování i v současné situaci: *Já jsem prostě asi magor, nejsem normální. Když mě sem přivezli, řekla jsem si, že se budu chovat dobře, aby mě pustili a hned třetí den mě šoupli na díru, protože jsem vyváděla. A vyváděla jsem i na díře. Tloukla jsem hlavou o stěnu a do mříží a pak mě převezli na několik dní na detenci. Možná teď už je trochu lepší, ale stejně nevím, kdy mi zase šibne. Já si to naplánuju, že se prostě budu chovat jinak a pak se mi zatmí a už se zase vezu v průšvih. Já nevím, jak to odůvodnit.*

- **A změnil se nějak tvé představy o budoucím životě, když tě pustí?**

Informantka u této otázky potvrzuje, co již pronesla v rozhovoru ve výchovném ústavu. Stále je přesvědčena, že další etapu svého života začne v rodině. A pokusí se odčinit to, co svým chováním napáchala. Jediné, co Karla přehodnotila, je její studium na středním odborném učilišti, které již nedokončí, respektive ani se studiem nezačne. I když byla přijata, nenastoupila, protože byla již převezena do věznice. Bude pracovat jako nekvalifikovaná pracovní síla a uvědomuje si, že výše jejího výdělků nebude taková, jakou si představovala. Finančně chce podpořit rodinu a na své osobní potřeby využije minimální částku: *Myslím, že mám mámě co vracet, tak alespoň jí snad pomůžu s prací doma a trochu finančně, i když to nebude žádný zázrak. Jako uklízečka nevím, jestli budu brát třeba 12 000 Kč nebo ještě méně. To se uvidí. Ale domů chci jít.*

- **Změnil se tvůj postoj k drogám?**

Nad touto otázkou se informantka déle zamýšlí. Chápe, že jí užívání pervitinu z větší části způsobilo její současnou situaci a umístění ve vazební věznici. Marihuanu nepovažuje za návykovou látku, ale jen takové zpestření oproti běžným tabákovým výrobkům. Nepopírá, že si klidně občas marihuanu zakouří, až bude propuštěna. Ohledně pervitinu je opatrnější, a i jeho občasného užívání se chce vzdát. Zároveň, ale dodává: *Je to strašně těžký, když už víte, co to s vámi dělá a nejsou to nepříjemné pocity, tak když to přede mě někdo položí, abych si dala, nevydržím to. To je, jako když držíte dietu a pak před vás dá někdo nějakou dobrotu, tak si taky řeknete, tak jednou si dám a pak zase budu pokračovat v dietě. Možná, že překvapím i sama sebe, ale s tím si nejsem jistá.*

- **Měla jsi už návštěvu nebo jste v písemném kontaktu s tvou mamkou?**

Informantka potěšeně sděluje, že naštěstí jí její rodina nezavrhla a je s nimi v pravidelném písemném kontaktu a také jednou už za ní byla na návštěvě. S úsměvem vypráví: *Mamka mi píše nádherné dojemné dopisy. Neustále mě utěšuje a píše, že jsem stále její holčička. Pak tu byla na návštěvě a skorou celou návštěvu jsme probrečeli. Strašně mě mrzelo, že jsem ji nemohla obejmout. Chybí mi a je mi strašně smutno. Když jsem ji viděla, jak je ustaraná a že za to vlastně můžu i já, tak bych si nafackovala.*

- **Je něco, z čeho máš strach?**

Karla při této odpovědi zadržuje slzy. Bojí se nejvíce sama sebe, svého zkratkovitého chování a následků. Je si vědoma, že každý její čin má následky. Obává se soudu a jeho rozhodnutí. Nedovede si představit další etapu svého života za mřížemi. Její vyjádření je velmi tvrdé: *Pokud bych šla sedět natvrdo, nedala bych to. Těžko to dávám tady a tam by to bylo asi ještě horší. Asi bych se raději zabila. Nedovedu si to představit. Někdo říká, že vazba je drsnější, než pak vězení. Nevím, běhá mi mráz po zádech, raději budu doufat v tu lepší variantu, že mě pustí nebo třeba se půjdu léčit s tou mojí pošahanou hlavou. Další její obavy se týkají vztahu s matkou. Má strach, že jejich křehký znovuoobnovený vztah nevydrží. Jak sama říká, je to asi to jediné, co jí teď drží nad vodou.*

- **Už nám bude končit návštěva, je ještě něco, co mi chceš říct?**

Moc děkuju, že jste přijela. Já vím, že jste sem musela jet extra, že jste sem cestu neměla a děkuju. Já vám určitě ještě napíšu, jak to se mnou tady vypadá. Slibuju, že se budu snažit, aby vyšlo to, co jsem Vám tu řekla. Ale trochu už mě asi znáte, tak to přece jenom na 100 % to slíbit nemůžu. Já se omlouvám všem v ústavu, prosím vyříd'te jim to. Informantka se po těchto slovech rozplakala.

7.3.4 Další reálný vývoj

Za 14 dní po našem rozhovoru s Karlou proběhl soud, který pro ni nedopadl příznivě a Karla byla převezena do jiného zařízení k výkonu nepodmíněného trestu na více než rok. Její dopisy obsahují především omluvy: *Předem mého dopisu se omlouvám, že jsem se neozvala dřív. Bylo toho na mě moc, jsem převezena do jiné věznice a budu sedět hodně dlouho. Dostala jsem záchvat breku, když mi sdělili rozsudek a máma brečela taky. Jinak moc nemám žádné novinky, ale přece jen je to trochu lepší než ve vazbě. Můžu kouřit a máme služby na úklid tak se alespoň nějak zabavím. Ale stejně to tu nezvládám,*

za prvních 14 dní jsem se už dvakrát pořezala, ale ne moc. Ale zadělávám tady na problémy ostatním holkám a taky personálu (mrzí mě to). Mám tu, ale úplně skvělou vychovatelku, je hezká, chápavá a chytrá. Jinak své narozeniny jsem prožila celý den s Eskortou. Omlouvám se všem, já neposlouchala všechny ty rady a teď už to nejde vrátit zpět. Teď si vůbec nedokážu představit svůj budoucí život. Informantka pokračovala v písemné komunikaci další dva měsíce. Její situace se se začala zlepšovat, neměla už takové problémy a byla převedena na volnější oddělení. Její kontakt s matkou nadále probíhal, a to především písemně. Poté se informantka na delší dobu odmlčela a nyní u ní probíhá nařízené ústavní léčení v psychiatrické léčebně v trvání několik dalších měsíců. Podstatná změna, která u ní nastala je, že si našla přítelkyni a sexuálně se vyhranila.

7.4 Kazuistika a rozhovor Monika

Narozena v manželství, rodiče se po roce rozešli, svěřena do péče matky, která se později znovu vdala. S otcem se dívka nestýká. Na základní škole bylo po většinu času vše v pořádku, až do pololetí 9. třídy, kdy měla neomluvené absence a důtku ředitele. Později bylo zjištěno, že užívá návykové látky. Absolvovala pobyt na detoxu, ale po nástupu na SOU opět přiznala užívání pervitinu a extáze. Proto následovala opět hospitalizace na detoxu a následně, na základě předběžného opatření soudu i pobyt v léčebně výchovném zařízení, který byl ukončen po dvou měsících. Vzápětí opět přiznala další užívání různých psychofarmak. Na Instagramu byly zveřejněny její fotografie s intimní a drogovou tematikou. Následoval dobrovolný pobyt ve středisku výchovné péče. Po pokusu o sebevraždu (kombinace léků a alkoholu) byla hospitalizována psychiatrické léčebně a následně absolvovala krátký pobyt v komunitě, byla vyloučena z důvodu odcizení opiátových léků s jinými klientkami. Po návratu domů byla opět pozitivní na návykové látky. Následně se začaly doma ztrácet peníze, platební karta a mobilní telefony. Dívka utekla z domu. Po zadržení byla dívka umístěna do výchovného zařízení na základě předběžného opatření. Drogy měly pro dívku socializační funkci, po požití uměla navázat kontakt s vrstevníky, nebála se ztrapnění, uvolnila se. Výrazně úzkostná dívka, velmi těžce se přenáší přes ponižující a trapné okamžiky. Zároveň působí extravagantně, ráda se tlačí na hranice svých kapacit. Chybí jí vnitřní odolnost, brzy se vzdává. Ve vztahu k druhým plachá, introvertní, vystupuje submisivně. Vztahy jsou pro ni důležité, ale trvá dlouho, než naváže vřelý vztah. Velmi ji zúzkostňují časté hádky matky s nevlastním

otcem, bála se jejich rozvodu. V osobnostní struktuře vystupuje emoční nestabilita, proměnlivost nálad. Má tendence k nezávislosti, bez přijetí zodpovědnosti za vlastní jednání. Podle kurátora je sdílnější a upřímnější vůči mužské autoritě.

7.4.1 Poznatky z pozorování na výchovné skupině

Monika je spíše introvertní osobnost. Ve skupině dívek stojí spíše v pozadí. K výchovným pracovníkům se chová slušně a nemá větší výkyvy chování. Výjimku tvoří její návraty z útěku ještě pod vlivem návykových látek, kdy je hysterická a odmítá plnit svoje povinnosti s touhou znovu utéct. Po odeznění účinku návykových látek je opět slušná a vyhledává spíše klidné činnosti. Kreslení, četbu a psaní deníku. Také ráda sleduje pohádky a komunikuje s výchovnými pracovníky. Ostatní dívky na Moniku příliš nereagují, je spíše samotářská. Její pokusy o útěky a uskutečněné útěky jsou promyšlené. Plní na skupině své povinnosti tak, aby jí byly umožněny vycházky. Její chování je mnohdy tedy spíše účelové. K útěku nikdy nepoužila násilí proti ostatním dívkám nebo vychovatelům. Výchovně vzdělávací činnosti, které ostatní dívky odmítají plnit se zájmem. Pravidelně se také účastní příprav na zletilost. Nyní je dívka v ústavu již dva měsíce bez útěku a užití návykových látek a připravuje se odpovědně na zletilost. Podle sdělení výchovných pracovníků požádala o samostatný pokoj, aby jí ostatní děvčata nerušila, což potvrzuje její introvertní povahu.

7.4.2 Rozhovor ve výchovném ústavu

Monika s rozhovorem souhlasila. Rozhovor probíhal ve výchovné místnosti na skupině F v místnosti s kuchyňkou.

- **Proč jsi byla umístěna do výchovného ústavu a co bys udělala jinak, aby k tomu nedošlo?**

Informantka přiznává svůj kladný vztah k návykovým látkám. Popisuje svoje „výlety“ za drogou. Také uvádí, že byla na základní škole šikanována, protože byla tichá a neprůbojná. Z toho důvodu si také našla závadovou partu a začala brát drogy. Poté se její situace ve škole změnila a šikana ustala. Začínala na s kouřením marihuany, později užívala pilulky extáze a nakonec pervitin, který nejdříve šňupala a později užívala nitrožilně. Nyní už pohlíží na situaci jinak a zdá se, že si uvědomuje důsledky svého chování a vlivu drog. *Chtěla jsem být prostě IN. Já jsem nikdy nebyla taková ta holka, která je středem pozornosti. A právě i díky tomu mě začala parta holek šikanovat, ony kouřily a měly už kluky a nejmodernější oblečení. Tak jsem se rozhodla je překovat*

a začala jsem brát a hned jsem stoupla v jejich očích. A bylo po šikaně. Jinak jsem se byla několikrát pak v komunitě, kde jsem na truc porušila podmínku. A tak jsem skončila tady, a jak asi víte, už jsem dlouho čistá. Chci napravit, co jsem způsobila, hlavně mámě. Přemýšlí a dodává, že pokud by se třeba s šikanou svěřila nebo přešla na jinou školu, tak by možná ani nezačala užívat drogy. To byl pro ni zlomový okamžik, pak již sama nedokázala přestat.

- **Co se ti tady líbí a co se ti nelíbí nebo co bys tu změnila?**

Monika jmenuje na prvním místě větrání, jelikož je většina oken zabezpečená a upravená na otevření pouze na malou ventilaci. Sděluje, že je tu špatné ovzduší, některé dívky moc nedbají na svou hygienu, a proto také chtěla být na pokoji sama. Dále zmiňuje větší volnost ve svém volném čase, více počítačů, protože se u jednoho se musí střídat a moc času pro své individuální využití nemá. Nyní už má vycházky, ale také by byla ráda, kdyby jich bylo víc, pokud by se dívky vracely v pořádku a včas. Překvapivě uvádí i zpřísnění režimových opatření na skupině E a také upozorňuje na lenost některých vychovatelů a nedostatek nabídky volnočasových činností z jejich strany. Na doplňující otázku, co ti pobyt ve výchovném ústavu vzal nebo dal, jmenuje především: *Vzal mi hlavně volnost, normální dospívání a rodinu částečně. A naučila jsem se tady asi větší zodpovědnosti, prosadit si svůj názor, víc času na přemýšlení o minulosti o budoucnosti, a tak nějak ochranný štít. Ale také, hlavně v prvních měsících, větší touhu po útěku.*

- **Dovedeš si představit život mimo výchovný ústav? Víš, kam půjdeš, místo, město?**

Monika vytahuje svůj deník, kde si napsala plán. Druhý den po své oslavě narozenin, kterou bude slavit doma s matkou a jejím přítelem a sestrou, půjde na úřad práce, kde se zaregistruje. Hned další den si i sama začne hledat práci na internetu a sama si obejde obchody v místě bydliště. Chtěla by pracovat jako prodavačka, ale má jen základní vzdělání. Domnívá se, že by ji mohli zaměstnat v některé z místních večerních prodejen, které provozují vietnamští spoluobčané. Jak už se zmínila, půjde zpět do rodiny a její matka pro ni přijede v den jejich narozenin. Má sen pracovat jako kosmetička, ale je si vědoma, že si musí dodělat střední školu nebo kurz. O rekvalifikaci poskytované pracovním úřadem nemá informace. Těžko si představuje situaci, kdy by se nemohla vrátit do rodiny: *Pokud bych se nemohla vrátit domů, asi bych si hledala garsonku. Do domova na půl cesty nechci. Ale jsem moc vděčná, že mě mamka bere zpět. Když jsem byla na dovolence,*

seděli jsme dlouho do noci a obě jsme brečeli a objímali se. Já se držím a slíbila jsem jí, že se budu držet i dál a změním celý svůj život. Jen kouřit zatím nepřestanu, ale mamka kouří taky, tak jí to nevadí.

- **Kolik si myslíš, že zaplatíš měsíčně příspěvek rodině za nájem a jídlo? A kolik máš představu, že utratíš za další potřebné věci a které by to byly?**

Informantka má reálnou představu o financích a rozděluje na dvě situace, pokud by byla na pracovním úřadě a pokud by byla zaměstnaná. Je si vědoma většího finančního příjmu, pokud bude zaměstnaná. Uvažuje o částce 4000 Kč, pokud bude zaměstnaná a 2000 Kč, pokud bude na pracovním úřadě. Z dalších nutností jmenuje kosmetické přípravky, cigarety, občasné nákupy potravin domů, oblečení. Je si vědoma, že podstatnou položku z rozpočtu, kterou stanovila na 2000 Kč, utratí měsíčně za cigarety. Ostatní náklady bude upravovat podle částky, která jí zůstane a dle dohody s matkou. Má představu, že určitě jí na začátku pomůže a naučí jí hospodařit s penězi, protože v tomto ohledu jsou její dovednosti nedostatečné, jak sama doslova říká: *Já, když mám peníze u sebe, tak utracím, koupím si, co chci, a je mi jedno, že pak nic nemám. Tady v pasťáku jsem utratila taky kapesné hned, nemusela myslet na jídlo a na oblečení, na základní kosmetiku a mohla jsem si koupit za celé kapesné jen cigarety a něco sladkého, na co jsem zrovna měla chuť. Asi bych to viděla tak, že si nechám výplatu nebo podporu posílat mamce na účet, ona si z toho vezme na domácnost a jídlo a zbytek mi bude dávkovat po týdnu, abych vyšla.*

- **Kolik bys tedy měla mít výplatu? A myslíš, že je to reálné?**

Informantka by byla nejvíce spokojena s částkou 20 000 Kč nebo vyšší. Zároveň nahlas uvažuje, že pokud by byla jako prodavačka u vietnamského prodejce, vydělala by si asi 15 000 Kč a pokud by jí zaměstnali ve větším supermarketu, byla by tato částka 18 000 Kč. S touto částkou by dokázala vyjít na celý měsíc.

- **Co víš o daních, zdravotním a sociálním pojištění? A víš, jak se případně přihlásit na pracovní úřad?**

Informantka dokáže popsat rozdíl mezi hrubou a čistou mzdou. Je si vědoma toho, že jí budoucí zaměstnavatel sdělí hrubou mzdu, kterou si vloží do online kalkulačky a pak teprve bude znát výši mzdy čisté. Má také informace, že na pracovní úřad se musí nahlásit a svou odpověď rozvádí: *Na pracák musím jít a půjdu tam hned druhý den, oni za mě budou platit to zdravotní a sociální, jinak bych si ho musela platit sama,*

a když ho platit nebudu, tak bych měla dluhy a třeba by mě neošetřili v nemocnici. Musím vyplnit formulář, ale je docela jednoduchý. Už jsem ho viděla, přinesla ho paní vychovatelka a zkusila jsem si ho vyplnit. Mám ho uložený jako vzor. Ale jak říkám, co nevím, to se dozvím od mamky.

- **Máš někoho, na koho se obrátit, když budeš v tísní?**

Jednoznačná odpověď Moniky je její matka. Na tu v momentální situaci spoléhá nejvíce. Nepřipouští možnost svého selhání. Na doplňující otázku, pokud by přece jen společné soužití v rodině nedopadlo dobře, na koho by se v nouzi obrátila, uvádí, že pravděpodobně na bývalého přítele nebo někoho ze své staré party. S obavami ale dodává: *Já to zvládnou, ale kdybych náhodou musela kontaktovat staré známé, tak bych, asi do toho spadla znova. Všichni moji přátelé fetují a nevím, jestli bych si zase nezačala přivydělávat jinak a roztočil by se zase ten kolotoč, ze kterého jsem teď už konečně utekla.*

- **Jak si myslíš, že bude vypadat tvůj běžný den třeba za 2 roky?**

Ideálně by si informantka představovala, mít svůj kosmetický salón, malý domeček nejlépe někde na okraji města, se zahradou a přítele, se kterým by později měla dítě. Chtěla by již být dospělejší, jak sama říká: *To, že mi bude osmnáct, neznamená to, že jsem dospělá, ani se tak necítím. Dospělost podle mě je zodpovědnost, práce, rodina, takový styl i života, povinnosti. Ale to, co bych chtěla, je spíš jen ideál. Asi salón a domeček mít nebudu. Tak alespoň byt a práci kosmetičky, to bych mohla zvládnout, pokud budu mít partnera. A běžný den jít do práce, na nákup, uvařit a klidný večer s partnerem. O víkendu nějaký ten koncert a kino třeba.*

- **Myslíš si, že tě ústav připravil na samostatný život? Co ti bude chybět?**

Informantka ohledně přípravy na zletilost vidí chyby, jak na své straně, tak, na straně vychovatelů. Sama zpočátku neměla o poskytované informace zájem. Až v posledních dvou měsících se zvýšila její aktivita. Spolupracovala se sociální pracovníci, od které považuje informace za dostačující. Od vychovatelů nebyla podle jejího vyjádření příprava až tak kvalitní. Bylo to podle ní velice individuální podle konkrétního vychovatele, který sloužil. Vysvětluje konkrétní rozdíly: *Některá vychovatelka si dala práci a připravila hru a donesla ty formuláře, takže jste si to mohla nanečisto vyplnit. Kdybych ten formulář*

nebo složenku poprvé, tak vůbec nevím, co tam mám všechno psát. A zase některá vychovatelka jenom poučovala, a to mne fakt nebavilo a za chvíli už jsem to nechtěla poslouchat. Nudilo mě to, tak jsem se sebrala a šla jsem do pokoje.

- **Dokázala by sis představit, že bys tu zůstala déle?**

Informantka by v žádném případě nechtěla zůstat ve výchovném ústavu déle, a to ani za předpokladu, že by studovala. Těší se na změnu a život v rodině. Vnímá odchod z výchovného ústavu jako zkoušku svých schopností, vytrvalosti a je to pro ni výzva, ve které nechce zklamat sama sebe a rodinu.

- **Je něco, z čeho máš strach?**

Monika se vrací ke svým předchozím odpovědím a přiznává, že má největší strach sama ze sebe. Aby se zachovala v určitých vypjatých situacích správně, jako příklad uvádí: *Pokud bych se třeba pohádala s mámou kvůli něčemu, tak abych nebyla sprostá a nepráskla dveřmi a neodešla. Nebo abych ve vzteku jí neřekla něco fakt hnusného a ona by mě pak vyhodila. Asi bych to chápala. Musím se držet.* Další velkou obavu má, pokud by nastala situace, kdy by se potkala se svými původními přáteli z drogového prostředí, že nedokáže říci: *NE, já už nefetuju. Nechci si dát, radši si dá pivo.*

- **Napadá tě ještě něco, co bys mi chtěla říct?**

V závěru rozhoru mi informantka předává na sebe kontaktní telefonní číslo a sděluje svůj profil na veřejné sociální síti. Vyjadřuje také poděkování za příjemný rozhovor: *Já jsem byla ráda, že jste přišla a že jsem si s někým takhle v klidu popovídala. Docela se mi ulevilo, že jsem se mohla svěřit. Asi kromě mámy jsem si tady s nikým tak dlouho nepovídala. Možná jsem ani nechtěla. Teď jsem před tím odchodem i trochu na měkko. Mám očekávání, které nevím, jestli se mi splní, ale těším se na všechno. Určitě se Vám ozvu nebo napište, zavolejte a já Vám povím, jestli, to, co jsem Vám tady řekla, se splnilo nebo ne. Fakt budu ráda a sejdem se, pokud nebudu daleko.*

7.4.3 Další reálný vývoj

Pro Moniku si v den jejich narozenin přijela do výchovného ústavu matka a odvezla si dceru domů. Krátce poté se mi informantka ozvala s tím, že se jí daří dobře. Zaměstnání zatím nemá, ale je zaregistrována na úřadu práce. Se svojí matkou má sice křehký, ale dobrý vztah. Zaměstnání si hledá fyzickými obchůzkami a na internetu.

Po měsíci od posledního kontaktu se mi již informantka neozvala. Její mobilní telefon byl nedostupný a na zanechané zprávy na sociální síti neodpovídala. Dle informací, které se mi podařilo zjistit, Monika odešla z domova, není jisté zda, jí o to požádala matka nebo odešla sama a opět se zapojila do svého okruhu přátel s drogovou minulostí a začala si přivydělávat vlastním tělem.

7.5 Kazuistika a rozhovor Rebeka

Po rozvodu rodičů svěřena do péče matky. Matka uvedla, že od 5. třídy ZŠ začalo problémové chování dívky, nerespektovala matku, intrigovala, vymýšlela si. Chodila pozdě domů. Opakovaně se sebepoškozovala, převážně řezáním na pažích. Absolvovala několik pobytů v psychiatrické léčebně, které nepomohly, a proto byla umístěna do dětského domova se školou a byla jí nařízena ústavní výchova. Z důvodu přijetí ke studiu oboru Provozní služby a jejího zhoršujícího se chování byla přemístěna do výchovného ústavu. Příprava na vyučování probíhala s výkyvy. Nesamostatná, bez zažitých povinností. Pracovní tempo je pomalé, je pohodlná, baví ji některé výtvarné techniky. Nemá náhled na své chování, v záchvatu vzteku je agresivní. V kolektivu odtažitá, vyčleňovala se; ostatními dětmi byla spíše tolerovaná, než přijímaná. Autoritu vychovatele dokázala respektovat, dala se motivovat pochvalou. Upoutává pozornost, vyhrožuje sebepoškozováním. Pokud jí něco zaujme, dokáže být tvořivá. Navenek manifestuje sebevědomí, ale je nejistá se slabší sebedůvěrou. Je nedůsledná a má slabou vůli. Selhává v napjatých mezilidských situacích. Aktuální intelektové výkony dosahují pásma lehkého mentálního defektu.

7.5.1 Poznatky z pozorování na výchovné skupině

Rebeka dochází je studiu na obor Provozní služby přímo ve výchovném ústavu je umístěna na skupině A, která je režimově uzpůsobená dívkám s psychickými problémy, které také užívají větší množství psychiatrické medikace. Rebeka se zapojuje do kolektivu podle její momentální nálady. Většinou je spíše samotářská. Ráda si čte, zajímá se o masáže, kreslí a vyrábí lapače snů. Dovede být velice milá, ale během okamžiku se její chování změní, vyhrožuje sebepoškozováním, odmítá psychiatrickou medikaci a má tendenci ke slovní agresi. Při opakovaných konfliktech, kdy dívka odmítá opustit například společenskou místnost ve večerních hodinách a odevzdat stěp, musela být přivolána záchranná služba, která za asistence Policie České republiky aplikovala Rebece léky na zklidnění. Dívka je po těchto atacích na kratší dobu přemístěna na uzavřenou skupinu E, zejména kvůli své bezpečnosti a zvýšenému dohledu. Rebeka

je opakovaně také hospitalizována v psychiatrické nemocnici. Pokud má vycházky, tráví čas venku se svým přítelem, který je o několik let starší než ona. Z vycházek se vrací v pořádku a většinou v dobré náladě. Návykové látky nikdy neužívala a neužívá. Je občasná kuřačka. Na skupině vyhledává spíše přítomnost vychovatelů než dívek, její ataky zlosti někdy také souvisí s nedostatečnou pozorností od výchovných pracovníků. Rebeka je schopna si udržovat pořádek, ráda uklízí a vaří. V tomto ohledu se pak stává vůdčí osobností a rozděluje úkoly. Do školy dochází pravidelně a má malou absenci.

7.5.2 Rozhovor ve výchovném ústavu

Rebeka s rozhovorem souhlasila. Rozhovor probíhal v jejím pokoji na skupině A.

- **Proč jsi byla umístěna do výchovného ústavu a co bys udělala jinak, aby k tomu nedošlo?**

Informantka nerada vzpomíná na dětství, sděluje překvapivé informace, že jí její matka týrala, uvádí, že je také psychicky nemocná a užívá medikaci. Uvádí i tvrdou skutečnost: *Máma bodla jednou při hádce tátou nožem do ramene, to jsem byla ještě menší a táta pak odešel a už jsem zůstala jen s matkou a sedmi sourozenci. Nikoho ze sourozenců máma netýrala, jen mě. Já byla druhá nejstarší.* Popisuje, že začala zlobit a nechtěla být doma a začala se každý den sebepoškozovat. Z tohoto důvodu byla převezena do psychiatrické nemocnice a poté do dětského domova se školou. Byla ráda, že odešla z domova, ale v dětském domově měla také problémy, a nakonec si podala přihlášku ke studiu a byla převezena do současného výchovného ústavu.

- **Co se ti tady líbí a co se ti nelíbí nebo co bys tu změnila?**

Překvapivě se informantka vyjadřuje o současném pobytu velmi pozitivně. Nemá problémy s režimem výchovného ústavu a vyhovuje jí, že nemusí do školy ven a je vše v jedné budově. Občas se jí nechce vstávat do školy a přemýšlí nahlas, jestli by škola nemohla začínat třeba až v devět hodin. Ráda by změnila také počet dívek na skupině místo šesti na čtyři a ráda by měla pokoj sama pro sebe. Uvítala by také větší možnosti ve volnočasových aktivitách. O výchovných pracovnících se vyjadřuje také velmi pozitivně a doslova říká: *Mám je ráda, hlavně paní K, A a M a také pana Z. A já vím, že když občas zlobím, že mě musí zklidnit a jsou přísnější. Ani na skupině E mi to nevadí, když tam občas skočím. Tak se mi zase vychovatelé víc věnují, a když tam je málo holek tak je tam i větší klid a ani mi nevadí, že nejdu ven.*

- **Dovedeš si představit život mimo výchovný ústav? Víš, kam půjdeš, místo, město?**

V této odpovědi má informantka jasné představy, které již také sdělila sociální pracovníci. O návratu k matce neuvažuje a je již domluvena se svým přítelem. Bude bydlet s ním a jeho rodinou. Už se o tom s přítelem bavili a jsou na všem dohodnuti, jen nemám informaci, zda souhlasila i jeho rodina. Její přítel bydlí nedaleko od výchovného ústavu a plánuje, že bude chodit navštěvovat vychovatele. Její představy o vedení domácnosti jako je vaření, úklid a nakupování jsou reálné a nevidí v tomto ohledu problém. Tyto činnosti samostatně ovládá a baví ji.

- **Kolik si myslíš, že zaplatíš měsíčně příspěvek rodině za nájem a jídlo? A kolik máš představu, že utratíš za další potřebné věci a které by to byly?**

V této odpovědi nemá informantka zcela jasno, neprobírali otázku financí se svým přítelem. Nechá na rodině přítele, jak se dohodnou, kolik bude přispívat na jídlo. Má již nyní přiznaný invalidní důchod, ze kterého bude tyto příspěvky realizovat. Přesnou částku ještě také nezná, má tyto dokumenty uložené u sociální pracovnice. Kromě důchodu by si také ráda přivydělávala, jako uklízečka nebo pomocná síla v kuchyni. Uvažuje i o prádelně. Ohledně dalších osobních věcí, které by si nakupovala, jmenuje kosmetiku, cigarety, knížky, pastelky, mandaly, bavlnky, korálky, cigarety a další potřeby na kreativní využití.

- **Kolik bys tedy měla mít výplatu? A myslíš, že je to reálné?**

Informantka předpokládá, že její hlavní příjem bude invalidní důchod a jako přivýdělek uvažuje o částce 5000 Kč. To by podle ní mělo být dostačující. Tuto možnost vidí jako velmi reálnou s tím, že by nechodila do práce každý den. Odůvodňuje to svým psychickým stavem, pravidelností návštěv v psychiatrické ambulanci a také množstvím léků, po kterých je někdy více unavená. Také počítá s tím, že její přítel také půjde do práce: *On zatím také nepracuje, ale počítám, že také bude mít práci, abychom si mohli koupit víc věcí, třeba i nábytek do pokoje, nový mobil, a tak něco. A možná i pračku, tu nevím, jestli tam jeho rodiče mají a jestli třeba není stará.*

- **Co víš o daních, zdravotním a sociálním pojištění? A víš, jak se případně přihlásit na pracovní úřad?**

V této oblasti nemá informantka dostatečné znalosti. Nemá představu o hrubé a čisté mzdě a o odvodu zdravotního, sociálního pojištění a daní. Nemá informace o možnosti se hlásit na pracovní úřad i přesto, že bude pobírat invalidní důchod. Je informována pouze o možnosti žádosti o příspěvek na bydlení.

- **Máš někoho, na koho se obrátit, když budeš v tísní?**

Informantka spoléhá na svého přítele a jeho rodinu. Nepřipouští možnost, že by se vrátila k matce nebo se na ní obrátila v případě nouze. Její vyjádření je tvrdé: *Ona mně spíš ublížila a stejně by mi nepomohla. A asi i kdyby ona chtěla pomoci, řekla bych jí, že za to všechno, co mi dělala, ať si pomůže sama. Já bych to asi ani nezvládla psychicky se tam vrátit.* Dále uvádí, že s otcem je v kontaktu a pravděpodobně by se na něj obrátila. Uvažuje i o možnosti se obrátit na výchovné pracovníky nebo sociální pracovníci, i když už by nebyla ve výchovném ústavu.

- **Jak si myslíš, že bude vypadat tvůj běžný den třeba za 2 roky?**

Rebeka nevidí velké rozdíly v běžných činnostech, které vykonává ve výchovném ústavu a které bude vykonávat v domácím prostředí. Chtěla by bydlet s přítelem bez jeho rodiny a nejlépe v domku se zahradou, kde by ráda měla zvířata, hlavně psa. Pravidelně by uklízela, vařila, prala a chodila na brigády. O trávení volného času se vyjadřuje ve formě nahodilých činností, jako jsou procházky, kino, sledování televize, četba a výroba z korálků, která jí baví. Společné zájmy s přítelem neguje: *Když jsem u něj na dovolence, tak já si třeba čtu a on hraje na počítači. Někdy spolu koukáme na televizi a na procházky se mu moc nechce.* Je si jistá, že určitě za dva roky ještě nebude plánovat těhotenství.

- **Myslíš si, že tě ústav připravil na samostatný život? Co ti bude chybět?**

Pozitivně informantka hodnotí přístup výchovných pracovníků a učitelů v rámci praktických předmětů, především jejich trpělivost. Její matka podle jejího vyjádření by jí nenaučila nic. Jmenuje činnosti, které se ve výchovném ústavu naučila: *Umím nakupovat, spočítat si peníze, vařit, uklízet, žehlit a šít a také se nebojím mluvit s lidmi. Třeba když jdu do krámu a nemůže něco najít, tak se zeptám prodavačky. Předtím bych*

asi radši utekla nebo to hledala sama. Informantce, jak už se zmínila v předešlých otázkách, budou chybět výchovní pracovníci. S ostatními děvčaty neměla navázaný přátelský vztah a o některých se zmiňuje až na hranici nenávisť. Neplánuje je kontaktovat ani přes sociální síť.

- **Dokázala by sis představit, že bys tu zůstala déle?**

V žádném případě neuvažuje informantka o dobrovolném prodloužení pobytu. Velmi se těší na společný život s přítelem a na svou větší samostatnost. V odpovědi ještě upozorňuje na vstřícný přístup výchovných pracovníků, ale přesto ráda výchovný ústav opustí.

- **Je něco, z čeho máš strach?**

Informantka nevyjadřuje obavy ze samostatného života a odchodu z výchovného ústavu. Vyjadřuje nejistotu ohledně jen vztahů v rodině přítele. Má obavu, aby ji dobře přijali a nebyla příčinou rodinných hádek. Je připravena na plnou starost o domácnost. Nechce se dále už sebeпоškozovat i z toho důvodu, aby to nenarušilo vztahy v rodině.

- **Napadá tě ještě něco, co bys mi chtěla říct?**

Rebeka v závěru rozhovoru vyjadřuje přání další komunikace se mnou pomocí sociální sítě a předává mi na sebe telefonní kontakt. Vyjadřuje přání se sejít později mimo výchovný ústav a klade dotaz, zda mě může kontaktovat, pokud bude mít nějaký problém nebo jen si popovídat.

Informantka opustila v den svých osmnáctých narozenin výchovný ústav a odešla ke svému příteli, který na ni čekal před výchovným zařízením. Podle jejich zpráv se jí daří dobře a je spokojená. Pravidelně navštěvuje psychiatrickou ambulanci, byla jednou hospitalizovaná v psychiatrické nemocnici na svou žádost. Také se podrobila běžnému operačnímu chirurgickému zákroku. Po 4 měsících od jejího opuštění výchovného ústavu jsem se s informantkou opět sešla. Rozhovor probíhal v místní malé kavárně.

7.5.3 Rozhovor v kavárně

Informantka přišla na domluvenou schůzku včas, byla v dobré náladě, hezky oblečená a upravená. S rozhovorem souhlasila a na setkání se těšila.

- **Rebeka, jak se cítíš a jak vnímáš prvních pár měsíců v nové rodině?**

Informantka potvrzuje svoji spokojenost, která se projevuje i na venek. Vypráví, že zpočátku jejího bydlení s přítelem o ní jeho matka nevěděla. Bydlí ve společném rodinném domě, Rebeka a její přítel obývají horní patro a společné prostory sdílí s matkou přítele, jeho tetou, babičkou a jeho mladším bratrem. Po 14 dnech společného bydlení sdělil její přítel přítomnost Rebeky své matce. Jeho matka informantku přijala, stejně tak jako zbytek rodiny. Rebeka popisuje, že uklízí v celém domě a baví jí to. Nejčastěji vaří s tetou. Informantka mi ukazuje své ruce, kde nemá žádné nové jizvy a s úsměvem a pyšností v hlase mě informuje, že od odchodu z výchovného ústavu se již nepořezala. Pravidelně dál navštěvuje psychiatrickou ambulanci a užívá předepsanou medikaci.

- **Rebeka a co tvoje brigáda a zaměstnání přítele?**

Informantka se své odpovědi uvádí, že její přítel je stále bez zaměstnání a pobírá invalidní důchod stejně jako ona. Nevzpomíná si, jak se nazývá jeho nemoc, ale jedná se pravděpodobně o onemocnění pohybového aparátu, při chůzi musí používat francouzskou hůl. Ona sama také pobírá invalidní důchod z důvodu svého psychického onemocnění. Plánovanou brigádu zatím nemá, jelikož v nejbližší době po dohodě s psychiatrem bude hospitalizována v psychiatrické nemocnici na stabilizační dobrovolný pobyt. Po jejím návratu plánuje nastoupit do chráněných dílen. S vedoucím těchto dílen již je domluvena na schůzce po jejím návratu.

- **A jak řešíte finance v rodině? Vycházíš s tvým příjmem z invalidního důchodu?**

Rebeka odpovídá velice konkrétně: *Invalidní důchod mi teď něco přidali tak mám 12 000 Kč, mamce přítele dávám 2000 Kč na bydlení a jídlo. A pak taky dávám 6000 Kč svému příteli, on má nějaké dluhy, tak je musí splácet. Ale kolik celkem platí, to nevím. Já mu věřím. A to, co mi zbyde, tak mi vyjde tak 14 dní pak už nemám žádné peníze.* Informantka sděluje, že si občas také koupí nějaké jiné jídlo, na které má chuť, kupuje si knížky, korálky, omalovánky, kosmetiku, ale úklidové prostředky a prostředky na praní prádla nekupuje. Těší se chráněných dílen, že bude mít větší příjem a bude mít peníze na celý měsíc.

- **V minulém rozhovoru jsme se bavili o tvé matce a otci, změnily se vaše vztahy?**

Informantka radostně popisuje svou návštěvu u otce, která proběhla před 14 dny před naším rozhovorem. Její otec má novou ženu a Rebeka jí popisuje jako příjemnou a hodnou. Jejich vztahy jsou kladné a otec jí pravidelně kontaktuje i telefonicky. Ohledně matky přiznává, že jí kontaktovala po opuštění výchovného ústavu a vyžadovala po ní finanční pomoc. To jí informantka odmítla, ale matka jí opakovaně z tohoto důvodu kontaktuje. Má to vliv i na její psychický stav a tento problém řešila již se svojí lékařkou. Nyní si dívka v kontaktech na sociální síti matku zablokovala a nepřijímá hovory od ní.

- **Shodují se tedy tvé představy o budoucím životě s nynější realitou?**

Jak už vyplývá z předchozích odpovědí, její představy o životě po opuštění výchovného ústavu se téměř naplnily. Sama se vyjadřuje o minimálních rozdílech: *Myslela jsem, že přítel bude pracovat a budeme mít trochu víc peněz, nevěděla jsem o jeho dluzích. Ale nevadí mi to. Jsem spokojená, že se neřežu, že mě jeho rodina přijala, mám kde bydlet a co jíst. Co se změnilo tak spíš to, že bych asi nešla uklízet, uklízím doma, a to mi stačí. Baví mě vyrábět různé věci, tak se těším do té chráněné dílny.* Využívání trávení volného času jejího přítele se nezměnilo. Na delší procházky vzhledem k onemocnění chodí většinou sama a se psem. Rebeka, ale také sděluje překvapivé přání, ráda by v budoucnu bydlela sama s přítelem, ale ne nynějším. Je si vědoma, že výše jejího příjmu je nedostatečná a uvažuje do budoucna o menším pronajatém bytě. Připouští, že má málo soukromí vzhledem ke společnému bydlení několika generací.

- **Jak bys řešila situaci, pokud byste se rozešli s přítelem a musela jsi odejít se současného bydlení?**

Na tuto situaci je informantka připravena a nevnímá ji jako zcela nereálnou. Obrátila by se na svého otce, který jí nabízel bydlení již před odchodem z výchovného ústavu. Je si sama vědoma, že bydlení u otce by bylo na dočasnou dobu: *Určitě bych nechtěla bydlet u táty dlouho, ne proto, že bych ho neměla ráda, ale jsem dospělá, tak chci bydlet sama nebo s přítelem bez dalších členů. Táta má nahoře na půdě pokoj, který by byl můj. Táta by mě nenechal v nějakém průšvihů. K mámě bych se nevrátila, to bych raději šla na ubytovnu.*

- **Je teď něco, z čeho máš strach?**

Informantka si vzpomíná, že měla obavy především ze vztahů v rodině. Tyto obavy se ukázali jako nedůvodné a nyní se cítí jistější. Žádné obavy nyní nesděluje.

- **Je ještě něco, o čem si chceš popovídat?**

Když tak přemýšlím tak mě pasťák docela naučil, jak se chovat a jsem na sebe teď pyšná, že již se neřežu. Asi mám nějaké mezery, co bych musela dělat, když bych bydlela sama, ale třeba složenku abych poslala nájem, umím vyplnit. Má svůj bankovní účet, kam mi chodí peníze. Ráda se s Vámi ještě sejdu, až se vrátím z léčebny a zajdeme na kafe. Těším se, až nastoupím do té dílny, baví mě to a nebudu pořád zavřená doma. Přinesu Vám pak ukázat, co vyrábím. Informantka mi dále volně vypráví o tom, jak trávila Vánoce, co dostala za dárky a jaké dárky nakoupila ona, dále popisuje i své zážitky s posledních měsíců.

7.5.4 Další reálný vývoj

Informantka po dvou dnech od našeho rozhovoru odjela do psychiatrické léčebny. Pravidelně mi zanechává zprávy. Cítí se dobře a pobyt jí prospívá, zároveň se i těší zpět domů a do chráněných dílen. V léčebně plánuje zůstat asi tři týdny, ale i podle toho co, jí doporučí její ošetřující lékař. Je stále v pravidelném telefonickém kontaktu s otcem a její přítel za ní již byl na návštěvě. Je stále pozitivně naladěna a na nic nestěžuje. Její matka jí přestala telefonicky kontaktovat a Rebecka to vnímá jako úlevu. Předpokládám, že se s informantkou ještě setkám po jejím propuštění z léčebny.

8. Diskuze

V rámci provedeného kvalitativního výzkumu byly zjištěny, jak překvapující, tak i očekávané výsledky. Odpovědi informantek nebyly záměrně upravovány ani stylisticky. Stanovila jsem tři cíle této práce, které se budu nyní snažit vystihnout za pomoci položených výzkumných otázek. Všechny dívky měly společné problémy, kvůli kterým bylo rozhodnuto o umístění do výchovného ústavu. Jednalo se především o útěky, záškoláctví, agresivní jednání, drobné krádeže, problémy v rodinném prostředí, sebepoškozování a zkušenosti s návykovými látkami. Na tyto témata odkazuje teoretická část práce a prakticky se příčiny potvrzují.

Všechny dívky potvrdily, že příprava na jejich zletilost ve výchovném ústavu probíhala. Také přiznaly, že se jí neúčastnily ze své vlastní vůle a polemizují o její kvalitě a metodice. Přípravu na zletilost ovlivňovala také intelektová vyspělost dotazových dívek. Ani jedna dívka nezmiňovala životopis, nácvik pracovního pohovoru a zcela chybělo smysluplnější trávení volného času. U všech dívek chybí vytrvalejší volnočasová činnost. Informace o daních, zdravotním a sociálním pojištění jsou u všech dívek nedostatečné, ale informantky nevidí v této neznalosti problém. Spoléhají na pomoc rodiny nebo budoucího partnera. Jako pozitivní hodnotí přípravu pokrmů a možnosti realizace nákupu potravin, což bylo podmíněno plněním povinností. Nebylo možné tuto aktivitu realizovat u dívek, kterým bylo uděleno výchovné opatření s omezením vycházek a byly umístěné na skupině E.

Z další položené výzkumné otázky vyplývá, že představy dívek o jejich odchodu jsou reálné, ale u některých dívek nedošlo k jejich naplnění. Dívky pracovaly s reálnými možnostmi, podle rodinných vztahů a dalších vazeb. Nestavěly „vzdušné zámky“. Změny, které nastaly u dvou dívek, proběhly ještě před dovršením zletilosti. Svě narozeniny oslavily ve vazební věznici. Obě tyto dívky svých činů litují, ale ani lítost a příslib změny nezabránilly dalším jejich problémům, které měly ve výkonu trestu nebo v dalším léčebném zařízení. Je pozorovatelné, že dívka Karla, která má oporu v rodině zvládá psychický tlak, ze změny její situace v posledním sledovaném období lépe než dívka Lola bez přítomnosti rodiny. Ačkoliv má Karla úplnou rodinu, neznamená, že je zcela funkční. U Loly v porovnání s ostatními dívkami byl její přístup k budoucnosti nejvíce vzdálený reálným možnostem, ačkoliv ona sama tyto možnosti viděla jako reálné. U této dívky byla snížena intelektová rovina a své potřeby měla omezené na základní materiální věci

(cigarety, káva, oblečení). Dívka Monika, která byla na velmi dobré intelektové úrovni, odpovídala na otázky velmi reálně. Věřila jsem, že její plány a obnovený vztah s matkou jí pomůže překovat problémy a abstinovat. Ačkoliv tedy měla oporu v rodině, selhala a vrátila se do drogového prostředí. Naopak poslední dívka Rebeka, která odešla jako jediná hned po opuštění výchovného ústavu mimo svou rodinu, prospívá dobře. Pravděpodobně hraje významnou roli přítomnost rodiny jejího partnera. Ve výchovném ústavu byla dívka zvyklá na život v komunitě, a i z tohoto důvodu může být její přechod do větší rodiny příjemnější i s ohledem k jejímu psychickému onemocnění a reakce na změny. Dívka Sandra se díky podpoře své matky osamostatnila, vychovává svou dceru, což je v jejím mladém věku náročné. Dvě dívky, které své představy proměnily v realitu, byly podpořeny rodinou, buď svou vlastní (i když neúplnou) nebo rodinnou partnera. A naopak dvě dívky, které ač byly rodinnou podporovány, tak se jejich představy o reálném životě ne-naplnily a selhaly. Nemohu ani jednoznačně říci, že podpora rodiny zabezpečuje snadnější návrat do prostředí mimo výchovný ústav nebo zaručí nesehání dívky. Pro přehlednost uvádím shrnutí představ a reálnou situaci informantek. Z pěti informantek se pouze u dvou naplnily jejich představy o samostatném životě.

Lola představa život s partnerkou, partnerem, byt, → vazební věznice → psychiatrická léčebna → vazební věznice → budoucnost vysoká pravděpodobnost výkonu trestu

Sandra představa návrat k matce a poté společné bydlení s přítelem → bydlení u matky → společný byt s přítelem a narození dítěte → budoucnost zaměřená na výchovu dítěte

Karla představa návrat do rodiny → vazební věznice → výkon trestu → psychiatrická léčebna → budoucí představa návrat k rodině

Monika představa návrat k matce → krátký pobyt u matky → život na ulici → nejistá budoucnost prozatím v drogovém prostředí

Rebeka představa bydlení s přítelem u jeho rodiny → život s přítelem u jeho rodiny → budoucí představa osamostatnění a byt jen s přítelem

Problémy, které dívky řešily, vnímaly, jako součást samostatného života. Komunikace s úřady, běžná korespondence, žádost o pracovní místo, hospodaření s financemi neviděly jako problém. Jako problémy vnímaly informantky samotnou realitu, nenaplnění

svých očekávání až šok z nastalé situace. To především ty dívky, které ještě před dovršením zletlosti absolvovaly pobyt ve vazební věznici. Jako problém viděly zklamání rodinných příslušníků a sama sebe. Výraznějším problémem bylo fyzické napadání partnerem u informantky Sandry.

Další položená výzkumná otázka byla zaměřena na pozitivní a negativní stránky ústavní výchovy z pohledu dívek. Dívky považují za příjemnější menší počet dívek na výchovných skupinách a uvítaly by větší soukromí. I podle mého pozorování často dochází ke konfliktu v době, kdy je výchovná skupina zaplněna. Ze stran dívek jsou různé požadavky a každá dívka chce prosadit svůj osobní zájem. V rodině měly všechny dívky samostatný pokoj a své soukromí, což není v možnostech výchovného ústavu. Pouze pokud nemá skupina naplněnou kapacitu, lze umožnit na přechodnou dobu samostatný pokoj. Míra spokojenosti dívek je ovlivněna i možností pobytu na čerstvém vzduchu a také možností větrání na skupinách. K výchovným pracovníkům a jejich hodnocením přistupují informantky individuálně. Dívky na intelektuálně nižší úrovni si vytváří citový vztah a preferují konkrétní vychovatele. Dívky intelektuálně vyspělejší hodnotí především nabízené volnočasové aktivity a samotnou aktivitu výchovných pracovníků. I když se do aktivity nezapojí, reagují pozitivně na připravenost výchovného pracovníka. Z teoretických poznatků vyplývá, že adekvátně vyplněný volný čas přispívá k prevenci sociálně patologických jevů, což se potvrzuje i provedený kvalitativní výzkum. Dvě z informantek doslova uvádí, že pokud by se nenudily a byla jim věnována pozornost v podobě nějaké činnosti, asi by se nepoškozovaly. Je prokazatelné, že k činnosti jako jsou plánování útěku, sebepoškozování, porušování protipožárních pravidel dochází většinou v okamžicích, kdy není vykonávána výchovně nebo volnočasově zaměřená skupinová činnost. Vystává pak otázka, do jaké míry by měl být volný čas strukturovaný a plánovaný. A jakým způsobem usměrnit osobní volno ve výchovných ústavech. Jako poslední problém vidí informantky, které nedosáhly na samostatné vycházky, nemožnost kouření tabákových výrobků ve vyhrazených venkovních prostorách ústavu, například uzavřený dvůr ve vnitrobloku. Problém opakovaného porušování požárních předpisů kouřením je velmi aktuální i z pohledu výchovných pracovníků. Informantky nejsou schopny akceptovat, že pokud nebudou kouřit na skupinách, budou mít dostatek kreditů a dosáhnou na samostatné vycházky. Jsou orientovány na svou potřebu kouřit nyní a dostávají se tak do kruhu mínusových kreditů a výchovných opatření. Své kuřácké potřeby pak realizují

přímo na pokojích bez utajení a za přítomnosti výchovných pracovníků. Využívají komunikace s dívkami, které mají vycházky za účelem nákupu tabákových výrobků a jejich tajnému předání v domluvných skrýších. Informantky tento způsob berou jako hru. Smířily se s nemožností vycházek a pro naplnění své potřeby si našly jinou cestu. Jsou si vědomy porušování Vnitřního řádu zařízení, ale převládá u nich aktuální potřeba kouřit a ztráta kreditů nebo udělení výchovného opatření pro ně není „trestem“.

V poslední výzkumné otázce mě překvapila výrazná sebekritika. Své problémové chování, drogovou minulost a útěky popisují otevřeně. Používají tvrdá slova a hodnotí zpětně své chování jako nepřijatelné. Mají tendenci se omlouvat za své chování a činy a slibovat změnu. Zároveň ale připouští i možnost svého dalšího selhání. Příčiny svého chování ospravedlňují i vlivem okolí. Závadová parta, šikana, nepochopení v rodině, nedostatek volnosti nebo svůj psychický stav. Informantky, které měly zkušenosti s drogami, nehodnotí jejich užívání negativně a mají pochybnosti o své budoucí abstinenci.

Provedený kvalitativní výzkum koresponduje s poznatky teoretické části práce. Forma záškoláctví se u informantek projevovala, byla plánovaná a opakovaná a důvody k ní byla šikana nebo závadová parta a touha po svobodě spojená s nesvázaností režimem. K útěkům z domova měly informantky podobné důvody, k nim se pak následně ještě přidala touha po návykových látkách a pocit uvolnění. U různých forem agresivního jednání u některých informantek vidím příčinu především v nefunkčnosti rodinného prostředí, narušení citových vazeb, možnou dědičností související s psychickou poruchou a aktuální neschopností řešit vzniklou situaci jiným způsobem. S užíváním návykových látek souvisí opakované útěky informantek. Vracející se do známého sociálně patologického prostředí, jelikož ani jiné vazby nemají. Tato sociálně patologická skupina jim poskytne nejen přístup k návykovým látkám, ale stravu, ubytování a v neposlední řadě uznání a zvýšení sebedůvěry. Většina informantek přiznává drobnou kriminalitu, především krádeže kosmetiky nebo drobné elektroniky, kterou mohou následně zpeněžit. Jedna informantka se věnuje i prostituci. Sama o tomto tématu nechtěla hovořit více, z toho lze předpokládat, že tato činnost je pro ni jen nutností, z důvodu získání finančních prostředků. Sebepoškozování bylo několika informantkami prováděno skrytě na jejich pokoji nebo v koupelně, ale vždy byla tato jejich činnost odhalena. Upozornily na ni většinou ostatní dívky, nebo pokud výchovný pracovník nepřicházel, přišla informantka sama a nechala se ošetřit. Výjimkou byla informantka Karla, která se sebepoškozovala velmi krutě, skrytě, odmítala ošetřování a bránila se například přestřižení tkaničky utažené na krku. Zde byla důvodná

obava o dokonání činu a sebepoškozování podle mého názoru hraničilo s pokusem o sebevraždu. Ačkoliv jsou osudy informantek různé mají společnou linii, která začíná již raném stadiu jejich dětství. Nedá se označit přesně bod zlomu a ani nemohu označit jednu příčinu, která byla první a které se následně nabalovaly. Vstup do samostatného života mají dívky, které strávily část svého života ve výchovném ústavu složitější. Je otázkou, do jaké míry se může změnit systém fungování výchovných ústavů tak, aby nebylo vyšší procento dívek, které ve svém následném životě selhávají. Selhávají z pohledu společnosti, rodičů, ale ony sami si selhání mnohdy nepřipouštějí. Chyby ve svém chování vidí reálně a mají přání své chování změnit hlavně s ohledem na jejich rodinu, pokud jí mají. Možná i právě vnitřní pocit své změny nemají v sobě natolik ztotožněný a může to být jeden z mnoha důvodů jejich selhání.

Výsledky provedeného kvalitativního výzkumu nelze zcela zobecňovat, jelikož životní příběhy dívek jsou velice specifické. Obsáhlost práce je zapříčiněná nutností hlubšího poznání jednotlivých dívek a jejich příběhů a zprostředkování hlubšího pohledu i čtenáři. Zároveň je v kvalitativním výzkumu obsaženo několik životních mezníků jednotlivých dívek, které na sebe navazují v delším časovém období, což bylo nutné pro ucelenost a pochopení jejich smýšlení a uvažování. Hlubší zkoumání těchto příběhů ve mně zanechalo smíšené pocity. Atmosféra vazební věznice byla velmi silným zážitkem. Rozhovor v tomto prostředí byl napjatý a stísněnost a nehostinnost prostředí byla pozorovatelná i na informantkách. Lítostivost, pláč, nervózní mnutí si rukou a pohledy ubíhající do okolí provázely provedené rozhovory v tomto prostředí. Z neverbálních projevů byla výrazně cítit obava ohledně svého budoucího osudu a strach z odposlouchávání přítomných dozorců. Tyto rozhovory byly emočně náročné a často byly přerušeny pláčem nebo delším přemýšlením. Zcela opačným protipólem pak byly rozhovory provedené ve výchovném ústavu. Na informantkách nebyla znát nervozita, prostředí jim bylo známé a jejich současným domovem. Některé během rozhoru i vtipkovaly a dotazovaly se na různá témata. Zajímaly se o můj názor, moje zkušenosti a byly pozitivně naladěné. Překvapením byl i jejich přístup, když jsem odcházela, rády by pokračovaly v dalších rozhovorech. Důvodem může být, podle mého názoru, individuální pozornost, kterou jsem jednotlivým dívkám věnovala a kterou dle provedeného výzkumu mnohdy postrádají.

Z provedeného výzkumu se také vyvstává otázka ohledně provázanosti výchovné, vzdělávací a psychologické nebo psychiatrické péče. Ve výchovném ústavu nepůsobí kvalifikovaný psycholog a ve škole není asistent pedagoga. Dle mého názoru by obzvláště

u dívek vykazující extrémní poruchy chování je přítomnost asistenta pedagoga nezbytná. Z vlastního pozorování je mnohdy tento jedinec hlavním spouštěčem rozpadu celé studijní skupiny.

9. Závěr

Ústavní výchova je nejkrajnějším řešením, které nařizují soudy. Ústavní výchova nikdy nemůže nahradit výchovu v rodině, a pokud je rodina alespoň částečně funkční je žádoucí rodinu podporovat a „léčit“. Je potřeba se zamyslet nad lepším a efektivnějším systémem podpory rodin. Mnohdy dochází k násilnému odebrání dítěte z rodiny, než aby se začaly problémy rodiny řešit. V tomto okamžiku dochází k narušení citových vazeb, což může mít fatální následky. Opakované útoky, záškoláctví, sebepoškozování, lhaní a experimentování s návykovými látkami jsou varovným příznakem. Není výjimkou, že některé děti z výchovných ústavů utíkají zpět do rodiny. A děti, které utíkají z domova, se opakovaně zpět domů vrací.

Tato práce měla mimo stanovených cílů, i poukázat a dát podnět k zamýšlení nad systémem, režimem a důvodům k ústavní výchově. Děti přicházející do ústavní výchovy jsou již jistým způsobem „nálepkovány“. Výchovný pracovník, který si přečte anamnézu dítěte, si podvědomě zařadí dítě do určité „škatulky“. Individualita výchovných pracovníků je významnou složkou, na mnohých je pozorovatelné vyhoření a nechuť, jen „přežít“ svou směnu. Konkrétní informantky tuto skutečnost velmi vnímají. Vzhledem k výrazným výchovným problémům dětí ve výchovných ústavech, je počet pracovníků malý. Pro individuální práci s dětmi s extrémními poruchami chování je jeden výchovný pracovník na 6 dětí nedostačující. Toto tvrzení potvrzuje i sdělení informantek ohledně nedostatku pozornosti a nedostatku volnočasových aktivit. Další problém je i malá efektivita vzdělávání ve výchovných ústavech a kvalita a individualita výuky. Z výchovných ústavů jen velmi malé procento dětí úspěšně zakončí studium na střední škole nebo učilišti mimo výchovný ústav.

Teoretická část obsahuje formy, příčiny a pohledy několika autorů na tematiku rizikového chování, včetně nejaktuálnějších dostupných statistik. Další nedílnou součástí této části je pak konkrétní popis režimu výchovného ústavu, kde byl kvalitativní výzkum prováděn. Tato část je důležitá zejména k pochopení provázanosti s režimem a s konkrétními výpověďmi informantek.

Empirická část obsahuje jak parafráze z rozhovorů s informantkami, tak i jejich skutečné vyjádření. Stanové cíle poukázaly na nedostatky, které informantky označily za negativa režimových opatření. Zejména trávení volného času, nezáměr některých vý-

chovných pracovníků, nedostatek aktivit a nedostatek času jednoho výchovného pracovníka na individuální práci. Individuální práce v rámci přípravy na zletilost je podle informantek také nedostatečná, měla by být více praktická a individuální. Zároveň přiznávají svůj nezájem o tuto problematiku. Představa informantek o samostatném životě se shodovala s realitou jen u dvou dívek. I jedné informantky došlo k návratu k závadové partě a dvě informantky byly ještě před zletilostí umístěny do vazební věznice. U jedné z nich je velká šance na návrat do rodiny po ukončení pobytu v psychiatrické léčebně, kterou nyní absolvuje po pobytu v ženské věznici. Všechny informantky se snažily reálně odhadnout své pracovní možnosti, s ohledem na jejich vzdělání. Nastínily rozpočet domácnosti a specifikovaly jednotlivé částky rozpočtu. Některé se přiblížily realitě více. Nejčastěji zmiňovanou položkou z budoucího rozpočtu, kromě bydlení a potravin, byly tabákové výrobky, kosmetika a oblečení. Velmi omezené znalosti pak informantky vykazují v oblasti úředních formulářů. Všeobecné znalosti o odvodu daní, sociálním a zdravotním pojištění mají minimální. V této oblasti jsou po dovršení zletilosti odkázány na pomoc rodiny nebo ostatních institucí. Ani jedna informantka nepočítala s možností její budoucího pobytu v domech na půl cesty. Odrazovala je od tohoto typu bydlení především pravidla, která by musely dodržovat. Jejich touha po „svobodě“ bez omezení je patrná. Pravidla společnosti vnímají, ale jednalo se jim hlavně i pocit svobody vyplývající z režimových opatření. Například svobodu jít kdykoliv ven, vrátit se zpět až se jim bude chtít, v bytě se věnovat tomu čemu uznají za vhodné bez omezení času, kdy se věnovat hygieně, kdy se stravovat a kdy jít spát. Přejít z přísných režimových podmínek do života „bez režimu“ může být i mnohdy příčinou selhání. Není však v současných možnostech většiny výchovných ústavů, aby například půl roku před zletilostí imitovaly život mimo tento ústav formou bytových jednotek, do kterých by výchovní pracovníci jen občasně docházeli. Tento systém by také zcela jistě nebyl vhodný pro děti s extrémními poruchami chování. Je východiskem další zařízení výchovného charakteru po dosažení zletilosti v rámci dobrovolnosti? Podle provedeného výzkumu by žádná z informantek ve výchovném ústavu ani jiném výchovném zařízení nechtěla být. Je tedy potřeba se zabývat otázkou lepší organizace, individualizace a komplexnějšího modelu současné ústavní výchovy v oblasti výchovy, vzdělávání, zdravotnictví, sociální oblasti, ale i represivních složek v oblasti prevence.

Seznam použitých zdrojů

DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2642-6.

FISCHER, Slavomil. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006. ISBN 80-7044-772-9.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2781-3.

FOX, Claudie & HAWTON, Keith. *Deliberate Self-Harm in Adolescence*. Jessica Kingsley Publishers, 2004. ISBN 978-18-464-2016-0. Dostupné z: https://play.google.com/store/books/details?id=39n0j4N71K4C&rdid=book-39n0j4N71K4C&rdot=1&source_gbs_vpt_read&pcampaignid=books_booksearch_viewport

GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1788-3.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HUTYROVÁ, Miluše. *Děti a problémy v chování: Etopedie v praxi*. 2019. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1523-3.

JEDLIČKA, Richard. *Výchovné problémy s žáky z pohledu hlubinné psychologie*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-788-6.

KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpouza deprivantů: o špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci*. Praha: Makropulos, 1996. ISBN 80-901776-8-9.

KOUDELKOVÁ, Anna. *Psychologické otázky delikvence*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-022-6.

KRIEGELOVÁ, Marie. *Záměrné sebepoškození v dětství a adolescenci*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2333-4.

LABÁTH, Vladimír a Alena AMBRÓZOVÁ. *Riziková mládež: možnosti potenciálních změn*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-66-4.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.

LÁTALOVÁ, Klára. *Agresivita v psychiatrii*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4454-4.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5.

MKN-10, *Duševní poruchy a poruchy chování: popisy klinických příznaků a diagnostická vodítka mezinárodní klasifikace nemocí - 10. revize*. 3. vyd. Praha: Psychiatrické centrum, 2006. ISBN 80-85121-11-5.

NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. 5., rozšířené vydání. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1357-4.

SLOMEK, Zdeněk. *Etopedie*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-84-6.

SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.

STANKOWSKI, Adam. *Nástin problematiky etopedie a sociální patologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-7042-360-9.

SUTTON, Jan. *Healing the hurt within : understanding self-injury and self-harm, and heal the emotional wounds*. Oxford: How To Books, 2005. ISBN 978-1845280369.

ŠAFÁŘOVÁ, Michaela. *Rizikové chování v adolescenci*. V. Smékal, P. Macek (Eds.). Brno.: Bannister & Principal., 2002. 10 s. Utváření a vývoj osobnosti. ISBN 80-85947-83-8.

ŠTEFAN, Jiří a Jan MACH. *Soudně lékařská a medicínsko-právní problematika v praxi*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0931-7.

ŠUBRT, Jiří. *Soudobá sociologie*. V Praze: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1789-3.

TKÁČ, Juraj. *Patologické závislosti. Učební texty z psychiatrie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2005. Bonny Press.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

Internetové zdroje:

ČESKO. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *MŠMT: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. MŠMT, ©2017 [cit. 2019-08-27]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [ČSÚ]. Statistická ročenka České republiky 2018. In: Český statistický úřad. [online]. ©2018. [cit. 2019-08-29]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/29-soudnictvi-kriminalita-nehody>

ČESKO. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *MŠMT: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. MŠMT, ©2018 [cit. 2019-10-27]. Statistické ročenky školství, vývojové ukazatele za období 2005–2019. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

KVALITA A EFEKTIVITA VZDĚLÁVÁNÍ A VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVY VE ŠKOLNÍM ROCE 2017/2018 - VÝROČNÍ ZPRÁVA ČŠI [online]. Česká školní inspekce, ©2018. [cit. 2019-08-27]. Dostupné z: [https://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Vyrocnizpravy/KVALITA-A-EFEKTIVITA-VZDELAVANI-A-VZDELAVACI-S-\(1\)](https://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Vyrocnizpravy/KVALITA-A-EFEKTIVITA-VZDELAVANI-A-VZDELAVACI-S-(1))

KRIMINALITA A DELIKVENCE – CHARAKTERISTIKA. Národní informační centrum pro mládež [online]. 2015, 31.8.2015 [cit. 2019-08-29]. Dostupné z: <http://www.icm.cz/kriminalita-a-delikvence-charakteristika>

METODICKÁ PŘÍRUČKA PRO KURÁTORY A MLÁDEŽ. 2016. Dostupná z: <http://www.pedagogicke.info/2018/04/e-kniha-pro-vas-metodicka-prirucka-pro.html>

MRAVČÍK, V., CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., ČERNÍKOVÁ, T., ROUS, Z., TION LEŠTINOVÁ, Z., KIŠŠOVÁ, L., NECHANSKÁ, B., VLACH, T., FIDESOVÁ, H., VOPRAVIL, J. 2018. Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2017 [Annual Report on Drug Situation 2017 - Czech Republic] MRAVČÍK, V. (Ed.). Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 978-80-7440-219-7. Dostupné z <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocnizpravy/vyrocnizprava-o-stavu-ve-vecech-drog-v-ceske-republice-v-roce-2017/>

NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice 2017. In: Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti. [online]. ©2018. [cit. 2019-08-29]. Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/32962/837/VZdrogy2017_web181207.pdf

POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY [PČR]. Statistické přehledy kriminality za rok 2018. In: Policie České republiky. [online]. ©2018. [cit. 2019-08-29]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2018.aspx>

Legislativa:

Zákon č. 48 ze dne 19. března 1947 o organisaci péče o mládež. In: Sbírka zákonů České republiky. 1947, částka 25, s. 359-361. Dostupný z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=48/1947&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon č. 265 ze dne 19. března 1949 o právu rodinném. In: Sbírka zákonů České republiky. 1949, částka 86, s. 745-753. Dostupný z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=265/1949&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon č. 69 ze dne 30. října 1952 o sociálně právní ochraně mládeže. In: Sbírka zákonů České republiky. 1952, částka 35, s. 317-320. Dostupný z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=69/1952&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon č. 94 ze dne 13. prosince 1963 o rodině. In: Sbírka zákonů České republiky. 1963, částka 53, s. 339-350. Dostupný z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=94/1963&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Vyhláška č. 64 ze dne 19. května 1981 o školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy. In: Sbírka zákonů České republiky. 1981, částka 14, s. 340-348. Dostupný z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=64/1981&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon č.109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Dostupný z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/zakon-c-109-2002-sb-o-vykonu-ustavni-vychovy-nebo-ochranne>

Vyhláška č.438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. Dostupná z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/vyhlasiky-k-zakonu-o-vykonu-ustavni-vychovy-nebo-ochranne-vychovy>

Vnitřní předpisy zařízení:

Vnitřní směrnice VS 22

Výroční zpráva 2015/2016

Profily výchovných skupin.

Vnitřní řád

Kreditní systém

EVIX

Seznam tabulek

Tab. 1 Rizikové faktory záškoláctví.....	14
Tab. 2 Příčiny neomluvených absencí žáků – podíl škol (v %).....	15
Tab. 3 Rozsah užívání drog – studie	21
Tab. 4 Užívání návykových látek v posledních 12 měsících mezi žáky ZŠ a studenty SŠ	22
Tab. 5 Odsouzené mladistvé osoby za vybrané trestné činy.....	24
Tab. 6 Trestné činy mladistvých za rok 2018	25
Tab. 7 Možné způsoby sebepoškozujícího chování.....	26
Tab. 8 Vývoj počtu všech zařízení a počtu dětí	37
Tab. 9 Vývoj počtu výchovných ústavů, počtu dětí a útěků	38
Tab. 10 Kreditní systém platný pondělí až pátek.....	45
Tab. 11 Kreditní systém platný o víkendech, prázdninách a svátcích	45
Tab. 12 Režim dne všední dny	47
Tab. 13. Režim dne víkendy, svátky a prázdniny	47
Tab. 14 Počet kreditů a individuální vycházky	48

Seznam příloh

Kompletní přepis rozhovoru s Lolou

Volná kresba dívek

Písemná komunikace

Příloha č. 1

Přepis rozhovoru s dívkou Lolou ve výchovném ústavu

- **Proč jsi byla umístěna do výchovného ústavu a co bys udělala jinak, aby k tomu nedošlo.**

Máma se na mě vykašlala, dala mě sem. Volám jí a nebere mi telefon. Jsem na ní fakt nasraná, změnila si číslo a kurátor a vychovatelé mi nedovolí, abych jí zkusela volat. Stejně jsem půjčila telefon od jedné holky a zkusila jí volat, ještě, než si změnila číslo a neřekla mi, abych jí nevolala. Takže mi asi kurátor a vychovatelé lžou. Teď už je to její číslo hluché a nemám nové, ale já si ji nějak najdu. Byla jsem dětském domově od malička. V děcáku jsem napadla jednu holku a pak mě dali sem. Asi bych nenechala mámu, aby mě dala pryč. Já jsem mámě nic neudělala, nevím, proč mě dala pryč.

- **Co se ti tady líbí a co se ti nelíbí nebo co bys tu změnila?**

Líbí se mi tady někteří vychovatelé, nelíbí se mi škola. A nelíbí se mi na skupině E, že nemůžu chodit sama ven. Musím se pak pořezat, když se mi něco nelíbí, protože nevím, co mám dělat. A taky se mi nelíbí, že něco provedu, ale nemůžu za to a nikdo to nepochopí. Některý holky, když něco provedou tak třeba dostanou jen snížené kredity a já dostanu další opatření. Měla jsem jít vedle na barák a už nevím, co jsem provedla, ale vynulovali mi kredity a jsem tu zase na dalších 14 dnů. Už jsem na to tady alergická, nemůžu otevřít okno a všude mříže. Jak ve vězení. Změnila bych, abych mohla být víc venku a mohla bych kouřit. Jinak si stejně zapálím na skupině a pak nemám kredity. A já musím kouřit. Někteří vychovatelé už to taky tak nehrotí a někdy ani za cigo nestrhnou kredity. A v noci je tu klid, tak kouřím víc v noci.

- **Dovedeš si představit život mimo výchovný ústav? Víš, kam půjdeš, místo, město?**

Jo dovedu si to představit. Budu moct dělat co budu chtít já. Nebudu muset nikoho poslouchat. Já půjdu někam do bytu, asi k příteli nebo přítelkyni, kterého si najdu uvidím (smích). Teď mám na Facebooku rozjetých pár kontaktů tak uvidím, co z toho klapne. Ale asi bych radši ženskou a klidně starší. Ta už bude mít byt (smích). Určitě bych šla do Prahy, tam je všechno, noční život a pohodička. Už se těším až si dám ráno kafe a cigáro a nikdo mě nebude buzerovat. Budu se chtít vidět i s mámou. A peníze budu mít z důchodu

a budu si moct koupit cigarety a taky značkový hadry. Počítám, že budoucí přítelkyně bude taky vydělávat nějaký prachy. Ale možná, že se mi bude stýskat po některých vychovatelích. Třeba se i přijedu podívat a pozvu je na pivo nebo na vínko a opijeme se společně (smích).

- **Kolik si myslíš, že stojí měsíčně nájem, jídlo, ošacení a drogerie a ostatní?**

Nevím, asi 5000 korun, ale to by asi platil přítel nebo přítelkyně. Jídlo třeba 2000 a oblečení, to bych utratila víc. Tak 5000 korun a ostatní na cigarety a voňavku. Já přesně nevím, jak to bude. To se uvidím, ale bylo by fajn, kdyby byla přítelkyně bohatá. Jako neříkám, že jsem nikdy v krámě nic nešlohla, ale nebylo to nic velkého. Většinou v drogerii nebo jídlo. Kdybych měla hlad tak bych si asi něco ukradla. Ale v plánu to jako nemám. Chci žít tak nějak na pohodu.

- **A kde bys pracovala, abys měla peníze na to, co jsi řekla. Kolik bys tedy měla mít výplatu?**

Já bych asi uklízela a budu mít ten důchod, ale to ještě nevím, kolik to bude. A kolik má uklízečka? A to musí něco platit i ten druhý, anebo půjdu na pracák a budu mít dávky. O tomhle já moc nepřemýšlím, nějak bude. A prachy se vždycky nějak seženou. Někdo mi něco dá, když budu moct kouřit nemusím ani tolik jíst. Asi bych nechtěla asi každý den jít do rachoty, tak dva tři dny v týdnu, to by úplně stačilo a o víkend vůbec. To budu pařit, disko a koncerty. Hudba to je moje, nic jiného mě nebaví. Občas si třeba dám i brko pro lepší náladu. Ale jako pořád hulit nebudu. To ne. Ono to už taky není zadarmo, jediné, že bych si to vypěstovala (smích).

- **Co víš o daních, zdravotním a sociálním pojištění? A víš, jak se případně přihlásit na pracovní úřad?**

Nevím o daních nic a zdravotní pojištění platí pojišťovna, a to třetí nevím. Ale sociálka mi dá nějaké peníze. A na ten úřad je nějaký papír, co se vyplňoval tady v pastáku, ale moc tomu nerozumím. Mě to nebaví se něco učit. Tohle já potřebovat nebudu, když někam přijdu tak mě paní úřední řekne nebo mi to vyplní. Tohle mě ani nezajímá, ten barák, kde je pracák vím, kde je tady a v Praze mi ho najde někdo. To jsou pro mě složitosti a hubu mám a když mi tam nepomůžou tak prásknu dveřma a nezám. Já se vnucovat nebudu.

- **Máš někoho, na koho se obrátit, když budeš v tísní?**

Zkusím mámu a když mě pošle někam tak nevím. Tak jí tam pošlu taky a řeknu jí co si o ní myslím. Nebo zavolám sem do ústavu. Nebo sem přijedu. Anebo, prostě někoho najdu, jak jsem říkala nějakou tu babu na úřadě, nebo taky můžu jít na policii. I když tam raději ne, nemám bengá ráda. Tady jsou každou chvíli, když je na mě zavolají vychovatelé. Ale já vím, že sama nebudu. Já si umím najít přítelkyni nebo chlapa. Teď to vypadá nadějně, mám ženskou a je jí asi 40 a má byt a bydlí v Praze. A poslala mi fotku a je to kočka. A napsala mi, že si mě vezme k sobě. Kvůli ní si nechám i zhubnu. Už jsem začala míň jíst. Ona je taky hubená tak, aby se k ní víc hodila.

- **Jak si myslíš, že bude vypadat tvůj běžný den třeba za 2 roky?**

Tak normálně. Ráno si dám kávu a cigáro. Půjdu do práce nebo možná ne podle toho co bude za den. A jestli ji budu mít. No a odpoledne se budu s přítelkyní, koukat na televizi nebo půjdeme ven, nebo poslouchat hudbu. Uděláme si disko doma. Kouřit budeme doma, ale trávu už kouřit nebudu, teda možná ne doma. Ale když budeme někde na konziku tak si dám. Já jsem se jí ještě neptala jestli hulí. Chtěla bych mít hodně peněz, abych si mohla všechno koupit, jo a máma bude chodit na návštěvu nebo my k ní. Teda jestli mě nepošle do prdele. A dítě zatím mít nebudu. A večeri uvařím, třeba smažák a hranolky. Nebo se budeme střídat ve vaření nebo si objednáme pizzu nebo si zajdeme do hospody.

- **Myslíš si, že tě ústav připravil na samostatný život? Co ti bude chybět?**

Já nevím, mě to nebaví. Nějaké papíry a složenky. Já se z toho vždycky nějak vyvlíknu a on mi vždycky někdo pomůže nebo to zařídí přítelkyně. Budou mi chybět některé holky a taky i některé vychovatelky. A docela dobře tady vařili. A možná, že se pak budu nudit až budu sama. A rozhodně mi nebude chybět zákaz cigaret (smích). A možná mě bude chybět takový ty naše schováčky na cigára a vymyšlení úkrytů a jak jsme pašovali cigára a trávu. Ale to Vám teď nemůžu říct, ještě tu chvíli budu. A stejně někteří vychovatelé to objeví a nezabaví to. Radši maj klid a nechaj nás to cigáro potají vykouřit. Paní vy víte, na mě jsou takový věci složité, já žiju teď a ono to nějak dopadne. Ze začátku se mi tady docela líbilo, ale teď mě to spíš štve. Pořád zavřená. Některý holky jsou do kina, já nemůžu. Zase pak přijde nějaký průser, přijedou policajti, další pokuta, další dveře, co jsem prokopla, když mám nervy.

- **Dokázala by sis představit, že bys tu zůstala déle?**

Asi ne nebo kdyby se tu několik věcí změnilo. Volnější režim a povolení kouření pravidelně. Nebo alespoň, když nic neprovedu tak abych si mohla jít na dvůr zakouřit a jít si koupit cigarety. Prostě, jako kdybych byla doma. Odpoledne venku a večer přijít, dát si večerí a jít spát. Jo a vlastně dopoledne do školy, tak to bych taky nemusela. Stejně mě vždycky vyhodí a teď už tam nechodím.

- **Je něco z čeho máš strach?**

Asi, že potkám někoho zlého anebo, že nenajdu přítele, přítelkyni a byt a budu nevímt kde.

A že nebudu mít dost peněz, to bych fakt jako nechtěla. Chci si všechno koupit, co teď nemám. Drží mi peníze na kontě a ten blbec kurátor mi je nechce dát všechny, abych si nakoupila. Vždycky povolí jen třeba 200 Kč na měsíc. Nesnáším ho. Koupím si cigára, teda já ne. Dám prachy holkám co chodí ven a oni mi je koupí a pronesou. Pak si objednáme pizzu do pasťáku a jsem bez peněz. No asi bych nechtěla být bezdomác a smrdět. V létě by to asi šlo, to je teplo a vykoukala bych se někde v rybníku nebo u kámoše. A mám tady hodně věcí a nemám auto a nevím, jak to odvezu. To mě přece musí nějak pasťák zařídit. Já ty věci tady nenechám. To by mě to ještě rozkradly holky.

- **Napadá tě ještě něco, co bys mi chtěla říct?**

Já nevím. Možná mám trochu strach, ale už se těším na svobodu. Jsem teď skoro pořád zavřená tady a nemůžu ven. Holky mě k něčemu vždycky navedou. Tak já pak musím prokopnout dveře nebo se pořezat. Nudím se prostě. Ale vychovatelům nechci ublížit. Taky nevím jak ty věci, co tady všechny mám, odvezu. Nemohl by mě někdo odvézt? Paní sociální mi ještě nabízela ten Dům na půl cesty, ale tam nechci. Tam se nesmí kouřit a já nevydržím nekouřit, proto taky kouřím na skupině a pak mám stržený kredit. A nechci brát ty prášky. Jsem po nich unavená. Já mám někdy takový ty záchvaty a fakt se neovládnu. Ale protože mě někdo vždycky rozčílí, a to mě fakt nasere. prokopnu ty dveře a už vychovatel spustí poplach. Někdy jsem si říkala, že bych jim ho sebrala to blbý tlačítko.

Kompletní přepis rozhovoru s dívkou Lolou ve vazební věznici

- **Lolo, co mi můžeš říct k tomu co se stalo a proč jsi tady?**

Já jsem to udělat nechtěla (pláč). Já jsem byla pod těma práškama a holky prostě chtěly taky ven. Oni mě prostě navedly a já jsem to udělala, ale nechtěla jsem vzít ty nůžky. Chtěla jsem jen taky ven. Zakouřit si, protože už jsme neměly cigarety. Prosím řekněte vychovatelům, že se jim omlouvám. Já bych jim neublížila, jen jsem chtěla ty klíče. Já tu nechci být a chci se všem omluvit. Bylo to prostě jako ze srandy asi nejdřív. Prostě holky za mnou přišly, že musí zdrhnout, že už to nevydrží a sloužila ta naše neoblíbená vychovatelka. Tak jsme si nějak řekly, že počkáme až si nějak položí klíče, ale nějak to nešlo, měla je u sebe. Tak jsme se si nějak začali dělat srandičky a říkat jí, že chceme pryč a ať nám dá ty klíče a ona se ještě smála. To mě nějak nasralo a viděla jsem tam ty nůžky, tak jsem je vzala a pak už mi to nějak splývá. Vím, že jsem je držela proti ní a holky řvaly klíče a já taky. Nechtěla je dát tak jsem šla k ní pořád blíž. Pak asi hodila klíče na zem a holky je sebraly a běžely odemknout. Já jsem tam asi nějak ještě stála, ale vím že holky pak křičely „Lolo dělej, pojd“ tak jsem se rozběhla a utekly jsme. Ale to celé měl být jen útek, já jsem měla asi zatmění. Ted' jak Vám to povídám, tak to zní hrozně. Ani si nepamatuju jestli jsem ty nůžky zahodila nebo si je vzala sebou. Holky mi pak utekly a mě asi druhej den chyty bengy a už mě odvezly rovnou do cely.

- **Lolo a jak se teď tady cítíš?**

Je to tady horší než ve výchovněku. Musíme vstávat moc brzo a já to nedávám, jsem unavená. V půl šestý vstávám a musím mít uklizeno a pomalu stát v pozoru. Jídlo mi podají tím okýnkem, ani nemůžu nikam chodit. V pasťáku jsem se mohla alespoň pohybovat po celé skupině a tady jen ta malá místnost. Jsou tam akorát dvě postele, stolek a záchod a umyvadlo. Ale alespoň mi občas někdo dá cigaretu. Nemohla byste mi nakoupit cigarety a kafe? Všechno mi tu sebrali tak se ani už neřežu, nemám čím. Je to tady hodně přísný. Na cele jsem s nějakou starší holkou, asi kolem třiceti jí je. A všimla jste si, že mám delší vlasy. Nemám strojek tak se nemůžu stříhat a nůžky mi nedají. Taky už jsem tady vybuchla a chtěla napadnout dozorkyni, ale to já nedělám, to ty prášky asi nebo co. Já si to pak ani moc nepamatuju, ale prostě když mě někdo rozčilí tak jdu. Chtěla bych se vrátit zpátky. Asi bych už neutekla.

- **A víš, jaký bude další postup? Jak dlouho tu budeš? Máš všechny informace?**

No budu tady čekat na soud. Přijde ještě nějaký psycholog a udělá na mě posudek. Ale nevím, jak dlouho to bude trvat, to mi nikdo neřekl. Ale já jsem to neudělala sama, utekly i jiné holky a ty tady nejsou. Proč jsem tady jenom já. Já jsem to říkaly, že mě navedly, sama bych asi neutekla nebo utekla, ale jinak třeba náhodou, kdyby někdo nezamknul. Já bych chtěla, aby mě ten soud pustil, já nejsem žádný jako zločinec. Kdyby mi je třeba ta blbá psychiatricka změnila tak se to nestane. Někdy jsem jak medvěd a chce se mi spát a někdy bych zase nespala a jako kdybych byla naspídaná. Taky jsem je pak občas nebrala a schovala a pak je vyměnila s holkama, ale to mi bylo právě líp. Jinak je tady pan sociální a ten je celkem hodný. Ty bachaři mi nic neřeknou, jen ten pan sociální. Bachaři se tady se mnou vůbec nebaví, jen rozkazují a to mě taky rozčiluje. Už jsem párkrát řekla ať na mě neřve nebo se neznám. A pak skončila jsem na díře. Já to tady nedávám (pláč). Nikdo mi prostě nerozumí.

- **Kdybys mohla vrátit čas, udělala by něco jinak?**

Jasně, já bych to neudělala. Třeba bych utekla, ale z vycházky nebo od doktora, ale nevzala bych ty nůžky na paní. Já bych se třeba i víc snažila, abych mohla chodit víc ven a dělat sporty s panem vychovatelem. Kdyby to ty holky nevymyslely, tak já bych to takhle neudělala. A kdyby tam taky třeba ty nůžky nebyly tak bych asi neměla, čím je jako donutit a nestalo by se to. Ani si nepamatuju, jestli spustili poplach tím tlačítkem. Možná ho tam ani neměly, to už taky nevím, jestli houkal barák, když jsme utíkaly. Já za to, co se stalo nemůžu.

- **A změnily se nějak tvé představy o budoucím životě, když tě pustí?**

No asi jo, nemám tady možnost jít na počítač. Tak si asi přítele nebo přítelkyni ne-seženu. Tak bych asi šla na ubytovnu. Ne do toho Domova na půl cesty, ale normální ubytovnu a určitě do Prahy. Prý je to tam levný říkala mi to tady jedna holka, že tam bydlela. A že tam je všechno jako nábytek, postel a lednice a pračka. Jo a taky říkala, že v Praze je prádelna, kde to vyperou a vy si dáte mezitím kafe. Jeden pokoj by mi stačil a pak tam třeba někoho potkám. Třeba přímo na té ubytovně. Mám peníze na kontě tak bych to zaplatila. A koupila bych si kafe, kosmetiku a cigarety, a ještě mobil s internetem, abych mohla na Facebook. Mám taky v pasťáku ještě ty věci, tak snad by mi je někdo přivezl.

- **A co dál až ti dojdou peníze z konta? Víš, že se musíš nahlásit na pracovní úřad, pokud nebudeš mít práci.**

Já tam mám docela dost peněz na kontě. Tak asi bych šla do práce. Uklízet nebo práť. Nic jiného neumím. A o tom úřadu vím, ale nevím jak, co se tam píše. Já hrozně píšu, to víte z dopisů. Ale teď už mi je tady píše kamarádka, abyste to lépe přečetla. To už jste se mě ptala v pasťáku, nerozumím tomu. Je pravda, že asi dokud budu mít prachy na kontě tak asi nepůjdu makat. Po tom co jsem si tu zažila a vůbec pořád někde zavřená si chci užít svobody a ne zase někoho poslouchat v práci a brzo vstávat.

- **A co strava? Co umíš uvařit a baví tě to? Co bys jedla?**

Něco jsme vařili ještě, když jsem chodila do školy v pasťáku. Tak umím vajíčka, smažený sýr, řízek, hranolky, brambory umím udělat. Ale tak bych si jídlo kupovala. Mám ráda salát vlašský a salámy. Pamatujete, jak mi jednou pan vychovatel z kapesného kupoval rohlíky, slaninu a vlašák. Já na to měla takovou chuť. To bych si teď dala. To byste mi mohla taky koupit. Tady mi jídlo nechutná. Je to takový bez chuti a omáčky nějaké stejné. Nakoupím si prostě na co budu mít chuť a když se nebude chtít tak si vařit nebudu. Půjdu do hospody (smích) nebo do mekáče.

- **Je něco z čeho máš strach?**

Bojím se toho soudu, aby mě nezavřeli. To přece musí vědět, že mě navedly holky a já jsem to říkala i těm policajtům. A se taky bojím, aby mi nevzali ty peníze. Někdo, aby mi je neukradl. Teď je mám ještě na kontě u pana kurátora, ale toho nebudu mít až mi bude osmnáct. Teda myslím, vyberu si všechny peníze a nechám si je u sebe. Já to neumím s tím kontem. Já jsem si to všechno takhle nepředstavovala a je mi to líto. Já bych chtěla vrátit. V pasťáku mi bylo přece jen docela dobře. Já vím, že jsem vychovatele, no já to řeknu naplno, no prostě srala a některý se mě i báli. Dělal jsem někdy kraviny. A ještě vlastně musím zaplatit ty dveře, židle a stůl, co jsem rozbila.

- **Už nám bude končit návštěva, je ještě něco, co mi chceš říct?**

Hlavně vyříd'te vychovatelům, že se jim omlouvám. A já vám zase napíšu a budete na mě myslet ať mi ten soud dopadne dobře. Jestli to nedopadne tak já to tady nedám. Já nevím, co budu dělat asi se pořežu nějak si najdu cestu nebo se zabiju. Za chvíli jsem měla být venku z pasťáku a jsem zase zavřená jinde. Já jsem strašně ráda, že jste přišla

(pláč). Chtěla bych vás obejmout, ale je tady to okno. Já Vám závidím, že můžete odejít a dělat si co chcete. I v pasťáku si vychovatelé odsloužili směnu a mohli jít domů a dělat si co chtěli. A mě nikdo nechápe, protože nebyl zavřenej. Tak já musím jít, tak na shledanou a já Vám napíšu a vy mi odepišete.

Příloha č. 2

Volná kresba dívek

